

שער שלישי

אצילות, ספירת מלכות
ועולם הבריאה

פרק שישה עשר

אצילות ועולם הבריאה: נשמה ונפש

לעיל, פרקים יא-יב, ראינו כי הגר"א מבדיל בין הנשמה ובין הנפש – הנשמה היא אלוקית, ממעל לאדם ואינה חוטאת, ואילו הנפש לבדה יכולה לחטוא. את ההבדל הזה מוצא הגר"א גם בין האצילות ובין הבריאה – האצילות היא כנשמה, אין בה רע ואין שכר ועונש; ואילו הבריאה היא כנפש, ויש בה טוב ורע ושכר ועונש.

[נד] אצילות ועולם הבריאה: נשמה ונפש

לעיל, סעיף מ, הבאנו את דברי הגר"א כי נשמת האדם היא אלוקית ואינה חוטאת. רק הנפש יכולה לחטוא. חטאיה של הנפש פוגמים בה, והיא נענשת עליהם, שלכן כל החטאים והעונשים נזכרים בנפש, ונפש כי תחטא, והאבדתי את הנפש כו', וסוד האבדון לקליפה, וכן הכרת, כשכל הטי' בחיי מסתלקים אז ונכרתה הנפש מלפניו |סו|.

בפסקה צ מקיש הגר"א את האצילות אל הנשמה ואת עולם הבריאה אל הנפש, זמפי' והולך דימינא נשמתא קדישא, מאצילות. דשמאלא נפש חיה, והוא מבריאה כנ"ל. משום כך הוא ממשיך ומלמד כי באצילות אין חטא ואין רע, שבאצילות לא יגורך רע, ואפילו המלכות שבאצילות כידוע, וכמ"ש גמלתהו טוב ולא רע', ואילו בעולם הבריאה יש טוב ורע ויש חטא ועונש, ובבריאה ע"ה טו"ר... ולכן כל החטאים בנפש, נפש כי תחטא, ונכרתה הנפש ההיא, וכל העונשים הכל בנפש. וז"ש חב אדם אתפשט שמאלא, שבה החטאים, ובה ע"ה טו"ר'.

[צ] ביאור ספרא דצניעותא, דף כט ע"א

- = חלק מפסקה זו נמצא גם בפסקה סה
- א זמפי' והולך דימינא נשמתא קדישא, מאצילות.
- ב דשמאלא נפש חיה, והוא מבריאה כנ"ל,
- ג ובבריאה ע"ה טו"ר...
- ד ולכן כל החטאים בנפש,
- ה נפש כי תחטא (ויקרא ד ב), ונכרתה הנפש ההיא (ויקרא ז כז),
- ו וכל העונשים הכל בנפש.

- ז וז"ש חב אדם אתפשט שמאלא, שבה החטאים,
 ח ובה ע"ה טו"ר,
 ט שבאצילות לא יגורך רע (תהלים ה'),
 י ואפילו המלכות שבאצילות כידוע,
 יא וכמ"ש גמלתהו טוב ולא רע.
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה ק

בפסקה צ מקיש הגר"א את האצילות אל הנשמה ואת עולם הבריאה אל הנפש. פסקה צא חוזרת על הקביעה כי עולם הבריאה הוא נפש חיה, והיא מוסיפה כי משום כך עולם הבריאה הוא כמלכות של האצילות והוא באחדות עם האצילות, ולכן הבריאה עם האצילות באחדות, והיא מסוד נפש החיה, שהיא מלכות של אצילות'.

| צא | ביאור ספרא דצניעותא, דף כו ע"ב

- א והענין כי נפש חיה,
 ב הנפש כוללת ג"כ את עולם הבריאה, כמ"ש לקמן פ"ד,
 ג והיא ג"כ נבראת עמהם ונכללת עמהם כאחד.
 ד ולכן הבריאה עם האצילות באחדות,
 ה והיא מסוד נפש החיה, שהיא מלכות של אצילות.
 ו לכן מלכות, בסוד מיעוטה, ירדה שם ומתאחדת בתוכה.
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה צד

[נה] אצילות ועולם הבריאה: נשמה ונפש, לבוש

בסעיף הקודם ראינו כי הגר"א משווה את היחס בין האצילות ובין עולם הבריאה אל היחס שבין הנשמה ובין הנפש, 'זמפ' והולך דימינא נשמתא קדישא, מאצילות. דשמאלא נפש חיה, והוא מבריאה כנ"ל' [צ]. בפסקה צב הוא מוסיף כי עולם הבריאה הוא לבוש לאצילות והנפש היא לבוש לנשמה, 'זזה הנפש דבריאה הוא לבוש לנשמתא קדישא דאצילות, כמו שהבריאה הוא לבוש לעולם האצילות'.

| צב | ביאור ספרא דצניעותא, דף כט ע"א

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה צו
 א וזה הנפש דבריאה הוא
 ב לבוש לנשמתא קדישא דאצילות,
 ג כמו שהבריאה הוא
 ד לבוש לעולם האצילות,
 ה כמ"ש בתז"ח ובפרשת בראשית דף כ"ג ע"ש.

פסקה צג כורכת יחד את תוכנה של פסקה צ עם תוכנה של פסקה צב. הגר"א מבחין בין האצילות, שהיא נשמה ועל כן אין בה שכר ועונש, 'בנשמתא קדישא אין שכר ועונש... דנשמתא הוא דאצילות', ובין עולם הבריאה, שהוא לבוש לאצילות, שבו נמצאים הטוב והרע, המצוות והחטאים, והשכר והעונש, 'והענין כי גם הבריאה כוללת דכר ונוקבא, טוב ורע, דכורא טוב, ונוקבא רע, אור וחשך, זו"נ, 'ובאותן לבושין חטא, ובאותן לבושין תליין כל החטאים והמצוות ושכר ועונש'.

דברי הגר"א, 'ולכן נשאר בלא לבוש, דוגמת השכינה', יתבארו להלן סעיף עג.

| צג | ביאור ספרא דצניעותא, דף כט ע"ב

- א והענין כי גם הבריאה כוללת דכר ונוקבא, טוב ורע,
- ב דכורא טוב, ונוקבא רע,
- ג אור וחשך, זו"נ,
- ד ולכן הנקבה נתפתה, וע"י הנקבה חטא ונמשך הטוב אחר הרע.
- ה ובאותן לבושין חטא,
- ו ובאותן לבושין תליין כל החטאים והמצוות ושכר ועונש,
- ז כמ"ש שם, ולא הוה אנרא לצדיקייא ועונשא לרשיעייא אלא בגין אדם דבריאה,
- ח לא תהו בראה, שהיא נוקבא דאצילות כנ"ל.
- ט ואמר שם, כל מאן דחב כאלו הפשיט לשכינתא מלבושהא, והאי איהו עונשא דאדם כו' כנ"ל,
- י ולכן נשאר בלא לבוש, דוגמת השכינה.
- יא אבל בנשמתא קדישא אין שכר ועונש, כמ"ש שם ובתז"ח דף פ"ט ע"ג,
- יב ואין ראשית אלא נשמה.
- יג ואורייתא טפילה לנשמה,
- יד ר"ל דנשמתא הוא דאצילות,
- טו ואורייתא הוא דבריאה, שבה שכר ועונש כנ"ל.

גם פסקה צד מלמדת כי עולם הבריאה הוא לבוש של האצילות, 'והיא לבוש של אצילות, כהדין קמצא דלבושיה מניה כידוע'. עוד מלמדת פסקה זו כי עץ החיים הוא באצילות ואילו עץ הדעת טוב ורע הוא בבריאה. שורות אלו יובאו ויתבארו להלן סעיף נח.

| צד | ביאור ספרא דצניעותא, דף כו ע"ב-ע"ג

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה צא
- = חלק מפסקה זו נמצא גם בפסקה קא
- א והיא לבוש של אצילות,
- ב כהדין קמצא דלבושיה מניה כידוע.
- ג ושם הוא עץ הדעת טוב ורע, כידוע בכמה מקומות בתקונים,
- ד עץ החיים באצילות.

- ה ולכן מלכות ג"כ נקראת ע"ה טו"ר כידוע,
ו והוא בסוד מיעוטה בבריאה.
= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה צט

[נו] אצילות ועולם הבריאה: נשמה ונפש, אדם ובהמה

בסעיף הקודם למדנו כי היחס בין האצילות ובין הבריאה הוא כיחס שבין הנשמה ובין הנפש. פסקה צה מוסיפה כי היחס בין האצילות ובין הבריאה הוא כיחס שבין האדם ובין הבהמה, 'זו"ש, היינו דכתיב אדם ובהמה תושיע ה', ר"ל אדם, כללא דדכר ונוקבא דאצילות, ובהמה הוא עולם הבריאה, לבוש לעולם האצילות.

[צה] ביאור ספרא דצניעותא, דף כח ע"ג-ע"ד

- א זו"ש, היינו דכתיב אדם ובהמה תושיע ה'.
ב ר"ל אדם, כללא דדכר ונוקבא דאצילות,
ג ובהמה הוא עולם הבריאה,
ד לבוש לעולם האצילות.
ה ואמר, חד בכללא דאחרא משתכחא.
ו ר"ל, שנאמר אדם ובהמה, נכללו ביחד.

לעיל, סעיף נד, ראינו כי הגר"א משווה את האצילות אל הנשמה ואת עולם הבריאה אל הנפש, 'זמפי' והולך דימינא נשמתא קדישא, מאצילות. דשמאלא נפש חיה, והוא מבריאה כנ"ל' [צ]. גם בפסקה צו מעמיד הגר"א את היחס בין אצילות ובין בריאה כיחס בין נשמה ובין נפש, 'זהן שני רוחין. דאצילות, נשמתא קדישא, דבריאה, נפש חיה... שנפש חיה הוא בבריאה'. את ההבחנה הזאת מנמק הגר"א בקביעה נוספת – היחס בין האצילות ובין הבריאה הוא כיחס שבין נשמת האדם ובין נפש הבהמה, 'כי נפש הוא אף בבהמה, והוא עולם הבריאה, שהיא בהמה כנ"ל, אבל נשמתא קדישא אינו אלא לאדם, והוא באצילות, וזה נפש הבהמית של אדם היה לו מן הבריאה'.

[צו] ביאור ספרא דצניעותא, דפים כח ע"ד - כט ע"א

- א והן שני רוחין.
ב דאצילות, נשמתא קדישא,
ג דבריאה, נפש חיה,
ד כמש"ל פ"ג, נפש חיה, כלומר חי כו', וכנ"ל,
ה שנפש חיה הוא בבריאה.
ו כי נפש הוא אף בבהמה,
ז והוא עולם הבריאה, שהיא בהמה כנ"ל,
ח אבל נשמתא קדישא אינו אלא לאדם,

- ט והוא באצילות,
- י וזה נפש הבהמית של אדם היה לו מן הבריאה.
- יא וכידוע לאדם שיש לו נשמה מאצילות,
- יב כל נשמתין דבי"ע הן נפש לנשמתא דאצילות.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה צב

פרק שבעה עשר

ספירת מלכות: ראש לעולם הבריאה,

עץ הדעת טוב ורע

בפרק הקודם הבאנו את דברי הגר"א כי האצילות היא כנשמה ואין בה שכר ועונש, ואילו הבריאה היא כנפש, ויש בה טוב ורע ושכר ועונש. הוסיף הגר"א וביאר את היחס בין האצילות ובין עולם הבריאה על פי תכונתה המיוחדת ועל פי מקומה המיוחד של ספירת מלכות – סוף האצילות, ראשית הבריאה. על כן, בעת שספירת מלכות נמצאת באצילות היא נקראת בשם הוי"ה, ואילו בעת שהיא יורדת אל הבריאה היא נקראת בשם אלקים ונעשית ראש לשועלים. בעת שספירת מלכות נמצאת באצילות היא נקראת בשם עץ החיים, ואילו בעת שהיא יורדת אל הבריאה היא נקראת בשם עץ הדעת טוב ורע.

[נו] ספירת מלכות: ראש לעולם הבריאה, ראשית הגילוי

לעיל, פרק ד, הבאנו את דברי הגר"א על גילוי שם הוי"ה ושם אדני"י בזעיר אנפין ובספירת מלכות. על מקומה של ספירת מלכות במהלך הגילוי הוא כתב בפסקה צו, 'מלכות דאצילות... והיא ראשית הגילוי, שאפי' ז"א אתגלייא ולא אתגלייא, אבל היא אתגלייא'. גם בפסקה זו מבחין הגר"א בין זעיר אנפין שהוא 'אתגלייא ולא אתגלייא' ובין ספירת מלכות שהיא 'ראשית הגילוי' ו'היא אתגלייא'. חידוש מחדש כאן הגר"א – ספירת מלכות היא 'ראשית הגילוי' לא מפני שהיא רק סופה של האצילות, אלא מפני שהיא ראשיתה של הבריאה, 'מלכות דאצילות, והיא ראש לבריאה'.

הגר"א מלמד כי ספירת מלכות היא 'חכמת הבריאה', ועל כן הוא משווה את ספירת מלכות שבאצילות, שהיא חכמה שבבריאה, אל ספירת חכמה שבאצילות. 'וכמו שבחכמה דאצילות נעשה כל האצילות, כלם בחכמה עשית, כן בה נעשה כל הבריאה. וכמו שחכמה הוא ראשית אצילות, כן היא ראשית הבריאה. ועלה נאמר, כלם בחכמה עשית, כל הנפרדים כלם בה נבראו ונוצרו ונעשו'.

פסקה צז מבארת את הפסוקים בספר בראשית א כו-כז: ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו... ויברא אלהים את האדם בצלמו.

| צז | ביאור ספרא דצניעותא, דפים כט ע"ד - ל ע"א

=	חלק מפסקה זו נמצא גם בפסקה יט
א	ומפ' פסוק ויברא אלקים את האדם כו'.
ב	שפ' נעשה, כבר פירש על מלכות דאצילות,
ג	והיא ראש לבריאה, כמש"ל דאזעירת גרמ', בסוד המאור הקטן כנ"ל.
ד	והיא חכמת הבריאה, שהיא חכמה זעירא כידוע, והוא באזעירת עצמה לירד שם.
ה	וכמו שבחכמה דאצילות נעשה כל האצילות, כלם בחכמה עשית,
ו	כן בה נעשה כל הבריאה.
ז	וכמו שחכמה הוא ראשית אצילות,
ח	כן היא ראשית הבריאה.
ט	ולכן נקראת ראשית,
י	ועלה נאמר ג"כ בראשית ברא כו', כמ"ש בתקונים בראשית ב' ראשית.
יא	ועלה נאמר (משלי ז'), אמור לחכמה אחותי את, אחות לנו קטנה,
יב	וכמ"ש בזוהר, אית חכמה ואית חכמה כו'.
יג	ואפילו הס"א כול' בזו החכמה נבראו ונאחזו בשופרהא,
יד	כמ"ש בפרשת א"מ ד' ע' א', לקבל דנא אית עשר כתרין עד אקרון חכמות, ובדף ס' ע"ב, מתחות כלהו נפקין עד אחידן דא ערסא כליל לון.
טו	ועלה נאמר, כלם בחכמה עשית,
טז	כל הנפרדים כלם בה נבראו ונוצרו ונעשו.
יז	והיא ראשית הגילוי,
יח	שאפי' ז"א אתגלייא ולא אתגלייא,
יט	אבל היא אתגלייא,
כ	וזה זכרי כמש"ל.

עוד מלמד הגר"א כי אחדות האצילות עם הבריאה היא אחדות של שם מלא – ה' אלקים. וזהו יחוד אצילות עם הבריאה, שבריאה הוא אלקים... לפיכך ה' אלקים הוא שם מלא | צח |.

| צח | ביאור תיקונים מזוהר חדש עז ע"א, דף יג ע"ב

א	והוא יחוד אצילות עם הבריאה.
ב	שבריאה הוא אלקים, כינוייה,
ג	והוא וכנוייה יחד,
ד	לפיכך ה' אלקים הוא שם מלא.
ה	וממנו ולמטה מתחיל עולם הפירוד בד' חיות, כמ"ש ומשם יפרד והיה לארבעה כו',

- ו והוא אלקים דעובדא דבראשית, בעולמות שלמטה ביצירה ועשייה.
 ז בראשית אצילות, ברא אלקים בריאה, את השמים יצירה, ואת הארץ עשייה.
 ח וכן הוא למעלה באצילות, דאצילות הוא י' של השם, חכמה; ובריאה – ה', בינה, דאימא מקננת בכרסיא; ועד"א במט"ט; ומלכות באופן.

[נח] אצילות, ספירת מלכות ועולם הבריאה: עץ החיים, ירידה ועץ הדעת

- בסעיף הקודם הבאנו את דברי הגר"א כי ספירת מלכות היא סופה של האצילות וברב בבר היא ראשיתה של הבריאה, 'מלכות דאצילות, והיא ראש לבריאה' [צז]. בפסקאות הבאות מבחין הגר"א שתי הבחנות בין שני מקומותיה, שהם שני מצביה, של ספירת מלכות.
- א. בעת שהיא באצילות היא נקראת בשם הוי"ה, 'והוא כי באצילות הוא שם הוי"ה... בהיותה באצילות אז היא ה אחרונה שבשם בסוד הוי"ה' [צט].
 בעת שהיא יורדת אל הבריאה היא נקראת בשם אלקים ונעשית ראש לשועלים, 'ובירידתה בבריאה נעשית בסוד אלקים, ראש לשועלים' [צט].
- ב. בעת שהיא באצילות היא נקראת בשם עץ החיים, 'דבאצילות נקראת עץ חיים, אילנא דחיי' [ק], 'עץ החיים באצילות' [קא].
 בעת שהיא יורדת אל הבריאה היא נקראת בשם עץ הדעת טוב ורע, 'שבה ע"ה טו"ר, בירידתה בבריאה ובעולמות, שמתפשטין ממנה רגליה יורדות מות' [ק], 'והוא ע"ה טו"ר, שמשותף בו אלקים אחרים' [צט], 'ובכסא שם אלקים, שהוא ע"ה טו"ר, ששם אלקים משתתף במלאכים, ובכל העולמות, ובבני אדם, ואפילו בס"א אלקים אחרים, והוא בבריאה, ששם ע"ה טו"ר' [קב], 'זלכן מלכות ג"כ נקראת ע"ה טו"ר' [קא], 'זשם הוא עץ הדעת טוב ורע' [קא].

ביאור ספרא דצניעותא, דף כו ע"ג | צט |

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה קא
 א והוא כי באצילות הוא שם הוי"ה,
 ב ובירידתה בבריאה נעשית בסוד אלקים,
 ג ראש לשועלים.
 ד שכולם נקראים בשם זה, כל העולמות וכל המלאכים,
 ה ואפילו הס"א אלהים אחרים,
 ו כמ"ש בפרשת משפטים בדרך צ"ו ע"א, ת"ח כל שמהן וכל כינוין דשמהן כו', עד ואפילו עכו"ם בשמא דא אקרי עש"ה,
 ז והוא ע"ה טו"ר, שמשותף בו אלקים אחרים.
 ח אבל בהיותה באצילות
 ט אז היא ה אחרונה שבשם בסוד הוי"ה,
 י משא"כ בירידתה בבריאה.

ק | ביאור ספרא דצניעותא, דף כט ע"א

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה צ
- א רק שאמרו, שבה ע"ה טו"ר, בירידתה בבריאה ובעולמות, שמתפשטין ממנה, רגליה יורדות מות (משלי ה').
- ב וז"ש טוב ולא רע כל ימי חייה, ר"ל כל זמן שהיא באצילות,
- ד דבאצילות נקראת עץ חיים, אילנא דחיי, כידוע בהרבה מקומות,
- ה ושם היא דוד מלך ישראל חי וקיים.

קא | ביאור ספרא דצניעותא, דף כו ע"ב-ע"ג

- = פסקה זו היא חלק מפסקה צד
- א ושם הוא עץ הדעת טוב ורע, כידוע בכמה מקומות בתקונים, עץ החיים באצילות.
- ב ולכן מלכות ג"כ נקראת ע"ה טו"ר כידוע,
- ד והוא בסוד מיעוטה בבריאה.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה צט

קב | ביאור ספרא דצניעותא, דף כט ע"ג

- א והענין כמ"ש לעיל (סוף פרק ג') כי כלל האצילות הוא יה"ו,
- ב ובחינת התפשטות של מלכות למטה הוא ה' כמ"ש למטה,
- ג ובכסא שם אלקים,
- ד שהוא ע"ה טו"ר,
- ה ששם אלקים משתתף במלאכים,
- ו ובכל העולמות,
- ז ובבני אדם,
- ח ואפילו בס"א אלקים אחרים,
- ט והוא בבריאה, ששם ע"ה טו"ר,
- י ובכסא אתתקן הכל, שמא שלים, הוי"ה אלקים.

[נט] אצילות ועולם הבריאה: לא יגורך רע ושועלים מחבלים כרמים, עץ הדעת טוב ורע

לעיל, סעיף טו, הבאנו את דברי הגר"א כי בספירת מלכות מתגלית ההנהגה האלוהית בעולמנו, זשם אדני במלכות הוא על הנהגתו בתחתונים, ולכן היא ראש לשועלים, וע"י מנהיג בתחתונים |כ|. בסעיף הקודם ראינו כי ספירת מלכות נקראת ראש לשועלים בעת שהיא מתמעטת ויורדת אל הבריאה, וזהו כי באצילות הוא שם הוי"ה, ובירידתה בבריאה נעשית בסוד אלקים, ראש לשועלים |צט|. בפסקה קג משלים הגר"א את הדברים הללו בהבחנה נוספת – בעת שספירת

מלכות נמצאת באצילות הרי היא כזנב לאריות, ואילו בעת שהיא בעולם הבריאה הרי היא ראש לשועלים, 'סיהרא במיעוטה, שנעשית ראש לשועלים, ונקראת שם אלקים, דבאצילות נקראת ה"א אחרונה של הוי"ה, זנב לאריות, ובירדה בבריאה נעשית ראש לשועלים, לעולמות ביי"ע'. הבחנה זו לא באה רק כדי לבאר את הביטוי 'ראש לשועלים', אלא גם כדי להודיע את ההפרש המהותי שבין האצילות ובין העולמות הנבראים – 'באצילות לא יגורך רע', ואילו בעולמות ביי"ע... שועלים מחבלים כרמים' [קג], 'באצילות לא יגורך רע', ואילו 'בבריאה... ע"ה טו"ר' [קד], 'באצילות לא יגורך רע, ושם לא שייך לומר אפילו הוא יסופך ראש, ואילו 'הכל בבי"ע' [קה].

בפסקאות אלה כותב הגר"א וחוזר וכותב כי באצילות אין רע. להלן, סעיף ס, נביא את הכלל שקבע הגר"א 'כי באצילות שם אין פגם, ואין שם לא מיעוט, ואין תלוי במעשה התחתונים כלל' [קו], ונבאר את משמעותו ואת תוצאותיו.

א קג | ביאור ספרא דצניעותא, דף כו ע"א

- = פסקה זו היא חלק מפסקה תקיג
- א ואת המאור הקטן.
- ב סיהרא במיעוטה,
- ג שנעשית ראש לשועלים, ונקראת שם אלקים,
- ד דבאצילות נקראת ה"א אחרונה של הוי"ה, זנב לאריות,
- ה ובירדה בבריאה נעשית ראש לשועלים, לעולמות ביי"ע,
- ו ששם שועלים מחבלים כרמים,
- ז דבאצילות לא יגורך רע, כמ"ש בת"ז ובתז"ח בכמה מקומות.

א קד | ביאור ספרא דצניעותא, דף לב ע"ג

- א וכ"ז הוא בבריאה, ששם ע"ה טו"ר,
- ב אבל באצילות לא יגורך רע.

א קה | ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא חמשין ושית, דף קד ע"ד

- א והכל בבי"ע,
- ב אבל באצילות לא יגורך רע,
- ג ושם לא שייך לומר אפילו הוא יסופך ראש,
- ד דשם [כת"י: אין שייך] אין צריך לא זכות ולא חובה.

פרק שמונה עשר

בין הגר"א ובין כלל המקובלים:

אין פגם באצילות

בפרקים י-יג הבאנו את דברי הגר"א כי ספירת תפארת נקראת שמים, ועל כן היא שלמה ואין בה פגם. עוד ראינו שם כי נשמת האדם היא אלוקית, ונמצאת בשמים ממעל. הנשמה איננה חוטאת, ורק הנפש יכולה לחטוא. בפרק טז הבאנו את דבריו כי האצילות היא כנשמה, אין בה רע ואין שכר ועונש. על כל אלה הוסיף הגר"א ולימד כי האצילות כולה אין בה פגם, ואין היא תלויה במעשי האדם. בקביעה זו חלק הגר"א על המקובלים שלימדו כי עוונותיהם של ישראל מתישים כוח של מעלה ופוגמים בספירות האצילות.

[ס] אין פגם באצילות

לעיל, סעיף לג, הבאנו את דברי הגר"א כי 'אבל בעד"א, השמים שמים לה... אבל שם אין פגם מגיע' [מח]. פסקה קו מרחיבה דברים אלה, ומלמדת כי האצילות היא שלמה, אין היא תלויה במעשי האדם והם אינם פוגמים בה, 'כי באצילות שם אין פגם, ואין שם לא מיעוט, ואין תלוי במעשה התחתונים כלל'. משום כך היא קובעת כי 'אדם דאצילות לא חטא, וכד חטא, זיהרא עלאה פרחא מיניה קודם החטא כידוע, וכן בכל נשמה דאצילות כידוע'. כך כתב הגר"א גם בפסקה קז, 'דבאצילות אין מגיע החטא'.

דברים אלו מתאימים לדבריו שהובאו לעיל, 'אבל הנשמה עצמה, שהיא ג"ר עצמן, אינן באים באדם כלל, והן אלקות, וז"ס איש האלקים. והן בחטאי האדם מסתלקין, בסוד המוחין' [סו], 'רק שג"ר של הרוח עולין למעלה, ואין פגם נוגע בהן, רק סילוקן מאדם, בסוד שיחת לוי לא כו" [עה]. לעומת זאת, עולם הבריאה יכול להיפגם והוא תלוי במעשי האדם. בעת שאדם חוטא – נפרדת הבריאה מן האצילות, 'וכן למעלה נתפרדה בריאה מאצילות, וזהו הפירוד דמטרוניתא מבעלה' [קו]. פירוד זה הוא הפגם שיוצרים חטאיו של האדם, 'וכמ"ש בזוהר הנ"ל, דהפגם הוא דאפשיט השכינה מלבושהא' [קו]. דברים נוספים על לבוש השכינה יובאו להלן סעיף עג.

קו | ביאור ספרא דצניעותא, דף כט ע"ב

- א וכן למעלה נתפרדה בריאה מאצילות,
- ב וזהו הפירוד דמטרוניתא מבעלה, בכ"מ מהזוהר ותקונים.
- ג כי באצילות שם אין פגם,
- ד ואין שם לא מיעוט,
- ה ואין תלוי במעשה התחתונים כלל,
- ו כמ"ש בתקונים הרבה פעמים כידוע,
- ז וכמ"ש בזוהר הנ"ל, דהפגם הוא דאפשיט השכינה מלבושהא.
- ח דאדם דאצילות לא חטא,
- ט וכד חטא, זיהרא עלאה פרחא מיניה קודם החטא כידוע,
- י וכן בכל נשמה דאצילות כידוע.
- יא וכן למעלה פרחא נפש האצילות מבריאה,
- יב והוא הפירוד.

קז | ביאור תיקונים מזוהר חדש פו ע"א, דף מא ע"ג

- = פסקה זו היא חלק מפסקה קכה
- א כאלו הפשיט כו'. שהחטא מגיע לשם,
- ב דבאצילות אין מגיע החטא כנ"ל.

[סא] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: היעדר פגם באצילות

בסעיף הקודם הבאנו את דברי הגר"א כי באצילות שם אין פגם, ואין שם לא מיעוט' |קו|. לא כך לימדו המקובלים. הם לימדו כי עוונותיהם של ישראל מתישים כוח של מעלה ופוגמים בספירות האצילות.

כתב ר' מאיר אבן גבאי.

כי העבודות צורך גבוה גם כן, כי הכוונה להם ע"ה באמרם וכי מה איכפת ליה להקב"ה, היא על אדון יחיד שרש השרשים יתברך, דליה לא איכפת ליה כלל... ואמנם לצורך הכבוד להשפיע על הראשים העליונים ליחד ראש המחשבה בסופה, כי כן היה הרצון הטהור והחפץ הקדוש צורך גמור הוא... ואמנם המצות שהזוהרנו מהם שלא ליטמא בהם באו גם כן לצורך הכבוד, כי המטמא בהם למטה טומאתו מגעת גם למעלה עד המקדש המקודש, בסוד את מקדש יי' טמא, כי העובר עברות מעורר הדברים החיצונים סוד התמורות, אשר הם צד הטומאה, ובאים ומטילים זוהמה בחוה ומטמאים המקדש, ואז מפני הרעה נאסף הצדיק ונפשנו יבשה והטעם אין כל... אשר מכל זה יתבאר על נכון, היות המעשים, הן טובים הן רעים, כלם נוגעים לגבוה גם כן, הטובים מוסיפין כח בגבורה של מעלה, והרעים כביכול מתישין כח גדול של מעלה (עבודת הקודש, חלק ב, פרק ג).

ר' ראובן צרפתי כתב כי האדם אינו יכול לפגום בספירות.

אע"פ שנראה בתורה שבכתב ובע"פ דברי המורי' כי כאשר התחתונים אינם עושים רצון השם שהפגם הוא עולה למעלה, חלילה, כי לא יגיע שום חסרון בהויות האלקיות, אלא כשישראל עושי' רצונו של מקום, אזי הברכה נמשכת מלמעלה למטה... ואם ח"ו אינם עושי' רצון השם, אזי ההשפעה והברכה וההשגח' מתעלת ממטה למעלה, ומסתלק' ההשגח' מן התחתונים... כי הש"י אינו מונע בר, כי האדם עצמו גורם לעצמו המונע'... וא"ת איך נתיישבו הפסוקים שבתורה המורים שיגיע חסרון למעלה, כמו עמו אני בצרה, בכל צרתם לא צר, שלחה אמכם, והדומה לאלו, הטעם אעפ"י שהמנהיג עומד בכחו ובאוצרותיו, לא נח לו כל זמן שמשליטין רשות אחר, וכאלו לא היה בידו להספיק מה שיחסר אלא באמצעות אחרים, כאלו צר המנהיג על ענין זה (פ"ז, פירושו זולתי על מערכת האלקות, פרק שמיני, מערכת הטעם, דף צד ע"א-ע"ב).

על דברי ר' ראובן צרפתי בפ"ז חלק ר' יהודה חייט.

אם כונת הרב שהע' אינה מקבלת פגם בעונותיהם של ישראל, כבודו במקומו מונח, זה הוא עיון פלוסופי, אבל לא דעת אמתי מחכמת הקבלה, כי מה היא הרדיה של המנקה, ושלוח האם, שנאמר (ישעיה נ ב) ובפשעכם שלחה אמכם, ונאמר בזמן המבול ותשח' הארץ, והיא הארץ העליונה, ומהו הקצוץ שעושה אדם בעשותו העברות או החבור העושה בעשותו המצות, וכל טעמי המצות מיוסדי' על הקוטב הזה. אלא יש לנו בהכרח להודו' כי עונותינו גורמים בה פגם, וגם בכל הבנין, כי מסלקים האם מעל הבני'... ואם צדיק אין להשפיע ההשפעה מן המזל העליון, נמצא שגם העט' היא פגומה וחסרה מאותו השפע... ואני תמה מהרב, שנראה מדבריו כי אין חלוק בין המאציל לנאצל, והלא הספק שהיה לו בזה, אשר בעבורו הוצרך לומר זה, ניחא אם היינו מיחסים זה אל המאציל הראשון, האין סוף עלת על כל העלות, אבל באצילות הותרה הרצועה (מנחת יהודה על מערכת האלקות, שם, דף צד ע"א-צה ע"א).

על דבריו של ר' יהודה חייט חלק ר' משה איסרלש.

ותמהני על בעל מנחת יהודה שלא נכנסו לאזניו דברי החבר החכם בעל המערכת בפירושו שם למדרשות אלו, כי באמת החכמים בעלי המדרש דברו בזה כלשון התורה, והכל כלשון בני אדם, כדי לשבר את האוזן במה שיוכל לשמוע. ואף כי הביא ראיית הרבה מדברי הזוהר והתיקונים שהפגם והקיצוץ נמצא בספירות הבניין, אי אפשר להאמין, אלא שגם הזוהר דבר בלשון בני אדם, ולהבין בני אדם במה שהורשה להם להתבונן ולהטעימן, כי יש כביכול קצת פגם ומעוט כבוד שמים בסבה עונות בני אדם, באשר הם גורמין שלא יוכל השם יתעלה לפעול בעולמו כרצונו, ושיתקדש השם יתעלה בעולמו, וזהו נגד רצון השם יתעלה, והוא ענין הפגם והקיצוץ פעולת השם יתעלה ממנו (תורת העולה, חלק שלישי, פרק רביעי, דף עו ע"א-ע"ג).

ר' משה קורדובירו כתב כי האדם יכול לפגום בספירות.

ונמצא כי הספ"י הן מאירות מאור הנשמה ההיא המתפשטת דרך הצינורות, ואם ח"ו תפגם ספירה מן הספירות בודאי לא יאיר האור דרך הספירה ההיא ויתקבץ למעלה, מפני שאין הקב"ה משרה שכנתו והשגחתו אלא במקום שלם. ובהיות הספירה ההיא נפגמת מפני רוע מעללי ב"א, תהפוך הספ"י פניה מבלי להביט אל מקום האורה, מפני בשתה וכלימתה מרוע מעשה בני אדם והפגם ההוא, ונמצא האור מסתלק והארוכות נסתמות והצינורות נשברים והחשך והדין הווה (פרדס רמונים, שער ד, פרק ד).

ונמשך אל הדרוש הזה לבאר לנו כיצד אם יחטא איש ויפגם בספירות ופללו אלקים, עם היותו בלתי בעל מדות, וכן אם יצדק מה יפעול לו. והטעם הוא הגם שהפגם הוא בספירות, עכ"ז מפני היות המאציל מתלבש בהם יחוייב ראשו למלך. והמשל בזה אל האדם הקורע בזדון לבו לבושי המלך, ומה גם בהיותם על המלך, אע"פ שלא נגע במלך עצמו, עכ"ז נגע בכבוד המלך וחייב ראשו למלכות. כן הדבר בספירות, מטעם שא"ס ב"ה מתלבש בהן ראוי שיחוייב הפוגם בהם, ח"ו כאלו נגע במלך עצמו (שם, שער ד, פרק ה).

גם האר"י לימד כי מעשיהם הרעים של ישראל פוגמים בספירות. כך כתב ר' חיים ויטל.

דע כי כל העולם כולו מתנהג ע"י זו"ן, וכמו שהם נקראו בני של או"א גם אנחנו נקראים בני של זו"ן, בסוד בני אתם לה' וגו', וגם כי הכתוב אומר, כי אמרתי עולם חסד יבנה, ר"ל שהעולם מבחינת החסד ואילך שהם ז"ת שהם כללות זו"ן, וז"ס ד' ימי בראשית כנודע, ולכן כל הפגם שגורמים התחתונים ע"י מעשיהם הרעים אינו מגיע בג"ר, שהם א"א ואו"א, רק בז"ת, שהם זו"ן. והנה גם בזו"ן עצמן יש שינוי ביניהן, כי פשוט הוא שאין הפגם הנוגע בנוקבא שוה אל הפגם הנוגע עד ז"א ממש, שהוא גדול ומעולה ממנה (דרך עץ חיים, עריכת ר' מאיר פופרש, שער יא, פרק ו. מהדורא תניינא).

לעיל, סעיף לג, הבאנו את דברי הגר"א כי עבודת האדם מגעת אל ספירת מלכות לבדה, ועליה נאמר 'לעבדה ולשמרה', וכן מלכות, והארץ נתן לבני אדם, שהיא מנהגת את העולם, וכן מעשה בני אדם ופעולתם – בה, כמ"ש לעבדה ולשמרה' |מח|. ספירת תפארת אינה נפגמת ועבודת האדם אינה מגעת אליה, אבל בעד"א, השמים שמים לה', הבט שמים וראה ושור שחקים גבהו ממך, אם חטאת מה תפעל לו כו', אם צדקת מה תתן לו... אבל שם אין פגם מגיע' |מח|. גם האר"י הזכיר את הפסוק 'לעבדה ולשמרה', אלא שהוא מפרש כי האדם יכול לפגום בזעיר אנפין פגמים אחדים, וגם לפגום בנוקבא פגמים אחדים, והוא הולך ומונה את הפגמים הללו ואת תיקוניהם.

ונודע, כי תכלית בריאת אדה"ר היתה, לתקן על ידו וע"י מעשיו את העולמות העליונים. וכמשה', לעבדה ולשמרה. וכתוב ואדם אין לעבוד את האדמה. והנה בהיותו מתקן ע"י מעשיו את ז"א ונוקבא... פגם כמה פגמות עליונות גדולות, כמו שנבאר, וכולם תלויים בענין היותו מגדיל כתר דזעיר, שלא בזמנו. והנה גם בענין זה יש מאמרים רבים בס"ה ובתקונין, סותרין זה את זה, בענין חטאו של אדה"ר, אם חטא בעד"ד, ואם חטא בנוק' דז"א, ואם חטא בז"א, ואם חטא בכתר, וכאלה רבות, וכלם יתבארו, עם מה שנבאר עתה בס"ד...

הוא הכתר דז"א, ובו חטא אדה"ר... והרי זה פגם א'. פגם ב' הוא, מ"ש בס"ה שחטא בנקבה... פגם ג' הוא, שפגם גם בדעת דז"א... פגם הד'... פגם ה', בשאר גופו דז"א... פגם ז', והוא, במ"ש בספר הזוהר, כי חטאו של אדה"ר היה בנוקבא... כי הנה פגם הז', הוא בלאה אשת ז"א, והיא בנוקביה. ופגם הח', הוא ברחל נוק' דז"א (שער הפסוקים, סימן ב, דף ב ע"א-ע"ד).

פרק תשעה עשר

בין הגר"א ובין כלל המקובלים:

היעדר משיכת השפע

לעיל, פרק טז, הבאנו את דברי הגר"א כי האצילות היא כנשמה, אין בה רע ואין שכר ועונש. בפרק הקודם הבאנו את דבריו כי אין פגם באצילות, והיא אינה תלויה במעשי האדם. משום כך הגר"א איננו מזכיר את יכולתו של האדם להוסיף כוח באצילות ולמשוך ממנה את השפע לעולמנו. יכולת זו של האדם היא יסוד בתלמודם של כלל המקובלים, אבל היא נעדרת מכתבי הגר"א. כשם שלא הזכיר הגר"א את המשכת השפע מהאצילות, כמובא לעיל פרק ב, כך הוא לא הזכיר את משיכת השפע מהאצילות. את המשלים הרבים שבהם תיארו המקובלים את משיכת השפע על ידי האדם – נענוע והנעה, המשכה והארה, על ידי משיחה ושרשרת, חבל וסולם, כונניות ואופנים – לא הזכיר הגר"א כלל.

[סב] דברי המקובלים: ישראל מוסיפים כוח בגבורה של מעלה

לעיל, סעיף ס, הבאנו את דברי הגר"א כי באצילות שם אין פגם, ואין שם לא מיעוט, ואין תלוי במעשה התחתונים כללי [קו]. לא כך לימדו כלל המקובלים. הם לימדו כי האצילות תלויה בכוחם ובמעשיהם של ישראל, וישראל יכולים לחבר את הספירות זו עם זו ולגרום להמשכת השפע מן האצילות. פעולה זו מוסיפה כוח בגבורה של מעלה, וכך מקיימים ישראל את הפסוק 'תנו עז לאלהים'.

כתב ר' יוסף ג'קטילה.

כי כוח יש ביד התחתונים לבנות כמה עניינים למעלה, או להרום ולהשחית, והסוד, עת לעשות ליי הפרו תורתך (שם קיט, קכז), וכתוב, או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי (ישעיהו כז, ה). והמבין זה הסוד, יבין כמה כוחו של אדם לבנות ולהרום. ועתה בוא וראה כמה הוא כוחן של צדיקים המחזיקים בתורה ובמצוות, שיש להם כוח לחבר כל הספירות ולהשיל שלום בעליונים ובתחתונים. בהיות האדם הישר והטהור מחבר מדת צדיק למדת צד"ק ואז נקרא יהו"ה אחד, ונמצא מטיל שלום בפמליא של מעלה ובפמליא

של מטה. נמצאו שמים וארץ אחדים על ידי אדם זה, אשרי חלקו ואשרי יולדתו, ועליו נאמר, ישמח אביך ואמך וגו' (משלי כג, כה), ואומר ישמח י"י במעשיו (תהלים קד, לא). ואם ח"ו נמצא אדם רשע וטמא ובליעל, חורש מחשבות אוון, רגלים ממהרות לרוץ לרעה, מאוס בטוב ובחור ברע, מאוס בתורה ובמצוות, בהיות מדת צדי"ק עומדת להביט במעשיו הרעים, אזי המדה הנקראת צדיק מתקבצת ומתאספת למעלה, ונמצא אדנ"י נשאר לבדו יבש וחסר מכל טובותיו של צדיק. ומי גרם זה? רשעו של אותו רשע, ועליו נאמר, ונרגן מפריד אלוף (משלי טז, כח). נמצא מחריב העולם ומקלקל סדר כל הנבראים, ועל זה הזהירו חז"ל במסכת קידושין פ"ק ואמרו, לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וכו'. ר"א בר"ש אומר לפי שהעולם נדון אחר רובו, עשה מצווה אחת אשריו שהכריע עצמו וכל העולם כולו לזכות. ועל דרך זה יש לך להתבונן מה שאמרו רז"ל, העולם על מה הוא עומד, על עמוד אחד שהוא צדיק, שנאמר וצדיק יסוד עולם (שערי אורה, שער שני, דף יט ע"ב).

כתב ר' מאיר אבן גבאי.

ומכל זה יתבאר, כי הצדיקים בעבודתם ובמעשיהם הטובים מוסיפים כח בגבורה כי ימשיכו האור והשפע מן המקור עד בית המלכות, וכמו שאמרו רז"ל במדרש איכה בפסוק ויצא מן בת ציון כל הדרה רבי עזריה בשם רבי יהודה ב"ר סימון אמר, בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מוסיפין כח בגבורה, כמה דאת אמר באלהים נעשה חיל עד כאן. והוא מה שאנו בבאורו, כי בעשיית התורה והמצוות ימשיכו האור מן העדן אל הנהר, ומן הנהר אל הגן, סוד כנסת ישראל שהיא אלהים, ונותנין בה און וחיל, ואז היא מתגברת בעזרתן של ישראל, כי היא גבורה תחתונה... הנה כי הנביאים והצדיקים בעבודתם ובתפלתם מאמצים כח הגבורה סוד ה"א אחרונה, כי הם ממשיכים אליה האור והעוז מראש אמנה, ומיחדים אותה עם דודה סוד צדיקו של עולם האור המאיר עיניה. והצדיק למטה מעורר הצדיק למעלה, ושניהם מתקנים ועושים הכבוד העליון, ומוסיפים ומאמצים כחו, זה מלמטה וזה מלמעלה, והצדיק של מעלה מתגבר כשיש צדיקים למטה, שמאמצים כחו בסוד תנו עוז לאלהים (עבודת הקודש, חלק ב, פרק א).

כתב ר' משה קורדובירו.

ונמצאו למדין כי כאשר אין עון גורם, ושלוש בארץ והמקדש יהיה על מכונו, אז הם מיוחדים חכמה ובינה ולא מתפרשין דא מן דא לעלמין. ולעולם יחודם כמעד איש עם לוייה שלו מאחר שהמלכות מתענגת על רוב שלום עם היות שאינה מזדווגת עם בעלה אלא בזמנים ידועים כמבואר לעיל. אבל בעונות כאשר בזמן החרבן, אין יחוד וזווג לא בירושלים העליונה ולא בירושלים התחתונה (פרדס רמונים, שער ח, פרק יד).

אבל יחוד התפארת והמלכות הוא לעתים ולרגעים, כמו בזמן שיגיעו ישראל בתפלה לשים שלום. והזווג הזה צריך אל ההתעוררות מלמטה, ואם לא יקדים התעוררות תחתון שהוא מן העוה"ז לא יתייחדו כראוי... כי בתיקון התחתונים תלוי תיקון העליון... שבהתעוררות התחתונים תלויים העליונים, ולכן בהיות שלא היה התעוררות למטה לא היה יחוד שלם למעלה (שם, שער ח, פרק יח).

כי אין ביד הצדיקים שבגן עדן לא לייחד ולא לקצץ, והעיקר הוא הצדיקים שבעולם המעשה... למדנו אל יחוד הת"ת עם מלכות, שא"א להיות אם לא ע"י התעוררות תחתון, והתעוררות הזה הוא ריח המצות של הצדיקים (שם, שער ה, פרק יט).

כתב ר' חיים ויטל.

והענין, כי כבר ביארנו, כי אין כח במלכות לעלות עד כאן, וע"י מסירה זו יש בה כח לעלות... וזהו סוד למען אחי ורעי, כי קראם הקב"ה לישראל אחים ורעים, נגד הנשמות. ובנים אתם לה' אלהיכם, נגד רוח ונפש. והנה אנחנו עתה בזיווג עליון של או"א, וכוונתנו עתה להעלות מ"נ אליהם מן בניהם, והנה בניהם הם זו"נ וגם נשמות צדיקים, וכל אלו צריכין להעלות מ"נ לאמותם שהיא אמא עלאה. ואמנם הפסוק אומר, **תנו עוז לאלהים על ישראל גאותו, כי כביכול הש"י צריך כח ועזר מן ישראל על ידי מעשיהם.** והנה המלכות נפלה בעונותינו, וגם כשרוצה לעלות צריך שיהיה ע"י זכויותינו, כי עונותינו מפילים אותה, וזכויותינו מעלין אותה. וא"כ עתה אי אפשר לעלות לה, אם לא יהיה בנו צדיקים גמורים, אשר יש להם נשמות קדושות, שיש להם כח לעלות עד מקום הבינה, ועל ידיהם תעלה המלכות, כנזכר בתיקונים כי ישראל אנון גרפין דשכינתא, להעלותה למעלה. והנה לטעם זה הגלות מתעכב ומתגבר ומתארך בעונותינו, כי אין בנו מי שיכול לעלות למדרגה זו, כי אם היה בינינו מי שיכול להעלות שם נשמתו, אז היה מעלה את המלכות גם היא, והיה הזיווג נעשה כתיקונה והיתה ממהרת לבא קץ הגאולה (פרי עץ חיים, עריכת ר' מאיר פפרש, שער קריאת שמע, פרק יב).

[סג] דברי המקובלים: ישראל מניעים שרשרת ומושכים חבל

בסעיף הקודם הבאנו מעט מדברי המקובלים על יכולתם של ישראל לחבר את הספירות ולהמשיך את השפע מהאצילות. את הפעולה הזאת ביטאו המקובלים במשלים רבים ומגוונים. משלים אלה כוללים שמות עצם – שרשרת, שלשלת, סולם, צינור, חבל, משיחה, כונניות, אופנים, ושמות פעולה – הנעה, העלאה, המשכה, הארה, נענוע. נביא כאן מקורות אחדים מספרי המקובלים שקדמו לגר"א. שרשרת של ברזל. כתב ר' יהודה חייט.

מכל אלו הדברים יש עדות ברור שהאדם עושה רשם למעלה בכל פסיעותיו שפוסע למטה בין לטוב בין למוטב, וזה מצד שנברא מהעליונים בצלם אלקים, וזה הצלם קושרו עם אלקיו כמו השרשרת של ברזל התלויה מלמעלה למטה, כי כשתניע החוליא השפלה שבה, תניע גם העליונה על כלן (מנחת יהודה על מערכת האלקות, דף קסא ע"ב - קסב ע"א).

שלשלת של ברזל. כתב ר' יוסף אירגס.

וכלם מקבלים ממנו להשפיע לאשר למטה מהם במעל' ומקום, באופן כי כל התחתונים הם קשורים בעליונים, ולכן כפי התעוררות למטה כך יהיה נעשה למעלה, כדמיון השלשלת של ברזל התלויה באויר, כי כשתניע החוליא השפלה שבה, תניע גם העליונה. אלא שאין כח

התחתונים להניע ולפעול בעליונים כ"א כל א' וא' עד מקום שרש נשמתו (שומר אמונים, ויכוח שני, סעיף עז).

חבל. כתב ר' אליהו די וידאש.

והנה בהקדמה זו נבין פסוק, חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו... כי כמו שהחבל שזור משנים או משלשה חלקים, כן הוא קשור עמנו למטה ואנו קשורים עמו. ועוד במשל החבל פרשו רבותינו ז"ל ענין נאה במצות... משל לאחד שהיה מושלך לתוך המים, הושיט לו הקברניט את החבל, אמר לו, תפס את החבל הזה בידך ואל תניחתי; ואם תניחתי □ אין לך חיים. כך מציאות הנשמה, היא **משלשלת מלמעלה למטה כחבל הזה**, ראשה אחד בידו וראשה השני בגוף האדם, וכל מציאות האהבה והדבקות הוא לדבק בחבל הזה ולקשר בשרש נשמתו הדבוקה בו יתברך (ראשית חכמה, שער האהבה, פרק שלישי, דף סג ע"א).

חוט משתלשל, צינור, שלשלת. כתב ר' משה קורדובירו.

וענין אמרו בנשמתהון, היינו שהנשמות מציאותם למעלה, והם **חוט המשתלשל ממעלה מעלה מהת"ת עד עולם התחתון הזה**, כי משתלשלים מציאות מציאות ומציאות מציאות עד הגיעם אל המציאות הזה. ובעת עלות מעשיהם הטובים הם עולים **דרך הצינור והשלשלת** הזה עד הגיעם שם, ומשם ממשיכים השפע למטה (פרדס רמונים, שער ח, פרק יט).

שרשרת, שלשלת, סולם, צינור. כתב ר' אברהם אזולאי.

אמנם ענין הכונה בתפלה, דע להיות אדם חלק אל"ה ממעל אחוז **בשרשרות הקדושה ע"י שלשלת השתלשלות נשמתו** ממדרגה למדרגה, הנה שלשלת הנז' תהיה **סולם** שבו תעלה התעוררות מעשיו עד שתתייחדנה הספירות העליונות על ידו, ובו ימשוך שפע הברכה אל הספירות, מהראשונה אל האחרונה, ומאם אל המדרגות התחתונות, עד שיגיע ויחול עליו דרך הסולם הנזכר. וכפי שיעור התעוררות והכשר המעשה כך יהיה **התרחבות הצינור והארת השפע העליון**, וכן כפי מקום אחיזת הנשמה כן תהיה מדרגות הצינור וההארת ההשפעה (חסד לאברהם, מעין ב, עין הקורא, נהר מד).

שלשלת. כתב ר' ישעיה הורביץ.

והקב"ה לאהבתו את האדם קבע בפיו אותיות האלו כדי שיוכל להדבק בבוראו, כי בהזכירו למטה אותיות אלו בתורתו או בתפילתו מנענע ומעורר למעלה השרשים העליונים. והיינו מלת קבע, שהוא כעין **התוסע השלשלת**, ראשה אחד במקום אחד וראשה השני במקום אחר, כי אעפ"י שיהיה המקום שהוא רחוק, בנענע אדם ראש השלשלת שבידו מנענע כל השלשלת, אעפ"י שיהיה גדולה כל מה שאפשר להיות (שני לוחות הברית, שער האותיות, אות ש, דף קז ע"ב).

משיחה, חבל, סולם. כתב ר' יעקב הורביץ.

והנה האדם, עם שהוא בריה קלה ושפלה מאוד, מצד הרכבתו והתהויתו מההויו ההוי' ונפסדי' ועומד במקו' ההפסדי' העול' השפל והאפל, עם כל זה הוא ירום ונשא וגבוה מאוד, מצד עצם הבהירי הנצחי האור האלוקי הזורח עליו נר אלוהי' נשמת אדם, ויש לאל ידו להתעורר הכח העליון דוגמת כל מעשה שעושה, ודוגמת כל דבור שמדבר. ועל זה אמר הכתוב, כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, ירצה כי עמו יעקב חלק אלוה ממעל, מצד שהמלך הכבוד ית' חלק מכבודו להם ונפח באפם נשמת רוח חיים, והחלק ידבק בכל, בדוגמת המשיחת והחבל הקשור בראשו, האחד מלמעלה במקום גבוה, וראשו השני יורד עד למטה, הנה מי שאוחז החבל בראשו שלמטה ומתעסק בו בכל כחו, הנה מצד אותו העסק מתנועע ראשו העליון. כללו של דבר, האדם בכל פרטי פעלותיו ובדבורו ובמחשבותיו הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה... כי אם קטון הוא בעיניו הנה הוא ירום ונשא וגבוה מאוד ברמיזתו, ובו תלויין עולמות אין מספר, ובשעת אחת קטנה קונה ובונה עולמות או מחריבן ח"ו (הגהות על ספר יש נוחלין, דף כב ע"א).

חבל, צינור. כתב ר' משה גרף.

כן נשמת צדיק הי' כמו חבל ארוך הקשור במגדל גבוה מעל גבוה שומר עליהם, ואם אדם הצדיק מנענעו בקצה התחתון, ע"י תורה ומ"ט, מנענע כל החבל עד הקצה עליון, בסוד העלאות מיין נוקבא, והצדיק נעשה צנור הקודש, ונתגלה אותה המדה על ידו, בסוד האבות הן הן המרכבה לקדושה (ויקהל משה, דף ב ע"א).

כונניות, אופנים. כתב ר' משה חיים לוצאטו.

ואמנם רצה הרצון העליון שתהיה יד האדם מגעת לכל הענינים הרבים האלה, שכולם מתנועעים מתנועותיו ומעשיו של האדם. והרי אלה כונניות גדולות כאורלוגין הנה שאופניו פוגשות זו בזו, ואופן קטן מנועע אופנים גדולים ורבים, כך קשר הארון ב"ה כל בריאותיו קשרים גדולים, והכל קשר באדם, להיות הוא מנועע במעשיו, וכל השאר מתנועעים ממנו... כונניות גדולות שברא הקב"ה בעולמו לצורך הענין הזה כולו למעשיו ועבודתו, לעילוי ולתוספת קדושתו או לידידתו ופחיתותו ח"ו, וכל מצביו הרבים. וזה רק על ידי הנשמה בכל חלקיה ושרשיה אשר כלל בגופו (דעת תבונות, סעיף קכד).

הנה האדם עושה מעשיו, ולמעשים האלה יש תולדות, כי מפני הכונניות שזכרנו נמצא שכל תנועה קטנה שבאדם מנועעת דברים רבים וגדולים – כלל כל הנבראים העליונים והתחתונים, הגשמים והרוחנים, וכל הכחות הנבדלים, והשפעותיו ית' בהם (שם, סעיף קכו).

גם ר' חיים מוולוז'ין, תלמידו של הגר"א, השתמש במשל החבל לבטא את התקשרותם של ישראל אל שורשם העליון ואת דבקותם בקב"ה.

שהאדם השלם כראוי עיקרו הוא נטוע למעלה בשרש נשמתו העליונה, ועובר דרך אלפי רבואות עולמות, עד שקצהו השני הוא נכנס בגוף האדם למטה. זהו כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, שעיקרו קשור ונטוע למעלה, חלק הוי"ה ממש כביכול, ומשתלשל כתבל עד

בואה לגוף האדם. וכל מעשיו מגיעים לעורר שורשו העליון, כענין החבל, שאם ינענע קצהו התחתון מתעורר ומתנועע גם ראש קצהו העליון (נפש החיים, חלק א, פרק ה). וזהו ענין כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, כי הם כחלק ה', מדובקו כביכול בו ית"ש ע"י התקשרו' הג' בחי' הנ"ל, כחבל הקשור למעלה ומשתלשל ויורד עד למטה (שם, שם, פרק יז).

[סד] דברי המקובלים: עבודה צורך גבוה

את כל האמור בסעיפים הקודמים על עבודת האדם בישראל כללו המקובלים בביטוי 'עבודה צורך גבוה'.

כתב ר' מאיר אבן גבאי.

כבר כתבתי בפתיחת ספר זה, כי **העבודה צורך גבוה** לא צורך הדיוט בלבד... ולזה היה כח וחיל ביד החסידים ואנשי מעשה להמשיך הרצון מהעליונים אל התחתונים בעבודתם ובמעשיהם הטובים, והוא עשיית הטוב והישר בעיני יי', כי הנה העליונים יתעוררו בהתעוררות התחתונים, ולכן החסיד העובד על הכוונה הראויה כאלו **עוזר את השם המיוחד בפעולתו**, וכמו שכתוב רוכב שמים בעזרך...

הנה יתבאר מזה כי **העבודה צורך גדול** בה יתעוררו העליונים ויעזרו בפעולתם, והוא תקון הכבוד, ואמרו בפרק רבי עקיבא היה לך לעזרני, ובשחר טוב אמרו ומציון יסעודך, מלמד שהכל צריכים סיוע עד כאן. ובסיוע ועזר התחתונים, מתיחדים השני דודים ומתחברים בנשיקה, והוא ייחוד השם הגדול, וזה טעם העבודות. ולזה היה התעוררות התחתונים, ועזרם בעבודתם נכסף ונדרש מאביהם שבשמים...

הנה בארו בתכלית הבאור כי בעשיית המצות למטה, יעשום למעלה ויעוררו דוגמתם לתקן במעשיהם הכבוד העליון ומעלין על העושה כאלו עשאו ממש, הואיל ובמעשיהם הטובים מתעוררים העליונים להתחבר ולהתיחד זה בזה (עבודת הקודש, חלק ב, פרק א).

כתב ר' משה קורדובירו.

והכוונה כי כאשר המלכות לא תשפיע למטה לא יתנו לה מלמעלה, כמו חלב האשה, כי בעוד שמניקה את בנה יש לה חלב להניק וכשיגדל הנער יחסר החלב בדדיה, כן הדבר בבניה, כאשר לא תשפיע אל שאר הספי' לא ישפיעו לה רב טוב כמו אם היתה משפעת. וזה כוונתם באמרם **שכינה בתחתונים צורך גבוה**, וכן מה שנדרש בזוהר מקומות רבים ברכאן לא שריין אלא באתר דדכר ונוקבא. והטעם כי כל זכר משפיע וכל נקבה מושפעת, ובהיות שיש מקבל ראוי שיבואו הברכות על המשפיע, אבל כשאין מקבל שהוא זכר בלא נקבה, אין ראוי שיתנו למשפיע (פרדס רמונים, שער ה, פרק ו).

והענין הוא כי אין ברכה שורה בעליונים אלא א"כ שורה בתחתונים, וזהו הנדרש בספר הזוהר פעמים רבות **שכינה בתחתונים צורך גבוה**. והענין כי מציאות כל האצילות לא נאצל אלא לצורך התחתונים... א"כ בהיות התחתונים ראויים אל הברכה שישרה עליהם אז

שורה הברכה והשפע בעליונים, וכאשר אין ברכה שורה בתחתונים לרוע הכנתם אין הברכה שורה בעליונים. ולכן שכינה בתחתונים, פ"י שתהיה משכן השכינה בתחתונים, דהיינו בעולם השפל, הוא צורך גבוה, פ"י צורך אל האצילות העליון אשר למעלה ממנו... והענין הזה הוא כי אין אור האצילות מתגלה בלי שיהיה לו תיק להגנו בו... אמנם כשיש בעולם הזה תיק ומכון להתעלם בו האור היורד והשפע, אז האור מתגלה ונראה, והשפע יורד אל המלכות בשופי כדי שיוזנו התחתונים ויתענגו על רוב שלום (שם, שער ח, פרק כ).

[סה] שיטת הגר"א (ז): היעדרה של משיכת השפע

הבאנו את דברי המקובלים כי האדם בישראל יכול לתקן את הספירות ולמשוך את השפע מהאצילות או לפגום בספירות ולמנוע את המשכת השפע. פסוקים ציטטו המקובלים, 'תנו עז לאלהים', 'צור ילדך תשי'. משל משלו המקובלים, ובו דימו את הקשר בין האדם ובין ספירות האצילות לשלשלת ולחבל, ואת פעולתו של האדם לנענוע השלשלת והחבל מהקצה התחתון עד הקצה העליון. עוד דימו המקובלים את האדם ואת האצילות לאורלוגין שכונניותיו ואופניו פוגשים אלו את אלו ומנענעים אלו את אלו.

הלכנו אל כתבי הגר"א בקבלה וביקשנו גם בהם את דרכי משיכת השפע. ביקשנו, אך לא מצאנו. משיכת השפע בידי האדם נעדרת מכתביו, ואת המשלים הרבים שבהם נמשלה – נענוע והנעה, המשכה והארה, על ידי משיחה ושרשרת, חבל וסולם, כונניות ואופנים – לא הזכיר הגר"א כלל. את משיכת השפע לא הזכיר הגר"א, אבל האם הוא לימד מהי השפעתו של האדם? האם הוא ביאר מה הן תוצאות עבודתו של האדם? על כך נענה בפרק הבא.

•

המקובלים לימדו על כוונות שיכוון בהן האדם בעת תפילתו ובעת קיימו את המצוות. כוונות אלו מיועדות לזיווגי הספירות באצילות ולהמשכת השפע ממנה אל האדם. הגר"א לא כתב כוונות לתפילות ולמצוות, והן נעדרות מחיבוריו.

אמנם כתב הגר"א כוונות לתחילת תפילת שחרית, והן נכללו בסידור שהדפיס ר' נפתלי הירץ הלוי בירושלים תרנ"ה. אלא שכוונות אלו הן פירושי מילים על פי הקבלה, כינויי ספירות, ואינן כוונות המיועדות לזיווגי ספירות ולהמשכת השפע.

על ההבדל בין הכוונות שכתב הגר"א ובין הכוונות שכתבו כלל המקובלים העיר ר' יצחק אייזיק חבר.

וכן קבלנו מרבנו הגדול רשכבה"ג היותר גדול בחכמה זו מכמה דורות שלפניו הגר"א מוילנא ז"ל, שאין לכוין בתפילה כונות העמוקות, ואמר ג"כ שבכל תפילה ותפילה יש כונות אחרות, מה שמכוון בתיקוני התפילות שסדרו לנו אנשי כנסת"ג, ואין תפילה דומה לחברתה רק משתנה בכל עת לפי סדרי צרופי שמו הגדול ית' (מגן וצנה, דף כ ע"א).

פרק עשרים

ספירת מלכות והורדת השפע

לעיל, פרק יז, ראינו כי הגר"א מבדיל בין האצילות ובין עולם הבריאה וספירת מלכות היורדת אליו – האצילות שלמה ואין בה פגם, והיא אינה תלויה במעשי האדם; לעומתה עולם הבריאה אינו שלם, ובו נמצא עץ הדעת טוב ורע. בפרק הקודם ראינו כי הגר"א אינו מזכיר את כוחו של האדם להוסיף כוח באצילות, ואינו מזכיר את יכולתו של האדם למשוך את השפע מן האצילות. מהי אפוא השפעת עבודתו של האדם על פי דרכו של הגר"א? על כך הוא עונה כי עבודת האדם היא בספירת מלכות – היא מקבלת את עבודת האדם והיא מורידה אליו את השפע.

[סו] ספירת מלכות: 'מתפעלת לפי מעשי בני אדם', 'הכל בשבילה'

לעיל, סעיף צז, הבאנו את דברי הגר"א על הנהגת זעיר אנפין, ו"ק הן סדר ההנהגה לפי מעשה ב"א | קנה|. פסקה קח היא המשכה של פסקה קנה, והיא מבארת את הנהגתה של ספירת מלכות, זמלכות היא המקבלת עבודת ב"א, והיא מתפעלת לפי מעשי ב"א. המילים זכך משפיעים אליה ו"ק' יתבארו להלן סעיף סז.

א קח | ליקוטים, ביאור משנת חסידים, עם ביאור ספרא דצניעותא, דף לט ע"ב

=	פסקה זו היא חלק מפסקה קנה
א	ומלכות היא המקבלת עבודת ב"א,
ב	והיא מתפעלת לפי מעשי ב"א,
ג	וכך משפיעים אליה ו"ק.
=	המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה קמב

קיצר הגר"א בלשונו וסתם דבריו, ולא הסביר כיצד ספירת מלכות מקבלת את עבודת האדם וכיצד היא מתפעלת ממעשי האדם. כדי להבין דבריו אלה עלינו לשוב אל דברים נוספים שכתב הגר"א על ספירת מלכות ועל עבודת האדם.

א. לעיל, סעיף לג, ראינו כי הגר"א מבחין בין שתי קומות באצילות – בין קומת שמים, היא ספירת תפארת שפגם איננו מגיע אליה, ובין קומת ארץ, היא ספירת מלכות שמעשי האדם מגיעים אליה. משום כך קורא הגר"א את הפסוק 'לעבדה ולשמרה' על ספירת מלכות. בחמש פסקאות כתב הגר"א כי הפסוק 'לעבדה ולשמרה' מוסב על ספירת מלכות: לעיל, סעיף לג, 'וכן מלכות, והארץ נתן לבני אדם, שהיא מנהגת את העולם, וכן מעשה בני אדם ופעולתם בה, כמ"ש לעבדה ולשמרה' [מח]; לעיל, סעיף לג, 'ז"ש לעבדה ולשמרה, בתיקון המעשים נתקנה הארץ' [מט]; לעיל, סעיף לג, 'הוא מל' דאצילות... וע"כ יד אדם מגעת, כמ"ש השמים שמי' לה' והארץ כו" [נ]; לעיל, סעיף לח, 'ז"ש לעבדה ולשמרה, בתיקון המעשים נתקנה הארץ' [ס]; ולעיל, עא, 'וכן עושה מלכות בסוד ומלכותו בכל משלה... וזה סוד כל המצות והכוונות, וסוד מיין דכורין מיין נוקבין, וז"ס לעבדה ולשמרה' [קכג].

ב. המקובלים לימדו כי העבודה היא צורך גבוה, כמובא לעיל סעיף סד, וגם הגר"א הזכיר עיקר יסודי זה. אלא שהבדל גדול בין המקובלים ובין הגר"א – המקובלים החילו את העיקר הזה על האצילות כולה, ואילו הגר"א מצמצם אותו לספירת מלכות בלבד. לעיל, סעיף נ, הבאנו את דברי הגר"א, 'ועיקר בריאת העולם בשביל מלכותו יתברך להגלות, ולכן היא קשורה בנו. ובזה העבודה צורך גבוה, ובזה תלוי המעשים שלנו' [פו]. הגר"א מדגיש כי עבודה צורך גבוה היא 'בזה' – במלכותו יתברך, שהיא קשורה בנו.

בכל דבריו אלה מלמד הגר"א כי עבודת האדם היא בספירת מלכות, וכי העיקר 'עבודה צורך גבוה' נאמר על ספירת מלכות לבדה. מעתה יובנו דבריו בפסקה קח כי 'זמלכות היא המקבלת עבודת ב"א, והיא מתפעלת לפי מעשי ב"א'.

הוסיף הגר"א וכתב כי כל הנהגת העולם הזה היא בספירת מלכות, 'כל מעשה השכינה והנהגתה תליא בהבל פיו של אדם, וכל הנהגת עוה"ז בה' [קט], 'שהיא התכלית, והיא העה"ז' [קי].

א קט | ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא שתין ותשע, דף קל ע"ג

- א כמו שהמטר וכל מעשה עוה"ז תליא באדים שעולין מן הארץ,
- ב כן כל מעשה השכינה והנהגתה תליא בהבל פיו של אדם,
- ג וכל הנהגת עוה"ז בה.

א קי | ליקוטים, ביאור משנת חסידים, עם ביאור ספרא דצניעותא, דף לח ע"ג

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה קנד
- = פסקה זו זהה לפסקה קנו
- א ויסוד הוא הנהגת העולם בכללו.
- ב וזה, שמתחבר בנוקבא,
- ג שהיא התכלית,

ד והיא העה"ז.

= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה קסט

גם פסקה קיא קושרת את עבודת האדם עם ספירת מלכות, 'וע"ק לא נחית עד דהוא עם נוק'... וז"ש לעבוד את האדמה, וגם היא מדגישה כי הכול הוא בשביל ספירת מלכות, 'הכל בשבילה'... וכל זרעין ואיבין הכל בשבילה'.

פסקה קיא מזכירה את המטר המחבר שמים וארץ, 'וכן המטר, חבור שמים וארץ'. כך כתב הגר"א גם בפסקה נב, שהובאה לעיל סעיף לד, 'לחמה של תורה אינה אלא מן הארץ, כמו אדם שזורע, והמטר משקה, והארץ מוציאה הלחם, כך לחמה של תורה אינה אלא מה שמוציאה הארץ'.

קיא | ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא חמשין וחד, דף צח ע"ד

א וע"ק לא נחית עד

ב דהוא עם נוק,

ג והכל בשבילה.

ד וז"ש לעבוד את האדמה, וכל זרעין ואיבין הכל בשבילה.

ה וכמו שהוא בזיווג, זכר ונקבה.

ו וכן המטר, חבור שמים וארץ.

[סז] ספירת מלכות: הורדה והולכה של השפע

לעיל, סעיף ו, ראינו כי בכל כתביו לא הזכיר הגר"א את המשכת השפע בספירות האצילות ומהאצילות אל עולמנו. עוד ראינו, לעיל פרק יט, כי גם את משיכת השפע על ידי האדם הוא לא הזכיר. את אלה לא הזכיר הגר"א, אבל הוא לא נמנע מלהזכיר את המילה 'שפע' עצמה. מהי פעולתו ומה משמעותו של שפע זה?

מקומות מעטים שבהם הזכיר הגר"א את המילה 'שפע', רשמנו לעיל סעיף ו. שם הוספנו כי גם במקומות נוספים הזכיר הגר"א את המילה 'שפע', וכולם עוסקים בעניינה של ספירה אחת מכל ספירות האצילות – ספירת מלכות. בכל המקומות הללו לא הזכיר הגר"א את הפועל 'משך', אלא פעלים אחרים – 'ירד', 'הלך'. כך כתב, 'מוריד לה השפע' [קיב], 'להוליד השפע למלכות' [קיג]. בכל אלו אין הגר"א משתמש בפועל 'משך' ולא בביטוי 'המשכת השפע'.

קיב | ביאור תיקונים מזוהר חדש פג ע"ד, דף לה ע"א

א דסלקא כו'. ר"ל זהו עולים ויורדים,

ב שכל עלייה הוא בקב"ה,

ג וירידה בשכינה,

ד דשכינה סליקת את הדורון לקב"ה,

ה והקב"ה מוריד לה השפע.

א קיג | ביאור תיקונים מזוהר חדש פ ע"א, דף כב ע"ג

- א שיסוד הוא דרגא
- ב להוליד השפע למלכות.

עוד הזכיר הגר"א את השפע המגיע אל העולם, שהרי 'העולם בכללו מלכות' | קיד|. גם במקומות אלה לא נקט את הפועל 'משך', אלא פעלים אחרים – 'ירד', 'הלך', 'בוא'. כך כתב, 'ירידת השפע לכל העולמות' | קטז|, 'הולך כל השפע אל כל העולם' | קיד|, 'בא השפע להם' | קיט|. בפסקה קטו כתב הגר"א כי השפע יורד מספירת יסוד אל העולמות, 'באיזה מקום ירדת השפע לכל העולמות, ואמר בצדיק'. גם בפסקאות נוספות הוא קשר את ספירת יסוד עם ספירת מלכות ועם הנהגת העולם הזה, 'שיסוד הוא דרגא להוליד השפע למלכות' | קיג|, 'יסוד הוא הנהגת העולם בכללו. וזה, שמתחבר בנוקבא, שהיא התכלית, והיא העה"ז' | קין|.

א קיד | ליקוטים, עם ביאור ספרא דציניעותא, דף לט ע"ב

- א ענין נהי"ם ושהן ג' עדרי צאן הרובצים עליה,
- ב כי העולם בכללו מלכות,
- ג ומט"ט הוא יסוד,
- ד וע"י הולך כל השפע אל כל העולם, וכמ"ש כי שמו בקרבו.

א קטז | ביאור זוהר ח"ג רעא ע"א, דף לב ע"א

- א לבתר דנחית ממקור החיים לכל הספירות,
- ב באיזה מקום ירדת השפע לכל העולמות,
- ג ואמר, בצדיק.

בפסקאות נוספות השתמש הגר"א בפועל 'שפע' כדי לתאר את השפע המגיע לספירת מלכות, היא השכינה, ולנבראים. 'ומלכות... משפיעים אליה ו"ק' | קח|, 'משפיע לשכינה' | קטז|, 'שמשפיע ונותן לה בניס' | קכט|, 'ומלכות נכללת בחסד, ומשפעת לתחתונים בחסד' | קיז|, 'לאשפעא לתחתונים, נחיתת ג"כ בבעלה' | קיח|.

א קטז | ביאור תיקונים מזוהר חדש עה ע"ד, דף י ע"ב

- א כידוע, כשהוא משפיע לשכינה
- ב משפיעין לו מלמעלה יותר ויותר.

א קיז | ביאור תיקונים מזוהר חדש פג ע"א, דף לב ע"ג

- א ר"ל שהו"י הוא כלול מכל ע"ס כידוע,
- ב והויה בכל ספירה מורה שכל ספירה כלול מכולם,

- ג לכן כשרוצה לעשות חסד כל הספירות נכללין בחסד,
 ד ומלכות נכללת בחסד,
 ה ומשפעת לתחתונים בחסד, וכן בכולם כמש"ו.

ק"ח | ביאור תיקונים מזהר חדש פב ע"א, דף כט ע"א

- א וכד נחית לה כו'.
 ב לאשפעה לתחתונים,
 ג נחיתה ג"כ בבעלה, והוא בצדיק, דשם היא הדום רגליו.
 ד וז"ש כורע בברוך, שהוא צדיק כידוע, לכן הוא בכריעו בנחית'.

פסקה נוספת מזכירה את השפע, וזהאדם שעל ידו בא השפע להם ועל ידו מעוררין למעלה |ק"ט|. גם בפסקה זו מדייק הגר"א בלשונו – הוא כותב כי השפע בא על ידי האדם, אבל אינו כותב כי האדם ממשיך את השפע בעצמו כפי שכתבו המקובלים.

ק"ט | ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא שבעין, דף קנא ע"ג

- א וכאן קשר שבין זו"נ ושורק הנ"ל
 ב הוא על שכינתא,
 ג שהיא קשר בין דרגין דאצילות לבי"ע,
 ד והאדם,
 ה שעל ידו בא השפע להם
 ו ועל ידו מעוררין למעלה.

•

קבע הגר"א פעולה מיוחדת לספירת מלכות, והועיד לה את ההורדה ואת ההולכה של השפע. גם בהרצאת התווה והתיקון ייחד הגר"א לספירת מלכות פעולה משלה, להלן פרק סב ופרק סד. גם בהרצאת עניינם של רפ"ח ניצוצות קבע הגר"א פעולה מיוחדת לספירת מלכות, להלן סעיף רפח.

[סח] שיטת הגר"א (ח): שתי קומות באצילות, ספירת מלכות ועולם הבריאה

לעיל, סעיף מז, הצגנו את הבחנתו של הגר"א בין שתי קומות באצילות ובאדם – בין הקומה העליונה, היא קומת השמים והנשמה; ובין הקומה התחתונה, היא קומת הארץ והנפש. לעיל, סעיף נג, תיארו את הבחנתו בין שתי קומות בהמלכת הקב"ה. לעיל, פרקים טז-יז, הוספנו פסקאות רבות על האצילות, על עולם הבריאה ועל מעמדה של ספירת מלכות, ועיון בתוכן מעלה כי אף הן מבחינות בין קומת השמים והנשמה ובין קומת הארץ והנפש. בפרקים יח-כ למדנו על ספירת מלכות ועל השפעתו של האדם עליה, ושם ראינו הבחנה נוספת בין שתי הקומות – הקומה שאינה תלויה במעשי האדם והקומה שמתפעלת ממעשי האדם. נרשום עתה את עיקרי ההבחנות הללו.

- א. נשמה ונפש.
האצילות היא כנשמה. 'דימינא נשמתא קדישא, מאצילות' |צ|. עולם הבריאה הוא כנפש. 'דשמאלא נפש חיה, והוא מבריאה כנ"ל' |צ|.
- ב. אדם ובהמה.
האצילות היא כאדם. 'אדם, כללא דדכר ונוקבא דאצילות' |צה|. עולם הבריאה הוא כבהמה. 'זבהמה הוא עולם הבריאה, לבוש לעולם האצילות' |צה|.
- ג. ספירת מלכות – ה אחרונה בשם הוי"ה ושם אלקים.
בעת שספירת מלכות נמצאת באצילות היא נקראת ה אחרונה בשם הוי"ה. 'בהיותה באצילות אז היא ה אחרונה שבשם בסוד הוי"ה' |צט|. בעת שספירת מלכות יורדת אל עולם הבריאה היא נקראת בשם אלקים. 'זבירידתה בבריאה נעשית בסוד אלקים, ראש לשועלים' |צט|.
- ד. ספירת מלכות – עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע.
בעת שספירת מלכות נמצאת באצילות היא נקראת בשם עץ החיים. 'דבאצילות נקראת עץ חיים, אילנא דחיי' |ק|, 'עץ החיים באצילות' |קא|. בעת שספירת מלכות יורדת אל עולם הבריאה היא נקראת בשם עץ הדעת טוב ורע. 'שבה ע"ה טו"ר, בירידתה בבריאה ובעולמות, שמתפשטין ממנה רגליה יורדות מות' |ק|, 'זהו ע"ה טו"ר, שמשותף בו אלקים אחרים' |צט|, 'זבכסא שם אלקים, שהוא ע"ה טו"ר, ששם אלקים משותף במלאכים, ובכל העולמות, ובבני אדם, ואפילו בס"א אלקים אחרים, והוא בבריאה, ששם ע"ה טו"ר' |קב|, 'ולכן מלכות ג"כ נקראת ע"ה טו"ר' |קא|, 'זשם הוא עץ הדעת טוב ורע' |קא|.
- ה. ספירת מלכות – זנב לאריות וראש לשועלים.
בעת שספירת מלכות נמצאת באצילות היא זנב לאריות. 'דבאצילות נקראת ה"א אחרונה של הוי"ה, זנב לאריות' |קג|. בעת שספירת מלכות יורדת לעולם הבריאה היא ראש לשועלים. 'זבירידה בבריאה נעשית ראש לשועלים, לעולמות ביי"ע' |קג|.
- ו. טוב ורע, חטא ועונש.
באצילות אין חטא ואין רע ואין פגם. 'שבאצילות לא יגורך רע, ואפילו המלכות שבאצילות כידוע, וכמ"ש גמלתהו טוב ולא רע' |צ|. 'בנשמתא קדישא אין שכר ועונש... דנשמתא הוא דאצילות' |צג|. 'באצילות שם אין פגם, ואין שם לא מיעוט' |קו|. 'אדם דאצילות לא חטא, וכד חטא, זיהרא עלאה פרחא מיניה קודם החטא כידוע, וכן בכל נשמה דאצילות כידוע' |קו|. 'דבאצילות אין מגיע החטא' |קז|.
בעולם הבריאה יש טוב ורע ויש חטא ועונש. 'זבבריאה ע"ה טו"ר... ולכן כל החטאים בנפש, נפש כי תחטא, ונכרתה הנפש ההיא, וכל העונשים הכל בנפש. וז"ש חב אדם אתפשט שמאלא, שבה החטאים, ובה ע"ה טו"ר' |צ|. 'הבריאה כוללת דכר ונוקבא, טוב ורע, דכורא טוב, ונוקבא רע,

אור וחשך, זו"ני' |צג|. 'זכן למעלה נתפרדה בריאה מאצילות, וזהו הפירוד דמטרוניא מבעלה' |קו|.

ז. מעשי האדם והשפעתו על הספירות.

האצילות אינה תלויה במעשי האדם. 'באצילות שם אין פגם... ואין תלוי במעשה התחתונים כלל' |קו|.

ספירת מלכות תלויה במעשי האדם ומתפעלת מהם. 'זמלכות היא המקבלת עבודת ב"א, והיא מתפעלת לפי מעשי ב"א' |קח|. 'כל מעשה השכינה והנהגתה תליא בהבל פיו של אדם, וכל הנהגת עוה"ז בה' |קט|.

שפע יורד והולך אל ספירת מלכות. 'מוריד לה השפע' |קיב|. 'להוליד השפע למלכות' |קיב|. 'משפיע לשכינה' |קטז|. 'שמשיע ונותן לה בניס' |קכט|.

שפע יורד והולך אל העולמות. 'ירידת השפע לכל העולמות' |קטו|, 'הולך כל השפע אל כל העולם' |קיד|, 'בא השפע להם' |קיט|.

שפע מגיע לספירת מלכות, היא השכינה, וממנה הוא מגיע אל הנבראים. 'זמלכות... משפיעים אליה ו"ק' |קח|, 'משפיע לשכינה' |קטז|, 'שמשיע ונותן לה בניס' |קכט|, 'זמלכות נכללת בחסד, ומשפעת לתחתונים בחסד' |קיד|, 'לאשפעא לתחתונים, נחיתת ג"כ בעלה' |קיח|.

מכל אלה עולה כי הגר"א מגביל את כוחו של האדם לספירת מלכות לבדה, והוא תוחם את יכולתו ואת פעולתו של האדם לקומה התחתונה של האצילות. על כך נכתוב להלן סעיף פב.

[סט] דברי המקובלים: 'השקאה בפני עצמה', 'תיקון עליון ותיקון תחתון'

הבחין הגר"א בין שתי קומות בבניינה של האצילות. האם שיטתו יחידית היא או יש לה מקורות בדברי המקובלים הראשונים?

הגר"א מבחין בין ספירת תפארת, שמים, ובין ספירת מלכות, ארץ, והוא מתווה לכל אחת מספירות אלו הנהגה ופעולה לעצמה. הבחנה זו מיוחדת לשיטתו, ולא מצאנוה בכתבי כלל המקובלים. אמנם לא מצאנו כמותה במלואה, אבל מקורות לה מצאנו בכתביו של ר' יהודה חייט. ר' יהודה חייט מבחין בין תשע הספירות העליונות ובין ספירת מלכות. הוא מלמד כי ספירת מלכות היא 'הכח הכולל לכלם', וכי 'היא כנסיה מהכחות של מעלה הימנה, וגם מישראל גדודי מטה אשר הם מרכבה אליה'.

ונחזור לעניינינו מאחר שנשתלשלו התשע נקודות האלה סגולתא סגול, סגול, צריך שעליהם נוסף הכח הכולל לכלם אשר הוא המלכות, שהאצילות מגיע עד היסוד, שהוא תשלום התשע נקודות הנזכרות, ומכח הפרטים האלה נעשה מעצמו כח כללי הנזכר, המקבל את כלם.

כי ידוע הוא שהכלל נעשה מכח הפרטים, ויש בו כח מחודש שלא היה בפרטים. המשל בזה מהספינה, כי כל כלי וכלי ממנה יש לו פעולה מיוחדת למלאכת הספינה, שאם יחסר אחד

מהם לא יושלם תכליתה, ואחר שנתחברו בה כל הכלים הצריכים אליה, נתחדש מכח חבור הכללות הזה פעל אחר אשר הוא התכלית, והוא הליכתה אל מקום חפצה. והפעל הזה היה נמצא בכלים אשר בה בכח, מאחר שמצד חבורם נתחדש בפעל ההליכה ההיא מבלי חדוש דבר, כי ההליכה נעשת מעצמה מכח הכללות, ונמצא אם כן שהכח הכללי הזה אשר היה מחבור הפרטי היה סבת ההליכה, והוא נעשה מעצמו.

ומהמשל הזה תבין למה נקרא הכח הכללי מהאצילות כנסת ישראל, כי היא כנסיה מהכחות של מעלה הימנה, וגם מישראל גדודי מטה אשר הם מרכבה אליה, והם דבקים בה. ומצד הדבוק הזה ממשיכים עליה כח ישראל סבא, הכולל הקצוות...

ואולי כי אל ענין זה כיון הרמב"ן ז"ל שאמר כי היא עמהם באצילות ואיננה באחדות. ופירושו כי אעפ"י שהיא עמהם ביחד באצילות אין אחדותה עמהם כאחדות שיש לכל אחת מהן עם חברתה, מהטעם שאמרת בסמוך, ומפני שהיתה באצילות לבית קבול וגם לעזר ולהועיל כי בה' בראם, וזהו כבוד המלך לפעול על ידי שליח, ולזה נתנה לראש פנה (מנחת יהודה על מערכת האלקות, דף י ע"ב).

עוד לימד ר' יהודה חייט כי ספירת מלכות יש לה השקאה בפני עצמה... כי לא באה ההשקאה אל הארץ העליונה עד שבא אדם לעבדה ולשמרה.

ומזה יראה בברור שיש לה כח פרטי כמו לכל אחת ואחת מהן, כי היא החלק מהאצילות, אבל יש לה כח כללי מה שאין כן באחריו. וזהו שאמר ועם כלם יחד הוא. ומעתה נבין כונת הרמב"ן שאמ' כי היא עמהם באצילות ואיננה באחדות...

האמת כי היא באצילות עמהם, אבל היא חתיכה בפני עצמה באופן שאמרת למעלה, ומפני שהיא בית קבול לכל, ואין לה מדה תחתיה על מי שתשפיע, כי היא הארץ המקבלת התמונות, ולזה נקראת יבשה, היא משתוקקת אל מרכבה, תהיה אליה בית קבול, והם הצדיקים שבזה העולם המדמים הצורה ליוצרה, כי ע"י שמדבקי' רצונם ברצון העליון ומדמים הצורה ליוצרה היא מתעוררת על ידם לעלות אליו, שנא' ויעל אלקים מעל אברהם, ר"ל שהאלקים, שהוא כנסת ישראל, מתעלה למעלה להדבק עם הצדיק באמצעות אברהם התחתון, ולזה אחז"ל הצדיקים הם הם המרכבה.

וההשקאה שלה היא התפלות והברכות והמעשים הטובים של הצדיקים, כי כמו שהארץ לא תתן פריה ולא תקבל ההשקאה כי אם מהאדים העולים מאליה ומהם יתהוו העננים, ועל הארץ יריקו, שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, כן הצדיקים שבארץ מעלים האדים אליה וממשיכים אליה השקאה, כי מוסיפים בה כח לעלות קדש קדשים. וגם עם מעשי הרשע"י שבארץ תתרחק מהשמש ומהחסד, ותדבק עם מדת הדין הקשה, ותתמעט ההשקאה הצריכה אליה (שם, דפים יא ע"ב - יב ע"ב).

ובאופן הזה יש לה השקאה בפני עצמה, איננה כהשקאת המדות שעליה, והמקום שפתח לה הם התפלות והברכות של הצדיקים כי באמצעותם תהיה נשפעת מהמקור העליון... זה הכלל, הדברים התחתונים מעוררים הכחות העליונים, ובאופן אחר לא יתעוררו, וא"כ אחדותה עם הצדיק העליון איננו תלוי במדות של מעלה הימנה בלבד כי אם בישראל גדודי

מטה... העולה מכל זה כי צריך לה השקאה בפני עצמה, איננה ממין האילנות שבאילן, ולכך יחד לה מקום בפני עצמה ביחוד ובקדושה ובברכות, שאנו רומזים אליה בכלל ובפרט, לכוונה הנזכר מאחר שהשקאתה תלויה בנו, והפסוק המורה על זה הוא כי לא המטיר יי' אלקים על הארץ, ואדם אין לעבוד את האדמה, הפנימי של הפסוק הזה, כי לא באה ההשקאה אל הארץ העליונה עד שבא אדם לעבדה ולשמרה (שם, דף יב ע"ב).

● לעיל, פרקים טז-יז, הבאנו את הבחנותיו של הגר"א בין האצילות ובין עולם הבריאה. לעיל, סעיף ס, הבאנו את דברי הגר"א כי באצילות אין פגם ואין מיעוט, ובסעיפים סו-סז הבאנו את דבריו המייחדים את ספירת מלכות משאר ספירות האצילות. ההבחנות הללו מיוחדות לשיטת הגר"א, ולא מצאנו אותן במלואן בכתבי המקובלים. אותן במלואן לא מצאנו, אבל מקצתן כן מצאנו.

ר' משה איסרלש הבחין בין תיקון עליון – באצילות, ובין תיקון תחתון – בעולם הבריאה.

ועוד אפשר לומר כי כל דברי המקובלים הם אמת, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, כי נתבאר בדברי הזוהר פרשת בראשית ופרשת תרומה כי שני תקונים הם. ולכן נראה כי בתקון התחתון שהוא עולם הבריאה יש קצוץ ופגם, כי שם הוא עץ הדעת טוב ורע, ונתגשמו הכחות עד ששם יש בהן ממש (תורת העולה, חלק שלישי, פרק רביעי, דף קט ע"ב).

אמנם בתיקון העליון, אין שם רק כחות ותארים אלקים, ואין שם לא קצוץ ולא פרוד ופגם חלילה, רק כחות אצולות, והם עצמות אלקות משתנים לפי פעולות בני אדם. ובעילת העילות לית בו שינוי...

ואפשר עוד לומר כי חכמים ז"ל הבינו עניין ויתעצב אל לבו על דבר נפרד, והם השכלים, המלאכים אשר הקדוש ברוך הוא פועל על ידיהן בעולם התחתון, והשכל הפועל הנקרא שר העולם נקרא אדרכיאל וסרסור והמניקת הנרדית, בהיות כי ההשפעה מן השם יתעלה ממונעת ממנו בסבה עונות ישראל, אבל על כל פנים אצל השם יתעלה לא שייך שום פגם ולא קצוץ ולא שום פרוד חלילה חלילה (שם, חלק שלישי, פרק רביעי, דף עו ע"א-ע"ג).

שער רביעי

ספירת מלכות ותיקון השכינה

פרק עשרים ואחד

אצילות, ספירת מלכות והעולמות: שלהבת קשורה בגחלת

לעיל, פרק יד, למדנו על הגילוי המיוחד בספירת מלכות – היא מולכת על הנבראים, ועל כן היא קשורה בהם. לעיל, פרק יז, למדנו על ירדתה של ספירת מלכות לעולם הבריאה. על אלה מוסיף הגר"א ומלמד כי האצילות והעולמות הנבראים קשורים כשלהבת קשורה בגחלת, וכי בעת ירדתה של ספירת מלכות אל העולמות הנבראים היא בוררת מן הגחלת ניצוצין של אש היסודי. בירור הניצוצין, שהגר"א מלמד עליו, שונה לגמרי מבירור הניצוצות מתוך הקליפות שלימד האר"י. הגר"א משווה את פעולותיה של ספירת מלכות אל פעולותיה של האש – של האש היסודי, של האש הטמונה בגחלת. על יסוד השוואה זאת מלמד הגר"א כי בירור הניצוצין ועלייתם אל שורשם הם כבירור ניצוצי האש ועלייתם אל שורשם באש היסודי. דברים נוספים על האש היסודי כתב הגר"א בעניינו של האלף השביעי, והם יובאו להלן פרק צה. לעיל, סעיף מז וסעיף נג, ראינו כיצד מבחין הגר"א בין שתי קומות באצילות ובאדם. בסוף פרק זה נראה כיצד מצטרפים דברי הגר"א על האצילות, על עולם הבריאה ועל מעמדה של ספירת מלכות אל שתי הקומות הללו.

[ע] אצילות והעולמות הנבראים: שלהבת קשורה בגחלת

בפרק הקודם הבאנו את דברי הגר"א על מעמדה המיוחד של ספירת מלכות – היא הספירה האחרונה באצילות, והיא יורדת לעולם הבריאה. הוסיף הגר"א ותיאר את האצילות ואת העולמות הנבראים כשלהבת קשורה בגחלת, והשווה את פעולותיה של ספירת מלכות ואת עבודת האדם אל פעולותיה של האש – של האש היסודי, של האש הטמונה בגחלת ושל האש העולה בפתילה.

בפסקה ארוכה בביאור ספר יצירה מבאר הגר"א כי האצילות והעולמות הנבראים קשורים זה בזה כשלהבת קשורה בגחלת, וכי מקשר זה נובעת עבודת האדם.

פסקה זו מבארת את ספר יצירה, פרק א, משנה ז: עשר ספירות בלימה. נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן, כשלהבת קשורה בגחלת.

דברי הגר"א בפסקה זו מיוסדים על האש היסודי ועל ארבעת היסודות המרכיבים את עולמנו. כדי להבין פסקה זו עלינו להקדים ולבאר בקצרה מהי האש ומהי פעולתה. ארבעה יסודות הם: אש, מים, אוויר, עפר. אש היסודי משמעו: יסוד האש, הוא גלגל האש המקיף את גלגל האוויר, ואת המים והעפר שבכדור הארץ. את האש היסודי הזכירו הראשונים.

והיא אצל הפילוסופים האש הטבעי, אין לה מראה ולא שריפה, אבל היא עצם זך דק קל, קראו אותו הפילוסופים גלגל האש (כוזרי, מאמר חמישי, סעיף ב). האש היסודית היא ספיריית (מורה נבוכים, חלק שני, פרק ל). והאש נקרא חשך, מפני שהאש היסודית חשוכה, ואלו היתה אדומה היתה מאדימה לנו הלילה (פירוש הרמב"ן על התורה, בראשית א, א). האש היסודית היא חשכה (דרשת ה' תמימה מאת הרמב"ן, עמ' קנז).

דברי הגר"א על האש היסודי ארוכים ומסועפים, וכדי להקל את הבנתם פירקנו אותם כאן לארבע פסקאות רצופות – פסקאות קכ-קכג. הפסקה בביאור ספר יצירה מתחילה בביאור האצילות. את חמשת הפרצופים שבאצילות היא משווה לחמשת הגוונים שבשלהבת, 'חמשה אשות הן בשלהבת' [קכ]. כך הוא סדרה של האצילות:

ספירת כתר, אריך אנפין, עתיקא קדישא – גוון שחור, חושך, האש היסודי. ספירת חכמה – זוהר.

ספירת בינה – נוגה סביב האש.

ספירת תפארת, ו' קצוות – גוון חיוור, אש.

ספירת מלכות – גוון תכלת, חשמל מתוך האש.

האצילות היא אפוא שלהבת, והיא קשורה בגחלת. בהמשך הפסקה מבאר הגר"א כי זהגחלת הוא בחי' העולמות התחתונים' [קכב].

תיאור השלהבת, והאורות אשר בה, נמצא בזוהר ח"א נא ע"א. את המאמר הזה ציטט הגר"א בפסקה קלד, שהובאה לעיל סעיף עח.

להלן, סעיף שלו, כתב הגר"א כי האש היסודי היא ספירת בינה, 'ולכן אמרו דבינה דינין מתערין מינה, אבל היא בעצמה היא מקום רחמים, כמו אש היסודי, שכל האשות השורפות נמשכין ממנה, אבל היא בעצמה אינה שורפת' [תרכב].

א קכ | ביאור ספר יצירה, דף י ע"א

א כשלהבת קשורה בגחלת.

- ב שבהם יתראה היאך נעוץ סופן בתחלתן,
 ג כי חמשה אשות הן בשלהבת.
 ד א', גוון תכלת שסביב הפתילה,
 ה נגד מלכות, והוא חשמ"ל מתוך האש.
 ו והשני, גוון חיוור שסביב לה,
 ז נגד ו"ק, והוא נקרא אש.
 ח והג', כמו נוגה סביב האש, שאינו נראה אלא בסתימו דעיינין,
 ט נגד בינה, דלא קיימא לאסתכלא, והוא הנק' נוגה סביב.
 י והד', הזוהר המאיר משלהבת, שאין יכולת להשיג איך בא האור משלהבת, והיא בעצמה אינה שם, ובהעתק השלהבת מעתיק ג"כ האור,
 יא נגד חכמה, והיא נק' זוהר, ולכן קראו בתיקונים בהקדמה כל ספי' זוהר, כי הן בחכמה כנ"ל.
 יב והה', היאך נאחזין בגלגל האש, והוא גוון שחור, ועליו נאמר ישת חושך סתרו.
 יג וכל הגוונים דלעיל מ"מ מושג, משא"כ בגוון הדא שאינו מושג כלל,
 יד והוא נגד א"א, שנקרא חושך כנ"ל.
 טו והאש היסודי בעצמו הוא שרש של כל הגוונים הנ"ל,
 טז וכולם קשורים בו,
 יז והוא נגד עתיקא סתימאה (נ"א ע"י).
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה קכא

פסקה קכ לימדה כי האש היסודי נמצאת בשורש האצילות, בעתיקא סתימאה. כיצד היא נקשרת בגחלת? על כך עונה הגר"א בפסקה קכא כי 'ובגחלת עצמו יש בו בחי' אש יסודי', ובבחינה זו נאחזת האש – האש בגוון התכלת, היא ספירת מלכות, וכן גוון התכלת, שבו האש היסודי, נאחז בגלגל האש, וע"י כולן נאחזין'.

א קכא | ביאור ספר יצירה, דף י ע"א

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה קכ
 א ובגחלת עצמו יש בו בחי' אש יסודי,
 ב שבלא"ה לא היה האש נאחז בו,
 ג ובו התקשרות גוון [גוונין] תכלת,
 ד ובו נאחז האש היסודי,
 ה וע"י באין כל הגוונין,
 ו וז"ש תחילתן בסופן.
 ז וכן גוון התכלת, שבו האש היסודי,
 ח נאחז בגלגל האש,
 ט וע"י כולן נאחזין.

- י שאם תכבה האש,
- יא שצריך להסתלק האש התכלת מן הגחלת,
- יב חוזר למקומו
- יג וכל הגוונים עמה.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה קכב

[עא] ספירת מלכות, פתילה ושמן, סוד כל המצוות והכוונות, 'לעבדה ולשמרה'

בסעיף הקודם הבאנו את דברי הגר"א על האצילות כולה – היא קשורה בעולמות הנבראים כשם שהשלהבת קשורה בגחלת. בהמשך דבריו מבאר הגר"א ספירה אחת מספירות האצילות, היא ספירת מלכות, שעליה הוא כתב, לעיל סעיף נז, כי היא 'ראשית הבריאה' [צו]. רק 'מלכות יורדת ומתקשרת' ב'הגחלת, הוא בחי' העולמות התחתונים, לא כ'שאר הגוונים, שכולם מאירים מרחוק אל הגחלת' [קכב]. דברים אלו מתאימים לדבריו, שיובאו להלן סעיף עח, כי 'זהארץ הוא הגחלת, מלה גסה, ר"ל דבר גשמי' [קלד]. לעיל, סעיף נח, למדנו על ירידתה של ספירת מלכות, ו'בירידתה בבריאה נעשית בסוד אלקים, ראש לשועלים' [צט], 'שבה ע"ה טו"ר, בירידתה בבריאה ובעולמות, שמתפשטין ממנה רגליה יורדות מות' [צט]. פסקה קכב מוסיפה כי בעת ירידתה של ספירת מלכות אל העולמות הנבראים 'היא בוררת מן הגחלת ניצוצין של אש היסודי', ולא רק ניצוצין אלו אלא גם של 'כל הדי' יסודות, וחוזרין לשרשם'. נביא תחילה את הפסקה, ואחר נבאר את המשפטים הללו.

א קכב | ביאור ספר יצירה, דף י ע"א-ע"ב

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה קכא
- א וכן הוא במלכות.
- ב שכולן עולין לכתר ע"י,
- ג ושם נק' כתר מלכות,
- ד וז"ש סופן בתחלתן.
- ה והגחלת הוא בחי' העולמות התחתונים,
- ו שמלכות יורדת ומתקשרת בהן,
- ז ולכן גוון התכלת הוא סביב הגחלת,
- ח משא"כ בשאר הגוונים, שכולם מאירים מרחוק אל הגחלת.
- ט והיא בוררת מן הגחלת ניצוצין של אש היסודי,
- י וכן כל הדי' יסודות,
- יא וחוזרין לשרשם.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה קכג
- א. והיא בוררת מן הגחלת ניצוצין של אש היסודי.

מה בוררת ספירת מלכות? מה הם הניצוצין של אש היסודי? לכאורה נתכון הגר"א לבידור רפ"ח הניצוצות מן הקליפות, כפי שלימד האר"י. אלא שהגר"א לא הזכיר בידור רפ"ח ניצוצות, והוא לימד את עניינם של רפ"ח הניצוצות בדרך שונה מאוד מדברי האר"י, כמובא להלן סעיף רצא וסעיף רפח.

ביאור לדברי הגר"א על ברירת הניצוצין מן הגחלת מצאנו בספר מעשה טוביה מאת ר' טוביה כ"ץ הרופא. כך כתב על פעולתן של האש היסודי ושל האש שבעולמנו.

הנה שני מיני אש נמצאים, אחד בפועל וא' בכח. כי הלהב והגחלים הבווערים או ברזל המלובן נקראים אש בפועל, אבל העצים והפשתן והנעורת והנייר וכיוצא בהם הם אש בכח... עינינו הרואות שהאש נצרך למזון כי תמיד מושך אליו חלקים חדשי ואוכל אותם... שאש אינו דולק כי אם בהקבץ חלקיו אחד אל אחד, וכן להפך, האש אינו נכבה כי אם בהתפזר חלקיו ובהפסדם... ובוזה יובן איך נדלק האש תכף בהתקרב אליו אחד ממיניו כמו שמן ושעווה והדומה להם, והטעם הוא לפי שבשמן ושעווה וחלב או בשאר החמרים מתלהביים נמצא הרבה אש בכח (ר"ל הרבה חלקים קטנים המוכנים להדלקה), ובהתחברם אל הנר המכובה אז יתחברו יחדו עד שהלהב עולה מאליה (כרך ראשון, דף פא ע"ב-ע"ג).

איך מוציאים אש מחלמיש צור בהכות עליו הברזל, לפי שע"י הכאה זו נדחים הרבה חלקי יסוד אש וקטוריו, באופן שחלקי הקיטורי שבהם נפסדי' בנקל יותר מהיסוד האש התקוע בחושי הברזל. ובהיות האש היסודי דואג תמיד שלא יתן רקנות בגשמים, אז מפציר בחלקים הדקים המפוזרים שיתחברו יחדו (שם, כרך ראשון, דף פא ע"ד).

איך קופה של תבן שבה לחות או זבל או שריגי הגפן נדלקים מעצמן, לפי שרוב חומרם מיסוד זה המעורר הקיטור להתעשן ומקבץ חלקי האש, ואז הלהב עולה מאיליו. איך יקרה שממשיכת ההבל ביותר ממדתו יצא אש, זה יקרה מרוב לחץ חלקי הקטורים ומדאגת הרקנות, תכף מתקבצים חלקים האשיים ונדלקים (שם, כרך ראשון, דף פא ע"ד).

גם תלמידו של הגר"א, ר' יהודה ליב ב"ר אשר זליג מרגליות, תיאר את פעולתן של האש היסודי ושל האש שבעולמנו. כך כתב בספרו אור עולם, שנדפס עוד בחיי הגר"א.

האש היסודי הוא נמצא בכח בכל א' מהגשמיים הנמצאים בעולם השפל, וטבעו להתעורר ולצאת אל הפועל ע"י התנועה כמו החכוד, שאם נחכך בעצי היער בכח גדול ע"י חבלים תצא מהם אש... גם תתעורר האש ע"י תנועת הכאת הפטיש החזק, והנה בעת שיתחמם איזה גשם ע"י האש ויכנסו בו חלקי האש כי האש חלקיו דקים מאוד וחבורו רפוי... ולכן בכל גוף שיפגוש יכנסו חלקיו בחלקי הגוף ההוא וחלליו... והגוף אשר יכנסו בו חלקי האש יתפשט ויתרחב ויהי רפוי כאחד מהגופים הרכים ויהיה נח לחלקו ולכופו ויקבל בקל התפעלות שיתפעלו בו, וכן יהיה גם ע"י תנועת הכאות הפטיש כי אז יתעוררו חלקי האש אשר בגוף עצמו ויעשה הגשם רפוי, וחום הנמצא בבעלי חיים סבתו הוא ג"כ תנועת חכוד כדורי הדם בעור הגידים וע"י מתעורר יסוד האש אשר הוא בהם בכח (פרק ב).

גם ר' פנחס אליהו הורביץ תיאר את פעולת האש בספרו ספר הברית.

ויש מהם אומרים, שהאש נמצא ומלאה כל הארץ, מבלי מיוחד לו מקום, אבל הוא בכל הנמצאים בכח, בפרט בדברים אשר בהם ההבער, ומיועדים לשרוף, שתיכף בפגע ונגע בו אש בפועל, עד מהרה ירוץ אש הטמון באותו הגוף בכח אף הוא אל הפועל, על כי מצא מין את מינו וניעור, ולמרבה מהירות תנועתו, מפריד עצמו מן הגשם ההיא, ומהפך הדברים הגפרותיים שבו ללהב, אשר על כן לא יחסר אש המדליק משיעורו כלום, בעבור שהוא לא יתן ולא יוסיף, אבל יגרום לבד. אמנם בגופים שחבורם חזק מאד, כאבנים ומתכת, צריך שיכנס בהם אש החיצוני, לעורר אשו הפנימי שבכח, והם אמרו, שאין החום בא מן השמש כלל, אך ורק באויר אשר אתנו הסמוך לארץ יש הרבה כח האש, והשמש פועל בהם כשזורח עליהם, ומעיר אותם, ומהם יתחמם האויר, וחם לארץ ולדרים עליה (מאמר ה', פרק ה, דף כו ע"א).

ב. יחזורין לשרשם'.

להלן, סעיף שלה, נביא את דברי הגר"א כי בפעולת האש ישוב כל דבר אל שורשו, וכן [בעולם] הוא אש הגשמי, שהוא סבה לבשל ולגמור כ"ד, והוא סיבת הפסדו, ובו ישוב כ"ד לשרשו [תרכד], וכן אש היסודי הוא סיבת גמר כ"ד והפסדו, ואליו ישוב נפש היסודי [תרכד], וזאש מחזיר כ"ד לשרשו [תרכה].

הבאנו את דברי הגר"א כי פעולת הברור של האש היא פעולתה של ספירת מלכות, וזו היא בוררת מן הגחלת ניצוצין של אש היסודי [קכב]. בהמשכה של פסקה זו, פסקה קכג, כולל הגר"א בפעולת הברור של ספירת מלכות את כל עבודת האדם, וכן עושה מלכות בסוד ומלכותו בכל משלה, והיא מבררת ע"י מוחא עילאה... וזה סוד כל המצות והכוונות, וסוד מ"ן דכורין מ"ן נוקבין, וז"ס לעבדה ולשמרה'.

גם בפסקאות נוספות כתב הגר"א 'לעבדה ולשמרה', לומר שעבודת האדם היא בספירת מלכות לבדה. כך כתב לעיל סעיף לג, וכן מלכות, והארץ נתן לבני אדם, שהיא מנהגת את העולם, וכן מעשה בני אדם ופעולתם בה, כמ"ש לעבדה ולשמרה' [מח], ולעיל סעיף לה, וז"ש לעבדה ולשמרה, בתיקון המעשים נתקנה הארץ' [ס].

א קכג | ביאור ספר יצירה, דף י ע"ב

= פסקה זו היא המשכה של פסקה קכב

א וכן עושה מלכות,

ב בסוד ומלכותו בכל משלה.

ג והיא מבררת ע"י מוחא עילאה כידוע,

ד הוא [היא] סוד הזווג והבן.

ה והיא [והוא] חכמה ששם השמן,

ו לכך צריך פתילה לשמן.

ז וזה סוד כל המצות והכוונות,

ח וסוד מ"ן דכור"ן מ"ן נוקב"ן,
ט וז"ס לעבדה ולשמרה.

[עב] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: שלהבת קשורה בגחלת

בספר יצירה נאמר 'כשלהבת קשורה בגחלת'. הגר"א מפרש כי השלהבת היא האצילות וספירותיה, והגחלת היא העולמות הנבראים, כמובא לעיל פסקאות קכ-קכג. לא כך לימדו המקובלים. הם לימדו כי השלהבת היא האצילות וספירותיה, והגחלת היא המאציל. הברדל גדול בין שני הפירושים לביטוי 'שלהבת קשורה בגחלת'. על פי המקובלים משמעו – האצילות מאוחדת עם המאציל. על פי הגר"א משמעו – האצילות מאוחדת עם העולמות הנבראים. נצטט אחדים מפירושיהם של המקובלים לביטוי 'כשלהבת קשורה בגחלת'.

וכשעלה בחפץ הפשוט להתגלות באצילות כחותיו... הוציא והאציל תוצאות התעלומה והאמונה בהשואת האחדות הפשוט שאין שום נברא יכול לעמוד על עקרו, ונאצלו הספירות הקשורות בו כשלהבת הקשורה בגחלת (ר' מאיר אבן גבאי, עבודת הקודש, חלק הייחוד, חלק א, פרק ב).

אצילות עשר ספירות שהוא האלהות כמו שכתבנו הוא הנקרא רשות היחיד, להיותו בעלת העלות ביחוד ובהשואה גמורה כשלהבת קשורה בגחלת בלי שום חבור ופרוד ולא רבוי כלל (שם, שם, חלק א, פרק יא).

וענין כשלהבת קשורה בגחלת, פי' כענין השלהבת הקשור בגחלת, שאין אדם יכול לצייר שלהבת בלי גחלת ויחוייב קשר ויחוד השלהבת עם הגחלת, כן הספירות כ"א נקשרה בחברתה כמו הגחלת לשלהבת הנמשכת ממנה. והכריח הענין ממ"ש למעלה שאדון יחיד מושל בכלן, והכוונה כי האין סוף מושל בהן ומתנהג בהן בכלן, שכן אדון יחיד הוא ואין שני לו. ובזה הוא נתינת טעם אל האחדות בספירות, שכיון שאדון יחיד ואין שני לו אי"כ הוכרח כי הלבוש שהוא מתלבש בו ומתגלה על ידו, דהיינו עשר ספירות, יהיו מיוחדות תכלית היחוד (ר' משה קורדובירו, פרדס רמונים, שער ד, פרק ה).

והאש הלבן רומז לתפארת ישראל, והאש השחור רמז לכנסת ישראל, וכשישראל מייחדים השם ומתדבקים בשכינה אז הוא יחוד גמור בה' עם שכינת עזו, כמו שלובן ושחרות השלהבת הכל להב אחד. וזהו סוד כשלהבת קשורה בגחלת, כי כשהשלהבת קשורה בגחלת אז אור הלבן ואור השחור נמצאים ומיוחדים בלהב אחד ושלהבת אחת, והבן, שלולי הפתילה או הגחלת והשלהבת לא היתה נראית ולא היו אור הלבן ואור השחור מתייחדים, כן לולי ישראל שהם הפתילה לא היתה השכינה מתדבקת עם הקדוש ברוך הוא, ולא היתה מקבלת השפע העליון (ר' ישעיה הורביץ, שני לוחות הברית, בית ה', דף יח ע"ד).

אין הספירות נבדלים מן המאציל, כי הם כשלהבת קשורה בגחלת, והכל אחד, יחוד שאין בו פירוד (ר' משה חיים לוצאטו, קנאת ה' צבאות, עמ' עד).

פרק עשרים ושניים

תורה ומצוות: תיקון השכינה

בפרק הקודם הבאנו את דברי הגר"א על ספירת מלכות היורדת אל העולמות הנבראים ועל עבודת האדם הקשורה אליה. עוד למדנו, לעיל פרק טז, כי עולם הבריאה הוא לבוש לאצילות, וכי הוא מקום המצוות והחטאים, מקום הטוב והרע ומקום השכר והעונש. עוד ראינו שם כי האצילות היא מקורה של הנשמה, ואילו עולם הבריאה הוא מקורה של הנפש הבהמית. על כל אלה הוסיף הגר"א ולימד כי עבודת האדם היא בעולם הבריאה – מעשה המצווה הוא לבוש השכינה ולבוש האדם, והוא מתקן את הנפש הבהמית.

[עג] מצוות: לבושא דשכינתא, לבוש לאדם, עולם הבריאה

לעיל, סעיף נד, פסקה צג, הבאנו את דברי הגר"א כי בעולם הבריאה נמצאים הטוב והרע, המצוות והחטאים, והשכר והעונש, והענין כי גם הבריאה כוללת דבר ונוקבא, טוב ורע, דכורא טוב, ונוקבא רע, אור וחשך, זו"נ, ובאותן לבושין חטא, ובאותן לבושין תליין כל החטאים והמצוות ושכר ועונש.

בהמשך דבריו אלו כתב הגר"א כי החטא מפשיט את השכינה מלבושה, וכן מפשיט את האדם מלבושו, וזמר שם, כל מאן דחב כאלו הפשיט לשכינתא מלבושהא, והאי איהו עונשא דאדם כו' כנ"ל, ולכן נשאר בלא לבוש, דוגמת השכינה. מכלל לאו אתה שומע הן – מעשה המצווה הוא לבוש השכינה ולבוש האדם. אכן, כך כתב הגר"א בפסקה קכד, 'הכל בסוד המצוות... לבושא דשכינתא ולבושין דאדם', וכל התורה ומע"ט הכל תלוי בלבושין אלו. כן כתב בפסקה קכו, להלן סעיף עד, 'וכל החטאים דאתפשט שכינתא מלבושא דילה... וכן בזכיות, מלביש אותה', וזלכן בכל המצוות עושין לו לבוש.

א | סכד | ביאור ספרא דצניעותא, דף כט ע"ג

- א וכן סוד הלבושין בג"ע,
- ב הכל בסוד המצוות, שהן בעולם הבריאה,
- ג לבושא דשכינתא,

- ד ולבושין דאדם,
- ה ושם שכר ועונש,
- ו וז"ס נשמות דאזלין ערטילאין, כי לבוש שלהן בקליפה.
- ז וכל התורה ומע"ט הכל תלוי בלבושין אלו.

א קכה | ביאור תיקונים מזוהר חדש פו ע"א, דף מא ע"ג

- = חלק מפסקה זו נמצא גם בפסקה קז
- א איהו לבושא כו'. כמש"ל אור לבוש.
- ב כגוונא דעני. וז"ש דשכינה ענייה בגלותא, הכל בבחינת לבושהא,
- ג וכן כל המצות, כמש"ו וכל מאן כו'.
- ד כאלו הפשיט כו'. שהחטא מגיע לשם,
- ה דבאצילות אין מגיע החטא כנ"ל.

[עד] מצוות: תיקון הנפש הבהמית, קרבן בהמה

לעיל, סעיף מ, למדנו כי נשמת האדם היא אלוקית ואינה חוטאת, וכל החטאים והעונשים הם רק בנפש, 'שלכן כל החטאים והעונשים נזכרים בנפש, ונפש כי תחטא, והאבדתי את הנפש כו' | סו|. עוד למדנו, לעיל סעיף נו, כי הנפש הבהמית של האדם היא מן הבריאה, אבל נשמתא קדישא אינו אלא לאדם, והוא באצילות, וזה נפש הבהמית של אדם היה לו מן הבריאה | צו|. על כל אלה מוסיף הגר"א בפסקה קכו כי הנפש היכולה לחטוא היא הנפש הבהמית שבאדם, כי כל החטאים בנפש הבהמית שבאדם... כי הנפש חיה הוא מסטרא דבהמות בהררי אלף, ושם הוא כל השכר והעונש'.

עוד מלמד הגר"א כי המצוות נועדו 'לתקן סטרא דבהמה'. הכיצד? על ידי הכללת הבהמה באדם – בכתיבת ספר תורה על עור בהמה טהורה ובהקרבת הבהמה על המזבח, 'ולכן מקריבין הבהמה לתקן סטרא דבהמה, ששם צריכין לתקן, ואז נכלל הבהמה באדם, וזהו הלבוש. וזהו סוד שכותבין התורה, שהיא משם, על עור בהמה טהורה'.

א קכו | ביאור זוהר ח"ב רמז ע"א, דף כ ע"ג

- א והענין, כי כל החטאים בנפש הבהמית שבאדם...
- ב כי הנפש חיה הוא מסטרא דבהמות בהררי אלף,
- ג ושם הוא כל השכר והעונש,
- ד וכל החטאים דאתפשט שכינתא מלבושא דילה,
- ה כמ"ש בת"ז ובפ' בראשית דף כ"ב וכ"ג, כי הוא בן כסיל.
- ו וכן בזכיות, מלביש אותה.
- ז ולכן בכל המצות עושין לו לבוש.
- ח ולכן מקריבין הבהמה,

- ט לתקן סטרא דבהמה, ששם צריכין לתקן,
 י ואז נכלל הבהמה באדם, וזהו הלבוש.
 יא וזהו סוד שכותבין התורה, שהיא משם, על עור בהמה טהורה.

בפסקה קבו כתב הגר"א כי המצוות והחטאים מלבישים או מפשיטים את השכינה, וכל החטאים דאתפשט שכינתא מלבושא דילה... וכן בזכויות, מלביש אותה, וזלכן בכל המצוות עושין לו לבוש. כך כתב גם בפסקה קכו, 'דכל התערובות וזכות וחובה הכל בלבושין'.
 הוסיף הגר"א והבחין בין 'לבושין' ובין 'בפנים', 'דכל התערובות וזכות וחובה הכל בלבושין, אבל בפנים שם אין זכות וחובה, דשם לא יגורך רע' [קכו]. 'לבושין' הם בעולם הבריאה, כמובא לעיל סעיף נד, 'שהבריאה הוא לבוש לעולם האצילות' [צב], ובהם יש זכות וחובה. 'בפנים שם' הם האצילות, שבה אין זכות ואין חובה, שהרי עליה נאמר 'לא יגורך רע'.

א קכו | ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא שתין ותשע, דף קכו ע"ב-ע"ג

- א אינון לבושין כו'. דהוא לבושין דבריאה,
 ב דהן קליפין נגד אצילות...
 ג בגלותא ואתלבש כו'. כמ"ש שמוני נוטרה את כו'...
 ד בלבושין דקודש, ובג"ד תקינו בהבדלה כו' דלא יחבר כו'. שלא יעשה מלאכה ועובדין דחול בעוד שלא הבדיל והפשיט לבושי קודש ממנו בהבדלה וכמש"ו,
 ה דכל התערובות וזכות וחובה הכל בלבושין,
 ו אבל בפנים שם אין זכות וחובה,
 ז דשם לא יגורך רע.

[עה] תורה לשמה: ייחוד התורה עם השכינה והמצוות

נודעים דברי רבי מאיר 'כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה' (מסכת אבות, פרק ו משנה א), ובעקבותיהם נכתב בהקדמת תיקוני הזוהר 'דעסקין באוריתא לשמה' (דף ב ע"א). מה פירוש 'העוסק בתורה לשמה'?

בסעיף הקודם למדנו כי המצוות הן לבוש השכינה, 'הכל בסוד המצוות... לבושא דשכינתא ולבושין דאדם' [קכד]. על כן מפרש הגר"א בפסקה קכח כי 'העוסק בתורה לשמה' משמעו – הלומד תורה כדי לקיים את המצוות, שהן בשכינה, 'והענין של לשמה, שלומד ע"מ לקיים מצותי' של התורה, והמצוות הן בשכינה, א"כ הוא לשמה'. משום כך הלומד תורה כדי לקיים את מצוותיה הוא מייחד את התורה עם השכינה, 'זע"י עסק התורה שהוא שם ה', לקיים המצוות שהוא בשכינה, מתיחדים'. ייחוד זה הוא ייחוד ספירת תפארת עם ספירת מלכות – 'שם ה'" הוא ספירת תפארת, ושכינה היא ספירת מלכות.

מכל אלה נובעים דברי הגר"א כי העיסוק 'בתורה לשמה' משמעו 'בשביל השכינה, לייחוד אותה עם התורה'.

א | קכח | ביאור תיקוני הזוהר, הקדמת תיקוני הזוהר, דפים ב ע"ד - ג ע"א

- א דעסקין באורייתא לשמה. ר"ל בשביל השכינה,
- ב לייחד אותה עם התורה.
- ג והענין של לשמה, שלומד ע"מ לקיים מצותי של התורה,
- ד והמצות הן בשכינה,
- ה א"כ הוא לשמה.
- ו ונטרין פקודהא. של השכינה.
- ז דתליין משם ה' כו'. כדלקמן, ו"ה עם זכרי רמ"ח כו'.
- ח כדי לייחדא לשם כו'. דתרי"ג מצות אינון בה, ותליין בשם ה'.
- ט בכל אברין דיליה. שתרי"ג מצות הן נגד איבריו של אדם, מ"ע נגד רמ"ח איברים ומל"ת נגד שס"ה גידין.
- י וע"י עסק התורה שהוא שם ה',
- יא לקיים המצות שהוא בשכינה,
- יב מתיחדים.

כבר פירשו המקובלים כי המאמר 'העוסק בתורה לשמה' משמעו ייחוד ספירת תפארת עם ספירת מלכות.

כתב ר' מאיר אבן גבאי.

הרי אמרו שבזמן שישראל עוסקין בתורה לשמה, והעסק לשמה היא הכוונה שבארנו עניינה בזה החלק, אז היא ארוסתו של הקב"ה, והוא סוד הייחוד, ואז היא מורשה לישראל, שהיא שוכנת ביניהם ומחבבת ומקרבת אותן, לפי שהם גורמין ייחודה בארוסה... כי בכוונה לשמה מייחד את השם בכבודו, ואז יורד הרוח מהמקור סוד השפע והאור הגדול... הנה רמזו ע"ה כי העסק בתורה לשמה והיא הכוונה שבארנו, גורם אל הייחוד וחבור אותיות השם הגדול, ובה משים שלום בפמליא של מעלה, חבור השלום סוד צדיקו של עולם בכנסת ישראל... והעוסק בתורה לשמה בונה פלטרין של מעלה, והוא ייחוד השם בבנין אותיותיו, ובה בונה פלטרין של מטה, והוא סוד שמים וארץ העליונים, ובה מגן על כל העולם כלו ומקרב את הגאולה למעלה ולמטה, ובה נכללו כל הטובות אשר עסק התורה לשמה גורם להם, וכשחלק הדבור נשלם על זה הדרך אז נשלמה הכוונה בו ועל הדרך שהוא נשלם למעלה. ואמנם חלק המעשה יצטרך גם כן אל זה השלמות, והוא לכון בעשיית המצוה אל הייחוד ואל בנין אותיות השם הגדול, ובכוונה שכבר התבאר עניינה בזה החלק, ובה ישתלם המעשה למטה כדרך שלמותו למעלה, כי הכל תלוי במחשבה למעלה, ולזה יצטרכו אל המחשבה והכוונה גם כן למטה, ובה תשלם הכוונה בעבודה (עבודת הקודש, חלק ב, פרק כד).

כתב ר' חיים ויטל.

כוונת כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה, הוא באופן זה, כי פ"י לשמה, לשם ה'. פירוש להמשיך התורה אל ה"ה. ואמנם ה' זו היא בלאה, כי כבר ידעת כי סוד התורה הוא ביסוד החכמה, ורחל אינה מקבלת אלא מיסוד הבינה, ולא מאבא, לפי שלקחן יעקב. אלא למעלה לא יש יעקב כנגד לאה, לכן כל אותם האורות שהיו ראויים ליצאת אל יעקב ולא יצאו, לסבת היותן כאן סתומים, יסוד של אבא מכוסה ביסוד של אמא, לכן כולם יוצאים אל לאה. וז"ס העוסק בתורה לשמה, פירוש, להמשיך מיסוד דאבא אל לאה, ועי"ז יתמתקו הדינים של לאה שכולה הוא דינים קשים כנודע, ולכן שכרו גדול. וכל כוונה זו הוא ע"י אות ה', לכן לשמה לשם ה' (פרי עץ חיים, עריכת ר' מאיר פופרש, שער הנהגת הלימוד, פרק א).

[עו] ישראל: ענפין דשכינתא, כנסת ישראל

הגר"א מלמד כי נשמותיהם ורוחותיהם של צדיקי ישראל בונות את השכינה בעולם הזה, השכינה אין בנינה בעוה"ז אלא ע"י רוחיהון דצדיקיא... וכל תיקון השכינה הוא נשמתין דצדיקיא בהאי עלמא |קכט|. גם את בית המקדש בונים צדיקים שבשיראל, 'הה"ד ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כו', ור"ל דושכנתי בתוכם, ר"ל בתוך בני ישראל, דעיקר בנין הוא רוחיהון דצדיקיא, וקיימא בהמ"ק בזה |קכט|.

א קכט | ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא חמשין ותמניא, דף קו ע"ג

- א וענין צדיק יסוד עולם.
 ב כי השכינה אין בנינה בעוה"ז אלא ע"י רוחיהון דצדיקיא,
 ג כמ"ש בפ' תרומה קמ"ו א', ויקחו לי כו' רזא דרזין כו' שלימו דתקונא דהאי רוחא, רוחיהון דצדיקיא בהאי עלמא, רוחא דא אשתלים בזמנא דחנוך כו', אמר קב"ה רעותי לדיירא בנייהו, אבל לא יכילנא עד דתתקון ההוא רוחא דילי דשריא בגוייהו,
 ד הה"ד ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כו',
 ה ור"ל דושכנתי בתוכם, ר"ל בתוך בני ישראל, דעיקר בנין הוא רוחיהון דצדיקיא,
 ו וקיימא בהמ"ק בזה.
 ז וכל תיקון השכינה הוא נשמתין דצדיקיא בהאי עלמא,
 ח דהוא התפשטות רוחא דילה,
 ט ולכן אמרו כל מי שאינו עוסק בפ"ו ממעט את הדמות, שהוא רוחא דילה, שהיא כדמותנו כידוע.
 י וזהו וצדיק יסוד עולם,
 יא שהוא השכינה, שהיא כלל הארץ,
 יב והעולם, צדיק דלתתא.
 יג וכן צדיק דלעילא, ברית קיימא, שמשפיע ונותן לה בנים.

בפסקאות הבאות מלמד הגר"א כי ישראל הם ענפי השכינה, 'הישראל הן ענפין דשכינתא' |קלא|, ומשום כך תלויה השכינה בישראל. השכינה, שהיא כנסת ישראל, עולה על פי מדרגתם

של ישראל, וידוע שכפי קירוב השכינה בן מקורבין ישראל, שהיא כ"י, ולפי מדרגתם היא עולה וקל, והיא מאירה כפי שישראל מאירים, וכבר כ' שהישראל הן ענפין דשכינתא, כפי שהישראל מאירין – בן השכינה וקלא].
 עוד כתב הגר"א, לעיל סעיף סו, על השכינה והנהגתה, 'כל מעשה השכינה והנהגתה תליא בהבל פיו של אדם, וכל הנהגת עוה"ז בה' וקט].

א קל | ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא חמשין ותמניא, דף קז ע"ג

- א ובההוא זמנא כו'. ר"ל לע"ל.
- ב וידוע שכפי קירוב השכינה בן מקורבין ישראל,
- ג שהיא כ"י,
- ד ולפי מדרגתם היא עולה.
- ה וז"ש ולא יכנף כו'.
- ו ונאמר ואמר ביום ההוא הנה כו', וכמ"ש עתיד הקב"ה להעשות ראש כו',
- ז ור"ל שישינו השגה שלימה, כמ"ש כי תמלא הארץ דעה כו'.

א קלא | ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא שתיתאה, דף קסד ע"ב

- א וכבר כ' שהישראל הן ענפין דשכינתא,
- ב כפי שהישראל מאירין – בן השכינה.

בפסקאות הקודמות לימד הגר"א על הקשר של השכינה עם ישראל. כדברים האלה הוא כותב בפסקה קלב על כנסת ישראל, והוא קושר את קיומה של כנסת ישראל ואת קיומו של העולם שלנו עם עם ישראל. כי ישראל אחידין בכ"י, וכל קיומא דכ"י בעולם אינו אלא בישראל. 'עולם העשיה, הוא עולם שלנו, נתקיים ע"י ישראל, ושם מקנן מלכותא קדישא, כ"י'.

א קלב | ביאור זוהר ח"ג קסא ע"א, דף יט ע"א

- א ר"ל ישראל ותורה וקב"ה, והן ג"ג, ג' דרגין הנ"ל דכלילין הכל כנ"ל,
- ב כי ישראל אחידין בכ"י,
- ג וכל קיומא דכ"י בעולם אינו אלא בישראל...
- ד ותורה ידוע דרגה,
- ה והוא ית' שוכן בקרב הארץ בשביל התורה,
- ו ובביטול התורה אבדה הארץ...
- ז וקב"ה הוא בינה...
- ח והנהגת העולם בז"ת בשביל ישראל ותורה...
- ט ותמן מקנן כו', כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נעשה מלאך, והוא בתורה,
- י עולם העשיה, הוא עולם שלנו, נתקיים ע"י ישראל,
- יא ושם מקנן מלכותא קדישא, כ"י.

= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה סא

כתב הגר"א, 'שאסור לכוין בתפילה לצורך עצמו, אך להתפלל שיהיה כל ישראל בתכלית השלימות, ויהיה נשלם כנסת ישראל למעלה, אבל לא לצורך עצמו' (שנות אליהו, מסכת ברכות, פרק ה משנה א). האם במילים 'כנסת ישראל למעלה' נתכוון הגר"א לספירת מלכות לבדה או לכלל ספירות האצילות?

[עז] קרבנות: 'נתקרב הקב"ה בשכינה וישראל'

בסעיף הקודם למדנו כי ישראל הם ענפי השכינה, ומדרגתה תלויה במדרגתם. בפסקה קלג כורך הגר"א יחד את השכינה עם ישראל, והוא מפרש כי המילה קרבן משמעה – הקרבן מקרב את הקב"ה אל השכינה וישראל, 'ר"ל שנתקרב הקב"ה בשכינה וישראל ע"י הקרבן, ששמו מוכיח עליו'.

קלג | ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא חמשינ ותמניא, דף קז ע"ד

א	ודא רזא דקרבנא.
ב	ר"ל שנתקרב הקב"ה בשכינה וישראל
ג	ע"י הקרבן,
ד	ששמו מוכיח עליו.

לא כך לימדו המקובלים הראשונים. הם כתבו כי הקרבנות מקרבים את הספירות זו לזו ומייחדים את הספירות זו עם זו באצילות. נביא כאן מקורות אחדים.

כתב ר' יוסף ג'קטילה.

ולפי דרך זה התבונן כי התפללות עומדות במקום הקרבנות. וכבר ידעת כי סוד הקרבנות הוא סוד קירוב הספירות וסדור המעלות ותיקון הצינורות, ולפיכך נקראים קרבן מלשון קירוב. אם כן התפלה עומדת במקום הקרבנות, אלא שהקרבנות מקריבין המעלות על ידי המעשה, והתפללות על ידי דבור, והסוד ונשלמה פרים שפתנו (שערי אורה, השער השני, דף לב ע"א).

כתב רבינו בחיי.

ע"ד הקבלה אומר כי הקרבן הוא היחוד, וזהו לשון קרבן, כלומר קרוב הכחות ושמותיו של הקב"ה. וכל מי שהוא מקריב אליו השמות הוא מיחד... כי מתחלה יש להעלות האשה לה', וריח הוא המשכה מלמעלה להוריד לה' (פירוש על התורה, ויקרא א ט).

כתב ר' מאיר אבן גבאי.

מן הדברים המופלאים המאמתים אמות גמור ומורים הוראה ברורה על האצילות שהוא עצם האלהות הוא עבודת הקרבנות, והוא כי הקרבן ייחוד וקרוב הכחות אלו עם אלו, עד עלותם

בקנה אחד לאחדים, עד התיחדם במקום יחודן המאצילן, הוא ארון יחיד אשר הוא אחד בהם. ובעלי העבודה קבלו כי הקרבן הוא הייחוד וקרוב הכחות... ולזה היתה הברכה מתפשטת בכל העולמות על ידיה, כי השפע והקיום הוא מצד הייחוד וקרוב הכחות הקדושות במקום אצילותן, שהוא האלהות האמיתי המיוחד (עבודת הקודש, חלק א, פרק ו).

כתב ר' משה קורדובירו.

ואמר שקרבן עולה ויורד הוא עליית הבינה אל החכמה וירידת המלכות אל התפארת, כדי לייחדם יחוד שלם. וזהו קרבן לה', שפירושו יחוד אותיות שם בן ד' וקירובם (פרדס רמונים, שער ח, פרק יג).

כתב ר' חיים ויטל.

וע"כ נקרא קרבן, כי הוא מקרב העולמות כולם, ומקרב התחתון, ומעלה אותם במקום העליון (פרי עץ חיים, עריכת ר' מאיר פופרש, שער התפלה, פרק ה).
ובזה תבין מ"ש בזוהר פרשת צו, כי רעותא דקרבנא סליק עד א"ס ב"ה. פירוש, כי על ידי הקרבנות, עולה ומתקשר עולם בעולם עד א"ס (שם, שער התפלה, פרק ז).

לעיל, סעיף סח, ראינו כי הגר"א מגביל את כוחו של האדם לספירת מלכות לבדה. לעומת המקובלים שלימדו כי האדם בישראל יכול לתקן את הספירות ולמשוך את השפע מהאצילות או לפגום בספירות ולמנוע את המשכת השפע, לימד הגר"א כי האדם בישראל יכול לפעול ולהשפיע על ספירת מלכות לבדה. ההבדל בין הגר"א ובין המקובלים באשר לעבודת האדם בכללה הוא ההבדל ביניהם באשר לעבודת הקרבנות – המקובלים לימדו כי עבודת הקרבנות מקרבת את הספירות זו אל זו ומקשרת את העולמות זה עם זה, ואילו הגר"א מלמד כי עבודת הקרבנות מתקנת את השכינה לבדה ומקרבת את הקב"ה אל השכינה ואל עם ישראל.

פרק עשרים ושלושה

קרבנות ותפילות: מאכלין דשכינתא

בפרק הקודם הבאנו את דברי הגר"א כי עבודת ישראל בתלמוד תורה ובקיום המצוות מתקנת את השכינה. הוסיף הגר"א ולימד כי הקרבנות הם 'מאכלין דשכינתא', וכך הם מתקנים את השכינה ומקיימים את העולם. הגר"א מבאר את הקרבת קרבן התמיד כמאכלה של השכינה, והוא משווה אכילה זו אל אכילת האדם – כשם שאדם אוכל פעמיים ביום כך מקריבים את התמיד פעמיים ביום. בזמן הגלות התפילות הן 'מאכלין דשכינתא', ואף אותן משווה הגר"א אל אכילת האדם – כשם שאדם אוכל בכל יום ויום כך צריך הוא להתפלל בכל יום ויום.

קרבנות ותפילות: מאכלין דשכינתא [עה]

בפסקה קלד מצטט הגר"א שני פסוקים, 'בסוד ותאכל האש את העולה... וז"ס לחמי לאשי, ועל פיהם הוא מבאר את פעולת האש באכילת הקרבנות ובקבלת התפילות, 'זו"ס התפלה בכל יום, וקרבנות בזמן שבהמ"ק קיים, בסוד ותאכל האש את העולה'.

עוד מצטט הגר"א מאמר זוהר המתאר את השלהבת, 'תא חזי בשלהובא דסלקא אית תרין נהורין, חד נהורא חוורא דנהיר, וחד נהורא דאתאחיד בה אוכמא או תכלא... (זוהר ח"א נא ע"א). מאמר זוהר זה עומד גם ביסודן של פסקאות קכ-קכא, שהובאו לעיל סעיף ע.

הוסיף הגר"א וכתב כי האש האוכלת היא אש התכלת, 'זההוא נהורא תכלא שריא עליהו, והוא שצי ואכיל, ואכילה דילה הוא צלותין וקרבני... שהוא ההוא נהורא תכלא דשצי כלא, והיא צריכה דבר לשיצאה ולאכלא' [קלד]. לעיל, סעיף ע, ראינו כי אש התכלת היא האש הסמוכה לפתילה, והיא ספירת מלכות, 'א' גוון תכלת שסביב הפתילה נגד מלכות, והוא חשמ"ל מתוך האש' [קכ].

את ביאורו לאש האוכלת את הקרבנות סומך הגר"א למשפט הנודע מספר יצירה, 'זו"ס כשלהבת קשורה בגחלת, שאמר בס"י' [קלד]. מהי הגחלת? השורות הבאות בפסקה זו מבארות כי 'זהארץ הוא הגחלת, מלה גסה, ר"ל דבר גשמי' [קלד]. דברים אלו מתאימים לדברים שהובאו לעיל סעיף עא, כי 'הגחלת הוא בחי' העולמות התחתונים' [קכב]. ביאורו של הגר"א לשלהבת הקשורה בגחלת מוציא את המאמר המקורי מידי פשוטו – המאמר בספר יצירה בא ללמדנו את אחדותה

של האצילות עם המאציל, ואילו הגר"א מפרש כי מאמר זה בא ללמדנו את אחדותה של האצילות עם העולמות הנבראים.

א קלר | ביאור זוהר ח"א מג ע"ב, דף טז ע"א-ע"ב

- א והן ג' מיני אור בנר, כמש"ל דף נ"א ע"א,
- ב ת"ח בשלהובא דסלקא אית תרין נהורין, חד נהורא חוורא דנהיר, וחד נהורא דאתאחיד בה אוכמא או תכלא... וכלא אשתכח בשלהובא דסליק כו',
- ג וז"ס כשלהבת קשורה בגחלת, שאמר בס"י.
- ד והענין כמ"ש בזוהר שם, ת"ח, מאן דבעי למנדע חכמתא דייחודא קדישא יסתכל בשלהובא דסלקא מגו גחלתא או מגו בוצינא דדליק, דהא שלהובא לא סלקא אלא כד אתאחד במלה גסה כו'... ודא אכלא תדיר ושצי לההוא מלה דשווין ל', דהא בכל מה דאתדבק ב' לתתא ושרי' עלוי ההוא נהורא תכלא שצי ל' ואכיל ל'...
- ה והענין כנ"ל, דנהורא תכלא לית לה סליקו אא"כ אחיד במלה גסה דתחותי,
- ו והוא לעילא ארץ החיים דאתאחדא בהיכלין, שהיכלין הן שלשה נהורין דאשא כנ"ל.
- ז והארץ הוא הגחלת,
- ח מלה גסה,
- ט ר"ל דבר גשמי...
- י ולכן הכל הוא ע"י הצדיקים למטה,
- יא שהן בארץ הזה, במלה גסה,
- יב וע"י מתחברין כל דרגין עלאין,
- יג וההוא נהורא תכלא שריא עליהו, והוא שצי ואכיל,
- יד ואכילה דילה הוא צלותין וקרבנין.
- טו וז"ס התפלה בכל יום,
- טז וקרבנות בזמן שבהמ"ק קיים,
- יז בסוד ותאכל האש את העולה,
- יח שהוא ההוא נהורא תכלא דשצי כלא,
- יט והיא צריכה דבר לשיצאה ולאכלא.
- כ וז"ס לחמי לאשי.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה קלה

פסקה קלד מסתיימת במשפט כי הקרבנות הם מאכלה של השכינה, זוהיא צריכה דבר לשיצאה ולאכלא, וז"ס לחמי לאשי. בפסקה קלה האריך הגר"א בביאור הקרבנות כמאכלה של השכינה, והוא אף טבע את הביטוי 'מאכלין דשכינתא'. לא מצאנו ביטוי זה בספרי הזוהר, וחידושו של הגר"א הוא.

הגר"א מבאר את הקרבת קרבן התמיד כמאכלה של השכינה, והוא משווה אכילה זו אל אכילת האדם, וכמו שהאדם צריך לאכילה ב"פ ביום, ואם לאו אז נשמתו שורפת את הגוף, כידוע ביום

התענית, וכמ"ש בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבועו לחם, כן את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. והן סוד לחם ובשר, חו"ג, בבקר ובערב'.
הגר"א ממשיך ומבאר כי תפילות האדם הן כמעשה הקרבנות, זיתקנו נגדן תפלות שחרית ומנחה בין הערבים, והוא מאכלין דשכינתא בגלות, ואלף אותן הוא משווה אל אכילת האדם, וז"ס שצריך לתפלה בכל יום ויום, וכל היום יכול לתקן, ועבר יומו בטל קרבנו, כמו מי שאינו אוכל היום שא"א לתקן למחר מה שחלש גופו באתמול, וקל"ו].
אחר שביאר הגר"א את הקרבנות כמאכלה של השכינה, הוא מחדש כי חסרונם של הקרבנות הוא חסרון המאכלים של השכינה, וז"ס שהעולם קיים על הקרבנות, שאם אינה מוצאה דבר לאכלי אז ח"ו מכלה הכל, והן ח"ו שונאי ישראל, שהן מתדבקין תחותה כנ"ל. וכמו שהאדם צריך לאכילה ב"פ ביום, ואם לאו אז נשמתו שורפת את הגוף, כידוע ביום התענית... ולכן מיום שפסקו הקרבנות אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חברו, שאוכלת בכל יום ויום, ודבר שאין עושה פירות, אם אוכל ממנו בכל יום – הקרן מתמעט והולך, וז"ס משחרב בהמ"ק מתמעטין והולכין וקלה]. חידוש גדול חידש כאן הגר"א – בהעדר הקרבנות מכלה השכינה את ישראל כשם שבהעדר האוכל מכלה הנשמה את הגוף.
נמצינו למדים כי עבודת הקרבנות לא נועדה לתקן את הספירות כולן אלא לתקן את השכינה, היא ספירת מלכות, לבדה.

קלה | ביאור זוהר ח"א מג ע"ב, דף טז ע"ב-ע"ג

=	פסקה זו היא המשכה של פסקה קלד
א	וז"ס שהעולם קיים על הקרבנות,
ב	שאם אינה מוצאה דבר לאכלי – אז ח"ו מכלה הכל,
ג	והן ח"ו שונאי ישראל, שהן מתדבקין תחותה כנ"ל.
ד	וכמו שהאדם צריך לאכילה ב"פ ביום,
ה	ואם לאו אז נשמתו שורפת את הגוף, כידוע ביום התענית,
ו	וכמ"ש בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבועו לחם,
ז	כן את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים.
ח	והן סוד לחם ובשר, חו"ג,
ט	בבקר ובערב, והוא אחד ושני,
י	שעולם חסד יבנה, יום אחד ושני,
יא	וזוהו סוד האחד המיוחד שהוא חסד כידוע,
יב	וידוע שמדת חסד משפיע כל צרכו, כמ"ש ומשביע לכל חי רצון,
יג	ומדת הגבורה בצמצום ובמדה, שהוא סוד קו המדה כידוע.
יד	וז"ס שאמרו, בשר לאכול ולחם לשבוע, מכאן כו'.
טו	ולכן מיום שפסקו הקרבנות אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חברו,
טז	שאוכלת בכל יום ויום,

- זי ודבר שאין עושה פירות, אם אוכל ממנו בכל יום – הקרן מתמעט והולך,
 יח וז"ס משחרב בהמ"ק מתמעטין והולכין.
 יט ותקנו נגדן תפלות שחרית ומנחה בין הערבים,
 כ והוא מאכלין דשכינתא בגלות,
 כא כמ"ש ברע"מ נגד לחם ובשר כנ"ל,
 כב אברהם תקן תפלת שחרית, ויצחק תקן תפלת מנחה.
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה קלו

מדבריו כי קרבן התמיד הוא מאכלה של השכינה, וכי התפילות הן 'מאכלין דשכינתא בגלות' |קלה|, מסיק הגר"א את נחיצותה של התפילה בכל יום ויום. כיוון שתפילות שחרית ומנחה הן 'מאכלין דשכינתא' הרי שהן נצרכות להיאמר בכל יום ויום, וז"ס שצריך לתפלה בכל יום ויום, וכל היום יכול לתקן, ועבר יומו בטל קרבנו, כמו מי שאינו אוכל היום שא"א לתקן למחר מה שחלש גופו באתמול |קלו|.

קלו | ביאור זוהר ח"א מג ע"ב, דף טז ע"ג

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה קלה
 א וז"ס שצריך לתפלה בכל יום ויום,
 ב וכל היום יכול לתקן, ועבר יומו בטל קרבנו,
 ג כמו מי שאינו אוכל היום שא"א לתקן למחר מה שחלש גופו באתמול, אפי"א אם יאכל כפלים, משא"כ באותו (יום),
 ד ולכן אינו נקרא תענית כל שלא שקעה עליו חמה, שעדיין אינו עינוי שיכול לתקן, וענוי הוא ענוי הנפש שיתחלש,
 ה וכן כל שלא שקעה החמה יכול לתקן את תפלת שחרית.

[עט] מעשים טובים: נר, שמן ופתילה

כדרך שהסביר הגר"א את הקרבנות והתפילות כך הוא מסביר את המעשים הטובים. פסקה קלז מלמדת 'שהגוף הוא הנר, והנשמה שבתוכו הוא הפתילה, והשמן הן המעש"ט'. מכאן עולה ההשוואה בין השמן שבנר ובין מעשי האדם, והמסקנה כי כשם שאם אין מאכל – הנשמה שורפת את הגוף, כך 'כשאין שמן, אז מתקלקל הנר והפתילה נשרף'.

קלז | ביאור זוהר ח"א מג ע"ב, דף טז ע"ד

- א והוא כמו הנר,
 ב כ"ז ששמן הרבה בנר אינו מזיק לנר ולא לפתילה,
 ג כשאין שמן
 ד אז מתקלקל הנר

ה	והפתילה נשרף.
ו	וכ"ה האדם,
ז	שהגוף הוא הגר,
ח	והנשמה שבתוכו הוא הפתילה,
ט	והשמן הן המעש"ט.
י	ולכן אמר שלמה, ושמן על ראשך אל יחסר,
יא	שא"ל תכלה כנ"ל.
=	המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה קלח

בפסקה קלח חוזר הגר"א לבאר את מעשה הקרבנות, ועל האמור בפסקאות קלד-קלו הוא מוסיף כי 'צריך בכל יום לתוספת מעשים כנ"ל, שצריך להרבות תמיד עצים חדשים על האש'. הוא מדגיש כי רק 'כאן בארץ צריך בכל יום לתוספת מעשים כנ"ל, שצריך להרבות תמיד עצים חדשים על האש, אבל 'בשמים, ששם מתאחדין בנהורא חוורא, שלכן אין תוספת מעשים שם'. ההבחנה בין שמים ובין ארץ נתבארה כל צורכה לעיל סעיף לג.
'נהורא חוורא' נזכר במאמר הזוהר שצוטט לעיל בפסקה קלד.

קלח | ביאור זוהר ח"א מג ע"ב, דף טז ע"ד

=	פסקה זו היא המשכה של פסקה קלו
=	פסקה זו זהה לפסקה נא
א	והכל בארץ, שהוא מלה גסה,
ב	דאתאחדא ב' הנהורא תכלא.
ג	ולכן כאן בארץ
ד	צריך בכל יום לתוספת מעשים כנ"ל,
ה	שצריך להרבות תמיד עצים חדשים על האש.
ו	משא"כ בשמים,
ז	ששם מתאחדין בנהורא חוורא,
ח	שלכן אין תוספת מעשים שם,
ט	וג"כ אינן מתעוררין ע"י.
י	ולכן בארץ מתים,
יא	שנהורא תכלא שלטא.
יב	מה שא"כ בשמים,
יג	נהורא חוורא דלא אכיל כנ"ל.

[פ] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: 'לחמי לאשי'

בשני הסעיפים הקודמים הבאנו את דברי הגר"א כי הקרבנות והתפילות הם 'מאכלין דשכינתא'. את דבריו אלה הוא השעין על שני פסוקים, 'בסוד ותאכל האש את העולה... וז"ס לחמי לאשי' [קלד]. כדי להבין את דברי הגר"א עלינו לעיין בדברי ר' יהודה הלוי, שסמך את מעשה הקרבנות על הפסוק 'לחמי לאשי', ובהערותיהם של הפילוסופים והמקובלים על דבריו של ר' יהודה הלוי. כתב ר' יהודה הלוי.

אמר הכוזרי. יספיק לי זה בענין הזה, וארצה עתה שתקרב לי מה שקראתיו בקרבנות, ממה שיקשה על השכל לקבלו, ממה שאמר, את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי, ואמר על הקרבנות, כי הם קרבן ה' ולחמו וריחו.

אמר החבר. מה שאמר, לאשי, מישר כל קשה. הוא אומר כי הקרבן הוא והלחם וריח הניחח אשר הם מיחסים אלי, אמנם הם לאשי, רצונו לומר, האש הנפעלת לדברו יתברך, אשר מאכלה הקרבנות, ואחר כן יאכלו הכהנים שאר חלקה, והכונה בזה תקון הסדר כדי שיחול בו המלך חול גדולה לא חול מקום. ושם דמיון הענין האלהי הנפש המדברת, החלה בגוף טבעי בהמי, כאשר נשתוו טבעיו ונסדרו כחותיו העליונים והראשיים סדור נכון לענין יותר נעלה מענין הבהמות, היה ראוי שיחול מלך השכל אצלו להורות אותו ולישרו ולהתחבר אצלו כל עת אשר ישאר הסדר ההוא, וכאשר יפסד הסדר יפרד ממנו (ספר הכוזרי, מאמר שני, סי' כה-כו).

ויהיה פרי יומו ולילו השלוש עתות (ההם) של תפלה, ופרי השבוע יום השבת, מפני שהוא מעומד להידבק בענין האלוהי, ועבודתו בשמחה לא בכניעה... והסדר הזה מהנפש כסדר המזון מהגוף, מתפלל לנפשו וניזון לגופו, ומתמדת עליו ברכת התפלה עד עת תפלה אחרת, כהתמדת כוח סעודת היום עד שיסעד בלילה (שם, מאמר שלישי, סי' ה).

ר' יצחק קארו הסכים לדברי ר' יהודה הלוי, ועוד הוסיף עליהם כי 'שהשכינה היא נשמתן של ישראל וישראל הם גוף'.

מצאתי טעם אחד בכוזר, ששאל הכוזר לחבר, יש בתורתכם ענין קשה מאד, והוא הקרבן, דכתיב את קרבני לחמי, היאך השם שאינו גוף אתם מיחסים לו מאכל, והשיבו שם, כתיב לאשי, שאינו אלא לאשי... ואם הנשמה הזו מתאוה לגוף ואינה מתחברת בו אלא במאכל ומשתה, והגוף אוכל והיא מתקיימת ומתחברת, ובהסתלק המאכל תסתלק היא, אף שהיא אינה אוכלת ושותה, השם היודע חיבורי יודע היאך מתקיימת על ידי מאכל ומשקה, כן נוכל להבין מהקרבנות שהשכינה היא נשמתן של ישראל וישראל הם גוף... וכמו שהנשמה מתקרבת לגוף על ידי מאכל, והיא אינה אוכלת, כן השכינה אינה מתקרבת לישראל אלא על ידי הקרבן... ולכן קרא הכתוב לקרבן לחמי ריח ניחוחי (תולדות יצחק, פרשת ויקרא, דף מח ע"א-ע"ג).

ר' יצחק עראמה הביא את דבריו של ר' יהודה הלוי, אבל לא הסכים להם.

זוה כי הוא ז"ל אמר (כוזרי מ"ב סי' כ"ז) שכבר ימצא דבוק השכינה האלוהית עם האומה הישראלית באמצעות הקרבנות הנקרבים בבית מקדשו, כעניין שתמצא הנפש השכלית עם הגוף על ידי המזונות שניזון בו. וכמו שלא נודע טעם הזנת זאת הנפש העליונה באלו המזונות הגשמיים שאינם מטבעה, אבל מצאנו ראינו תועלתם, ככה לא נדע טעם צורך השכינה אל אלו הקרבנות, אבל נמצא דבקות השכינה עמנו באמצעותם.

והנה הוא מבואר כי נוסף על מה שהוא ביאר הדבר הנעלם בנעלם כמוהו, הנה המשל אינו דומה לנדון, וההבדל ביניהם הוא גלוי. כי הנה המזון הוא צורך ניכר ומפורסם לבריאות הגוף אשר הוא הכרחי לעמידת הנפש, וקיומה אצלו ודאי תיטרד בטרדת הגוף כמוזכר שם, מה שלא יהיו כן הקרבנות, לא צורך השכינה ולא צורך האומה כדי שתתקיים עמהם השכינה והדבקות האלוהי ביניהם (עקידת יצחק, ספר ויקרא, שער נז).

אחר שביקר את דבריו של ר' יהודה הלוי הציג ר' יצחק עראמה הסבר חדש לקרבנות – הנפש חיה מדברים מחשביים שכליים, והשכינה חיה מהכוונה ומהאופן של הקרבת הקרבנות.

כי הנפש החיונית אשר היא השלמות הראשון אל הגוף ניזונת ומתקיימת אצלו במאכל ובמשקה הגשמיים, אמנם זאת הנפש האצולה הרוחנית אינה מתפרנסת רק בדברים מחשביים שכליים... ויתאמת איך תתקיים הנפש השלמה בגוף על ידי מזונותיה הראויים לה. ועל זה העניין עצמו תתקיים השכינה ותדבק בכללות האומה הנבחרת במעשה הקרבנות, לא מצד שהם מאכל לשכינה ולא לאומה, רק שבהטיב כוונתם בהם והקריבם באופן נרצה ונאות יועילו למו להשלים נפשם ולהכשיר מעשיהם לפני השם יתעלה, עד כי טוב כוונתם ועוצם שלמותם יהיו סיבה מחייבת להימצא אצלם השכינה האלוהית, ולא תיפרד מהם בשום צד, וכמו שאמר על הקרבנות בכלל ריח ניחוח לה, נחת רוח לפני שציוויתי ונעשה רצוני (שם, ספר ויקרא, שער נז).

דברי ר' יצחק עראמה היו לפני ר' ישעיה הורביץ, והוא העדיף לתקן אותם על פי דברי האר"י – לא דבר מחשבי שכלי, כפי שכתב ר' יצחק עראמה, אלא דבר רוחני השורה בדבר גשמי.

הנה דברי בעל העקידה הם נכונים, אך צריך ליתן טעם למתק דבריו, כמו שהמלח ממתק המאכל. והוא זה, כי ענין דביקות הנשמה בגוף ע"י המאכל ביאר יפה האלהי האר"י ז"ל, והענין הוא, כי אין לך שום דבר שאין בו קדושה, וכמ"ש רז"ל אין לך כל עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה ואומר לו גדל, היא ההשפעה הנשפעה בו ומכה אותו לילך לפועל, וזה ההשפעה שהיא דבר רוחני שורה בו, הרי לך מכל מאכל אשר אוכל וכל משקה אשר שותה הוא דבר גשמי ונעלם בו ג"כ הדבר רוחני, והוא כמו גוף ונפש, והאדם שהוא גוף ונפש, האוכל ושותה, הגוף נהנה מהגופני והנפש נהנה מהרוחני שבו, וזהו סיבה שהנפש נדבקת בגוף ע"י המאכל והמשתה. על זה אמר הפסוק, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כלומר מצד הלחם לבדו הנראה לעין שהוא הגופני, רק על כל מוצא פי ה', כי יש בו פי ה', כי

הוא אמר ויהי, ופי' ה' גרם שיש לו מוצא, זה ההשפעה הרוחניי סיבה לדביקות נשמה בגוף, כך ביאר הרב ז"ל.¹ וע"ז אני אומר גם כן דביקות הקב"ה באומה ישראלית על ידי הקרבת, כי כבר ידוע כל מה שיש בתחנות הוא משתלשל מהעליון, גבוה מעל גבוה... נמצא בהקרבת העניינים של המציאות למטה ומקריבם לגבוה, לשם ידו"ד שם המיוחד, הוא מקרב למעלה למעלה סוד רוחניותם, ואז יש חיבור בינו יתברך לבינינו על ידי הקרבן (שני לוחות הברית, תורה אור, תורה שבכתב, פרשת ויקרא, דף נה ע"ד - נו ע"א).

ר' יהודה הלוי השווה את השכינה והקרבת אל הנפש והגוף, אך לא הסביר את ההשוואה בפרטיה. ר' יצחק עראמה השלים את ההשוואה בתוספת כי הנפש חיה מדברים מחשביים שכליים, ור' ישעיה הורביץ השלים אותה בתוספת כי הנפש חיה מהדבר הרוחני השורה במאכל. הגר"א אינו מזכיר את הדברים המחשביים השכליים ואינו מזכיר את הדבר הרוחני השורה במאכל, והוא חוזר על ההשוואה המקורית שערך ר' יהודה הלוי בין השכינה והקרבת ובין הנפש והגוף. הגר"א מביא את הפסוק 'לחמי לאשי' ואת הפסוק 'ותאכל האש את העולה', ומפסוקים אלה הוא למד כי אכן יש מאכל לשכינה, וכי הקרבת והתפילות הם מאכלה של השכינה, וזאת דילה הוא צלותין וקרבתין... והיא צריכה דבר לשיצאה ולאכלא, וז"ס לחמי לאשי |קלד|, 'מאכלין דשכינתא' |קלה|. שני ביטויים אלה, 'אכילה דילה הוא צלותין וקרבתין' ו'מאכלין דשכינתא', אינם מופיעים בספר הזוהר. הגר"א חידשם, והוא מקורם.

•

בשלושת הסעיפים האחרונים הבאנו את פירושו של הגר"א לפסוק 'לחמי לאשי' ולמעשה הקרבת. פירוש נוסף של הגר"א לפסוק זה ולמעשה הקרבת יובא להלן סעיפים שלז-שלה.

[פא] קטורת וקרבת: ריח ניחוח ואכילה

הוסיף הגר"א לבאר את מעשה הקרבת, אך לא עלה בידינו להבין את דבריו אלה כל צורכם. כדי שלא יחסר המזג נצטט פסקאות אלה.

א | קלט | ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא עשרין ושיתא, תשלום ליקוטי הגר"א, דף קעב ע"א - ע"ג

א הענין כי תפוחים הן נו"ה, אבל ריחא דתפוח הוא רוח דקודשא דר"מ, סוד הדעת, כמש"ל קמ"ב א', לקבל תרין תפוחים די בהון עתיד לאפקא רוחא דקודשא דאיהו ר"מ דלעילא דבי' אתיישבת נפשא דילה כו'.

1 דברי האר"י הללו אינם מכתובות תלמידיו, אלא מכתובות מקובלי דמשק שלאחר שנת ש"פ. הם נעתיקו בכתבי יד אחדים, ונדפסו בירושלים תרע"ג בשם ספר הלכותים. תיאור שלם של חיבור זה, כתיבתו ועריכותו, נמצא בספר קבלת האר"י, כרך שני, עמ' 586-588, 784-786.

- ב והענין כמ"ש, ונחה עליו רוח ה' כו',
 ג דתשרה ע"ג ב' משיחין, רוחא דרעיא מהימנא, סוד הדעת,
 ד דבגלותא הוא כבוד פה וכבוד לשון, ואזיל בגלותא (ישעיהו מו) קול אומר קרא,
 ה ובהון ב' בחינות, כי נו"ה כלילין זה בזה, וכמ"ש בהיכלות בהיכל ב' וג',
 ו והן משה ואהרן.
 ז סוד משה הוא סוד הריח,
 ח וסוד אהרן הוא אכילה דקרבנין.
 ט שסוד הקרבנין הוא לאשי, שהן וושט, כמ"ש בזהר פ' פנחס,
 י ומשה סוד הקנה.
 יא יעננו בקול, דבור ומעשה,
 יב שכנגדן ב' מזבחות,
 יג מזבח הקטורת לריח,
 יד והחיצון, לחמי לאשי,
 טו חוטם
 טז ופה.
 יז ולכן שוי תפוח לחוטמא,
 יח לב' נוקבין דחוטמא,
 יט ואח"כ יהיב לה מעסיס רמונים בפומא,
 כ בשפתים שהן ג"כ נו"ה.
 כא והן ב' בחינות, דחוטמא ופומא,
 כב ותפוח הוא לריח, כמ"ש (תענית כט ע"ב) כריח שדה אשר ברכו ה', כריח שדה של תפוחים.

קמ | ביאור זוהר ח"ב מא ע"א, דף ב ע"א

- א ד"ה ולא תהנאה בה הוא כו'.
 ב ר"ל לקיטת הניצוצות משם,
 ג כמו בסוד הקרבן, ריח ניחוחי,
 ד וסוד פטום הקטרת.
 ה ולכן דווקא צלי אש, ולא מבושל, ולא נא,
 ו כדי ליהנות בריח כמשי"ו,
 ז ולא מן האכילה,
 ח רק מהריח, דבר שהנשמה נהנה ממנו.

פרק עשרים וארבעה

התגלות הדברים האלוהיים (ב):

משכן, שכינה וישראל

לעיל, פרק ט, הסקנו כי תכלית האצילות היא התגלות הדברים האלוהיים בסנה ובסיני. מסקנה זו עלתה משבעת הפרקים הראשונים שבהם הבאנו את דברי הגר"א על גילוי שמות ה' והדברים האמצעים, הם התורה והמצוות. בפסקאות נוספות, שהבאנו בפרקים כ-כג, כתב הגר"א על תיקון ספירת מלכות והשכינה ועל עבודת הקרבנות והתפילות. מפסקאות אלו עולה המסקנה כי תכלית נוספת לאצילות – התגלות הדברים האלוהיים במשכן. לעיל, סעיף מז וסעיף נג, ראינו כיצד מבחין הגר"א בין שתי קומות באצילות ובאדם. שתי התכליות – התגלות הדברים האלוהיים בסנה ובסיני והתגלות הדברים האלוהיים במשכן – מצטרפות אל שתי הקומות הללו.

[פב] שיטת הגר"א (ט): הקומה התחתונה באצילות

לעיל, סעיף מז, הצגנו את הבחנתו של הגר"א בין שתי קומות באצילות ובאדם – בין הקומה העליונה, היא קומת השמים והנשמה; ובין הקומה התחתונה, היא קומת הארץ והנפש. לעיל, סעיף נג, תיארנו את הבחנתו של הגר"א בין שתי קומות בהמלכת הקב"ה. לעיל, פרקים טז-יז, הוספנו פסקאות רבות על האצילות, על עולם הבריאה ועל מעמדה של ספירת מלכות, ועיון בתוכן מעלה כי אף הן מבחינות בין קומת השמים והנשמה ובין קומת הארץ והנפש. בפרקים יח-כ למדנו על ספירת מלכות ועל השפעתו של האדם עליה, ושם ראינו הבחנה נוספת בין שתי הקומות – הקומה שאינה תלויה במעשי האדם והקומה שמתפעלת ממעשי האדם. על כל אלה הוספנו, לעיל פרקים כא-כג, פסקאות רבות על תיקון ספירת מלכות והשכינה ועל עבודת הקרבנות והתפילות, ועיון בתוכן מעלה כי הן שייכות לקומה התחתונה, היא קומת הארץ והנפש. נרשום עתה את עיקריהן של פסקאות אלו.

- א. ספירת מלכות מתפעלת ממעשי האדם והיא תלויה בהם. זמלכות היא המקבלת עבודת ב"א, והיא מתפעלת לפי מעשי ב"א |קח|, 'כל מעשה השכינה והנהגתה תליא בהבל פיו של אדם, וכל הנהגת עוה"ז בה' |קט|.
- ב. הכול בשביל ספירת מלכות. וזהכל בשבילה... וכל זרעין ואיבין הכל בשבילה' |קיא|.
- ג. ספירת מלכות בוררת מהעולמות הנבראים ניצוצין של אש, ואלה חוזרים לשורשם. בעת ירידתה של ספירת מלכות אל העולמות הנבראים היא בוררת מן הגחלת ניצוצין של אש היסודי' |קכב|. ולא רק ניצוצין אלו אלא גם של 'כל הדי' יסודות, וחוזרין לשרשם' |קכב|.
- ד. שפע יורד והולך אל ספירת מלכות. 'מוריד לה השפע' |קיב|. 'להולך השפע למלכות' |קיב|. זמלכות היא המקבלת עבודת ב"א, והיא מתפעלת לפי מעשי ב"א, וכך משפיעים אליה ו'ק' |קח|. 'משפיע לשכינה' |קטז|. 'שמשיע ונותן לה בניס' |קכט|.
- ה. המצוות הן לבושי השכינה. 'הכל בסוד המצוות... לבושא דשכינתא ולבושין דאדם, ושם שכר ועונש... וכל התורה ומע"ט הכל תלוי בלבושין אלו' |קכד|. 'וכל החטאים דאתפשט שכינתא מלבושא דילה... וכן בזכויות, מלביש אותה. ולכן בכל המצוות עושין לו לבוש' |קכו|. 'זהמצוות הן בשכינה' |קכח|.
- ו. תורה לשמה היא תורה שנלמדת כדי לקיים את המצוות שהן בשכינה. 'זהענין של לשמה, שלומד ע"מ לקיים מצותי' של התורה, והמצוות הן בשכינה, א"כ הוא לשמה' |קכח|. 'לשמה, ר"ל בשביל השכינה, לייחד אותה עם התורה' |קכח|. 'זע"י עסק התורה שהוא שם ה', לקיים המצוות שהוא בשכינה, מתיחדים' |קכח|.
- ז. ישראל הם ענפי השכינה. 'השכינה אין בנינה בעוה"ז אלא ע"י רוחיהון דצדיקיא... כל תיקון השכינה הוא נשמתין דצדיקיא בהאי עלמא' |קכט|. 'דושכנתי בתוכם, ר"ל בתוך בני ישראל, דעיקר בנין הוא רוחיהון דצדיקיא, וקיימא בהמ"ק בזה' |קכט|. 'זידוע שכפי קירוב השכינה כן מקורבין ישראל, שהיא כ"י, ולפי מדרגתם היא עולה' |קל|. 'שהישראל הן ענפין דשכינתא, כפי שהישראל מאירין – כן השכינה' |קלא|. 'כי ישראל אחידן בכ"י, וכל קיומא דכ"י בעולם אינו אלא בישראל' |קלב|. 'עולם העשיה, הוא עולם שלנו, נתקיים ע"י ישראל, ושם מקנן מלכותא קדישא, כ"י' |קלב|.
- ח. הקרבנות והתפילות הם מאכלין דשכינתא. 'זו"ס התפלה בכל יום, וקרבנות בזמן שבהמ"ק קיים, בסוד ותאכל האש את העולה, שהוא ההוא נהורא תכלא דשצי כלא, והיא צריכה דבר לשיצאה ולאכלא' |קלד|. 'זתקנו נגדן תפלות שחרית ומנחה בין הערבים, והוא מאכלין דשכינתא בגלות' |קלה|. 'צריך בכל יום לתוספת מעשים כנ"ל, שצריך להרבות תמיד עצים חדשים על האש' |קלח|.

מכל אלה עולה כי הגר"א מגביל את כוחו של האדם לספירת מלכות לבדה. הוא לא הביא את דברי המקובלים כי האדם בישראל יכול לתקן את הספירות ולמשוך את השפע מהאצילות או לפגום בספירות ולמנוע את המשכת השפע; הוא לא ציטט את הפסוקים 'תנו עז לאלהים', 'צור ילדך תשי', כמקור לכוחו של האדם להשפיע על האצילות; הוא לא הזכיר את דימוי נשמת האדם לשלשלת ולחבל הקשורים אל האצילות, והוא לא השווה את פעולתו של האדם לנענוע השלשלת והחבל מהקצה התחתון עד הקצה העליון. כל דברי הגר"א על יכולתו ועל פעולתו של האדם מכוונים לספירת מלכות לבדה – עליה, ורק עליה, נאמר 'לעבדה ולשמרה'; עליה, ורק עליה, נאמר 'עבודה צורך גבוה'; רק היא יורדת אל עולם הבריאה ורק היא מתפעלת ממעשי האדם. המצוות נועדו לתקן את השכינה, והקרבתה הם מאכלין דשכינתא. עבודת האדם קשורה בספירת מלכות כי תכלית ההאצלה היא למלוך על הנבראים. זראשית המחשבה הוא סוף המעשה, הוא למלוך על כל המעשים, כמ"ש דאין מלך בלא עם, והוא מלכות' [פב]. 'לכן היא קשורה בתחתונים, שאין מלך בלא עם כנ"ל, שהוא שם ההצטרפות' [פב]. 'עיקר בריאת העולם בשביל מלכותו יתברך להגלות, ולכן היא קשורה בנו, ובזה העבודה צורך גבוה, ובזה תלוי המעשים שלנו' [פג]. 'כי כל העולמות לא נבראו אלא בשביל שיקבלו מלכותו, וכל הספירות נבראו להנהגת מלכותו' [פד].

הגר"א תוחם אפוא את יכולתו ואת פעולתו של האדם לקומה התחתונה של האצילות – בה הוא פועל, עליה הוא משפיע ואת תכליתה הוא מממש.

תיאורן של שתי הקומות יושלם להלן פרק כה.

[פג] שיטת הגר"א (י): התגלות הדברים האלוהיים במשכן

לעיל, פרקים ב-ה, הבאנו את דברי הגר"א כי האצילות מגלה את שמות הקב"ה לישראל, והיא מקורם של הדברים האמצעים אשר בין הקב"ה לישראל – התורה, המילה, המצוות. הגר"א אינו עוסק בהמשכת השפע, שהיא תוצאת בחירת האדם ומעשיו, אלא בפעולה הקודמת לה – בחירת ה' בישראל וגילוי הדברים האלוהיים אליו. מכל דברי הגר"א הללו הסקנו, לעיל פרק ט, כי מהלך האצילות מבטא את גילוי הדברים האלוהיים לישראל בסנה ובסיני. הקב"ה מופיע אל משה בסנה, ומודיע לו את שמותיו כדי שהוא יודיע אותם לישראל. הקב"ה מופיע אל ישראל בסיני, ומדבר אליהם את עשרת הדברים, את התורה ואת המצווה.

בשלושת הפרקים הקודמים הבאנו פסקאות שכתב הגר"א על תיקון השכינה בלבושה ובענפיה ועל עבודת הקרבנות והתפילות. מפסקאות אלו עולה כי מהלך האצילות שלימד הגר"א כולל גילוי נוסף – התגלות הדברים האלוהיים במשכן ובעם ישראל. הקב"ה מתגלה במשכן, ואשר שכינתו אוכלת את הקרבנות שעם ישראל מקריבים בו. אחר, בגלות, ישראל מתפללים, ותפילותיהם הם כקרבנות, 'מאכלין דשכינתא בגלות'. הקב"ה משרה שכינתו בעם ישראל – ישראל הם ענפי השכינה, וכפי שישראל מאירים כך מאירה השכינה. המצוות הן לבושי השכינה, ומשום כך לימוד תורה לשמה משמעו שתיים שהן אחת – לימוד בשביל השכינה, לימוד כדי לקיים מצוות.

• נמצינו למדים כי הגר"א מבחין בין שתי התגלויות של הקב"ה לישראל – התגלות בסנה ובסיני והתגלות במשכן. הגר"א מלמד כל אחת משתי ההתגלויות לעצמה וקובע לה מקום מיוחד במהלך האצילות.

ההבחנה בין שתי ההתגלויות נמצאת גם בפסקה ארוכה שכתב הגר"א בסוף ביאורו לפרק הראשון של ספרא דצניעותא, ובה סיכם את מהלך האצילות שנתבאר בפרק זה. פסקה זו חשובה להבנת שיטתו של הגר"א, ולהלן, סעיף קעא, נצטט אותה ונעיין בתוכנה. כאן נביא רק שורות אחדות ממנה, אותן שורות המבארות את ההתגלות האלוהית למשה ולישראל בעת יציאת מצרים.

בפסקה קמא נזכרות שתי התגלויות. האחת, מתן תורה בסיני, וקבל ה"ח וה"ג, עשרת הדברות, חמש נגד חמש, חמש בלוח אחד, וחמש בלוח שני, ימין ושמאל. השנייה, בניית המשכן, ואח"כ (ואחיד להאי ולהאי), במשכן, כידוע, ולכן תיכף אחר עשרת הדברות נצטוו על המשכן. ההתגלות הראשונה היא גילוי המוחין בזעיר אנפין, וההתגלות השנייה היא ייחוד זעיר אנפין בספירת מלכות ובספירת בינה. כל אלה יתבארו להלן סעיף קעא וסעיף רנו. שתי התגלויות אלו הן שתי קומות באצילות; בפרק הבא נתאר את שתי הקומות במלואן.

קמא | ביאור ספרא דצניעותא, דף יז ע"ג

=	פסקה זו היא המשכה של פסקה קצ
=	פסקה זו היא חלק מפסקה רפ
א	וכן היתה ביציאת מצרים...
ב	ואח"כ בסנה סידר הקב"ה למשה כל המעשים הנ"ל...
ג	ואח"כ היתה (לידת המוחין)...
ד	וקבל ה"ח וה"ג, עשרת הדברות,
ה	חמש נגד חמש,
ו	חמש בלוח אחד, וחמש בלוח שני, ימין ושמאל,
ז	ספר וספר וספור כמש"ל.
ח	ואח"כ (ואחיד להאי ולהאי), במשכן, כידוע,
ט	ולכן תיכף אחר עשרת הדברות נצטוו על המשכן...
י	ולכן אח"כ נצטוו, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

• לעיל, סעיף לא, הבאנו את דברי הגר"א על הדברים האמצעים, וכן היא התורה והמילה, הן דברים אמצעים בין הבורא ית' ובין ישראל, וכל זה לפי שאין יכולת להשיגו בעצמו ית'. וכן היו צריכין ישראל במשכן ומקדש לאמצעים, כמו ארון וכרובים, ונקרא ארון הברית, הכל לפי שא"א להשיגו רק ע"י אמצעים [לט]. הגר"א מזכיר כאן את הארון והכרובים לבדם, ואינו מזכיר עמם

את שאר הכלים הנמצאים במשכן ובמקדש. ייתכן שאין הבדל בין אלה ובין אלה, וכשהזכיר הגר"א את הארון והכרובים התכוון גם לכלים הנוספים. אבל ייתכן שהבדיל הגר"א בין אלה ובין אלה – בין הארון והכרובים השייכים לקומה העליונה, ובין המזבחות, השולחן והמנורה השייכים לקומה התחתונה.

התורה והמצוות שייכות אל הקומה העליונה – הקב"ה מגלה אותן אל ישראל. גם הארון והכרובים שבמשכן שייכים לקומה זו – מעל הארון והכרובים הקב"ה מדבר עם משה פנים אל פנים, 'ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארן העדת מבין שני הכרובים וידבר אליו' (במדבר ז פט). כל אלה – תורה, מילה, מצוות, ארון וכרובים – הם הדברים האמצעים שעל ידיהם יכול האדם להשיג את הקב"ה. המזבחות, השולחן והמנורה שייכים אל הקומה התחתונה – ישראל עובדים בהם את הקב"ה והוא משרה שכינתו בתוכם. בכלי משכן אלה מתגלה הקב"ה בתוך ישראל – ישראל מקריבים קרבנות, ואש אוכלת ומכלה אותם.

שערים ראשון – רביעי

התגלות הדברים האלוהיים

⋮

חתימה

פרק עשרים וחמישה

מהלך האצילות: שתי קומות ושתי התגלויות

הארכנו בהבאת דברי הגר"א על האצילות – מהלכה, גילוייה ותכליותיה. עוד הבאנו את דברי הגר"א על האדם – נשמתו, נפשו, עבודתו והסיוע שהוא מקבל ממעל. הגיעה העת לכנס את כל אלה אל מקום אחד כדי להתוות תיאור שלם של משמעות האצילות והאדם על פי שיטתו המיוחדת של הגר"א.

תיאור זה יכול שתי קומות באצילות – הקומה העליונה, אשר בה זעיר אנפין, שם הוי"ה, שמים; הקומה התחתונה, אשר בה ספירת מלכות, שם אדני"י, ארץ.

תיאור זה יכול שתי קומות באדם – הקומה העליונה, אשר בה נשמה, שמים, רעותא; הקומה התחתונה, אשר בה נפש, ארץ, עבודה, תיקון השכינה.

שתי קומות אלו הן שתי התגלויות של הדברים האלוהיים – הקומה העליונה מגלה אותם אל עם ישראל, והקומה התחתונה מגלה אותם בתוך עם ישראל.

שיטת הגר"א (יא): שתי קומות באצילות ובעולמות הנבראים [פד]

לעיל, פרקים ג-ד, למדנו על גילויי שם ה', והצגנו את הבחנתו של הגר"א בין גילוי שם הוי"ה, הוא שם העצם, ובין גילוי שם אדני"י, הוא שם התואר.

לעיל, פרקים ז-ט, למדנו על נתינת הדברים האמצעים, ועל ברית התורה וברית המצוות. בריתות אלה הן ברית הלשון וברית המעור, והן נעשות בהכרעת הדעת ובהכרעת היסוד.

לעיל, פרקים י-יב, למדנו כי ספירות תפארת ומלכות הן שמים וארץ, וכי הנשמה והנפש הן שמים וארץ. בסעיף מז הצגנו את הבחנתו של הגר"א בין שתי קומות – בין הקומה העליונה, היא קומת השמים והנשמה; ובין הקומה התחתונה, היא קומת הארץ והנפש.

לעיל, פרק טו, למדנו על פרצופי לאה ורחל. בסעיף נג הצגנו את חמש ההבחנות שערך הגר"א ביניהם, והסקנו כי הבחנות אלו מתאימות להבחנות בין קומת השמים ובין קומת הארץ.

לעיל, פרקים טז-כ, למדנו על האצילות, על עולם הבריאה ועל מעמדן של השכינה ושל ספירת מלכות. בסעיף סח הצגנו הבחנות שערך הגר"א בין האצילות ובין עולם הבריאה, והסקנו כי הבחנות אלו מתאימות להבחנות בין קומת השמים ובין קומת הארץ. לעיל, פרק כ, למדנו על הורדת השפע מספירת מלכות.

שבנו והתבוננו בכל ההבחנות הללו, וראינו כי הן עולות בקנה אחד – כולן מצטרפות להבחנה היסודית שערך הגר"א בין שתי הקומות באצילות. נצרף עתה את כל ההבחנות הללו יחד, נחלק אותן לשתי הקומות ונתאר כל קומה במלוא פרטיה.

הקומה העליונה –

- א. זעיר אנפין. שם הוי"ה.

שעיקר הכוונה של א"ס הוא שיתגלה שמו בעולם, וזה כוונת בריא' העולם, ולכן נחית מדרגא לדרגא, גילוי אחר גילוי עד ז"א, ושם נתגלה' |ה|. 'ולכן שם של ז"א הוא עיקר השם המיוחד, וכל השמות שקודמין לו, אקיי"ק ושאר השמות, הן טפלין לו, אע"פ שהן גבוהין יותר ממנו. והענין כי כל מה שיותר נעלם אין לו שם, עד שא"ס אין לו רמז לא בהרהור ולא במחשבה, וכל מה שמתחיל להתגלות יותר קונה לו שם יותר, כי השם הוא הגילוי. וכל השמות עד ז"א הם אינן שמות בעצמן, רק על ז"א שיתגלה, שכאן רמז קצת על גילוי, כמ"ש במאמר הנ"ל, ואינן שם העצם אלא בז"א, ששם השם בעצמו מתגלה' |ה|. 'וכל השמות הוא בז"א, ששם הוא גילוי, וזהו כוונתו, וכל השמות שקודם הוא ששם מורה שיתגלה, וכל מה שמתגלה יותר הוא יותר גדול... וזהו שם המיוחד, ר"ל גילוי מציאת א"ס, שנתגלה בז"א' |כ|.
- ב. זעיר אנפין. שם הוי"ה. שם העצם.

זהווי"ה ע"ש הפעולה שמהוה הכל... והוי"ה שם העצם, והוא ע"ש הגלותו ית" |כג|.
- ג. דעת ויסוד. ברית התורה וברית המצוות.

זוכן היא התורה והמילה, הן דברים אמצעים בין הבורא ית' ובין ישראל, וכל זה לפי שאין יכולת להשיגו בעצמו ית" |לט|. 'זידוע שכלל הזיווגים של כל האצילות הן באו"א ובזו"נ... ובין חו"ב מכריע הדעת, ובין זו"נ יסוד... וברית יחיד מכוון באמצע, במילת הלשון ובמילת המעור. והן שני בריתות של התורה, א' ברית התורה וא' ברית המילה' |מא|. 'זווג או"א הוא בדעת שהוא הלשון... ויסוד הוא זווג של זו"נ... במילת הלשון... ומזווג בין או"א, ובמילת המעור... ומזווג בין זו"נ. ושניהם נקראים ברית, הלשון הוא ברית התורה, שנק' ברית, והמעור הוא ברית המילה' |מד|.
- ד. ספירת תפארת. שמים.

'אבל בעד"א, השמים שמים לה', הבט שמים וראה ושור שחקים גבהו ממך, אם חטאת מה תפעל לו כו', אם צדקת מה תתן לו... אבל שם אין פגם מגיע' |מח|. 'נשמה בשמים... שמים א"צ לתיקון האדם, כי כבר מושלמת בחלקיה שהן נשמות דילה' |ס|. 'משא"כ בשמים, ששם מתאחדין

בנהורא חוורא, שלכן אין תוספת מעשים שם, וג"כ אינן מתעוררין ע"י |נא|. 'השמים שמים לה' |סא|. 'שלנשמה אין לאדם בה, והיא בשמים' |סא|.

ה. תורה שניתנת מן השמים. הלכה למשה מסיני, שהיא תורה שבעל פה שניתנת מן השמים. 'כי מן השמים ניתן התורה, כמו המטר שכלולה מהכל להצמיח הכל' |נב|. 'בימי מרע"ה היתה הלי"מ, דהוא לחם מן השמים' |נב|.

ו. לאה.

'כשנתגלה מלכותו בעולם מצד אותות, כמו במצרים, ולע"ל, והוא גאותו של הקב"ה, ונק' ג"כ ענו כידוע, וכמ"ש כ"מ שאתה מוצא גדולתו כו" |פט|. 'מצד הגלותו כו', כנ"ל' |פט|. 'אשירה לה' כי גאה, בחי' לאה, כידוע מצד ממשלתו' |פט|. 'ה' איש כו', בחי' דכורא, ישראל' |פט|. 'בבית ראשון היתה נראית גדולתו, שכינה כו', ה' דברים של ה' ראשונה' |פט|.

ז. אצילות. נשמה.

'דימינא נשמתא קדישא, מאצילות' |צ|. 'דנשמתא הוא דאצילות' |צג|.

ח. אצילות. אין פגם ואין רע ואין חטא.

'שבאצילות לא יגורך רע, ואפילו המלכות שבאצילות כידוע, וכמ"ש גמלתהו טוב ולא רע' |צ|. 'בנשמתא קדישא אין שכר ועונש... דנשמתא הוא דאצילות' |צג|. 'כי באצילות שם אין פגם, ואין שם לא מיעוט, ואין תלוי במעשה התחתונים כלל' |קו|. 'אדם דאצילות לא חטא, וכד חטא, זיהרא עלאה פרחא מיניה קודם החטא כידוע, וכן בכל נשמה דאצילות כידוע' |קו|. 'דבאצילות אין מגיע החטא' |קז|.

ט. ספירת מלכות באצילות. עץ החיים.

'דבאצילות נקראת עץ חיים, אילנא דחיי' |ק|. 'עץ החיים באצילות' |קא|.

הקומה התחתונה –

א. ספירת מלכות. שם אדני"י.

'ולכן אף שם הוי"ה אינו נגלה, כי אם ע"י שם אדני"י במלכות' |יז|. 'זשם אדני במלכות הוא על הנהגתו בתחתונים, ולכן היא ראש לשועלים, וע"י מנהיג בתחתונים' |כ|. 'זז"ס נעשה אדם שהוא נוקבא דאצילות... ושם הוא השליטה על העולם, ומלכותו בכל משלה, אדון כל הארץ' |כב|.

ב. ספירת מלכות. שם אדני"י. שם התואר.

'זנקרא אדני ע"ש התכלית... וזהו שם התואר' |כג|.

ג. ספירת מלכות. ארץ.

'זכן מלכות, והארץ נתן לבני אדם, שהיא מנהגת את העולם, וכן מעשה בני אדם ופעולתם – בה, כמ"ש לעבדה ולשמרה' |מח|. 'זהארץ בתיקון הנפש, וז"ש לעבדה ולשמרה, בתיקון המעשים נתקנה הארץ' |ס|. 'ולכן כאן בארץ צריך בכל יום לתוספת מעשים כנ"ל, שצריך להרבות תמיד

עצים חדשים על האש' [נא]. 'זארץ הוא הקיום בשביל ישראל' [סא]. 'וכן עושה מלכות בסוד ומלכותו בכל משלה... וזה סוד כל המצות והכוונות, וסוד מיין דכורין מיין נוקבין, וז"ס לעבדה ולשמרה' [קכג].

ד. תורה מן הארץ, שישראל נלחמים בעת תלמודה. משנה, תורה שבעל פה שישראל עמלים בה. 'לחמה של תורה אינה אלא מן הארץ, כמו אדם שזורע, והמטר משקה, והארץ מוציאה הלחם, כך לחמה של תורה אינה אלא מה שמוציאה הארץ' [נב], 'ובני אדם בארץ הם הלוחמים מלחמתה, ומוציאין אותה לאורה, לכן השי"ת מזכיר התורה במתיבתא דרקי' משמם של צדיקים' [נב]. 'מימות יהושע שלטה משנה, עתה באתי, ואז ויאכלו מעבור הארץ' [נב].

ה. רחל.

'מצד שאנו ממליכין אותו, שזהו תכלית כל העבודה, וזהו בחי' נוק' [פט]. 'מציאותו, שאנו דבוקים בו ומודים במציאותו, זהו נק' (נוק') יעקב' [פט]. 'עזי כו', זה אלי כו', מצד בחי' רחל' [פט]. 'זה' שמו, בחי' נוקב' [פט]. 'בבית שני, לא היה רק העבודה' [פט].

ו. השפע יורד והולך אל ספירת מלכות.

'מוריד לה השפע' [קיב]. 'להוליך השפע למלכות' [קיב]. 'זמלכות... משפיעים אליה ויק' [קח]. 'משפיע לשכינה' [קטז]. 'שמשיע ונותן לה בנים' [קכט].

ז. ספירת מלכות בעולם הבריאה. עץ הדעת טוב ורע.

'שבה ע"ה טו"ר, בירידתה בבריאה ובעולמות, שמתפשטין ממנה רגליה יורדות מות' [ק]. 'זהו ע"ה טו"ר, שמשותף בו אלקים אחרים' [צט]. 'ובכסא שם אלקים, שהוא ע"ה טו"ר, ששם אלקים משותף במלאכים, ובכל העולמות, ובבני אדם, ואפילו בס"א אלקים אחרים, והוא בבריאה, ששם ע"ה טו"ר' [קב]. 'ולכן מלכות ג"כ נקראת ע"ה טו"ר' [קא]. 'זשם הוא עץ הדעת טוב ורע' [קא].

ח. עולם הבריאה. נפש.

'דשמאלא נפש חיה, והוא מבריאה כנ"ל' [צ]. 'משום כך בעולם הבריאה יש טוב ורע ויש חטא ועונש. 'ובבריאה ע"ה טו"ר... ולכן כל החטאים בנפש, נפש כי תחטא, ונכרתה הנפש ההיא, וכל העונשים הכל בנפש. וז"ש חב אדם אתפשט שמאלא, שבה החטאים, ובה ע"ה טו"ר' [צ]. 'הבריאה כוללת דבר ונוקבא, טוב ורע, דכורא טוב, ונוקבא רע, אור וחשך, זו"ני' [צג].

ט. עולם הבריאה. טוב ורע, חטא ועונש. פירוד.

'ובבריאה ע"ה טו"ר... ולכן כל החטאים בנפש, נפש כי תחטא, ונכרתה הנפש ההיא, וכל העונשים הכל בנפש. וז"ש חב אדם אתפשט שמאלא, שבה החטאים, ובה ע"ה טו"ר' [צ]. 'הבריאה כוללת דבר ונוקבא, טוב ורע, דכורא טוב, ונוקבא רע, אור וחשך, זו"ני' [צג]. 'וכן למעלה נתפרדה בריאה מאצילות, וזהו הפירוד דמטרוניתא מבעלה' [קו].

[פה] שיטת הגר"א (יב): שתי קומות באדם

לעיל, פרקים יא-יג, למדנו על האדם, והצגנו את הבחנתו של הגר"א בין הנשמה, שהיא חלק אלוך ממעל והיא נשאת למעלה, ובין הרוח והנפש, שהן נכנסות ובאות אל האדם. לעיל, סעיף מז, הצגנו את הבחנתו של הגר"א בין שתי קומות – בין הקומה העליונה, היא קומת השמים והנשמה; ובין הקומה התחתונה, היא קומת הארץ והנפש. לעיל, פרקים יח-יט, ראינו כי משיכת השפע על ידי האדם נעדרת מכתבי הגר"א. לעיל, פרק כ, למדנו כי ספירת מלכות מתפעלת ממעשי האדם. לעיל, פרקים כא-כג, למדנו כי 'לעבדה ולשמרה' נאמר על ספירת מלכות, ועבודת האדם נועדה לתיקון השכינה. לעיל, פרקים כב-כד, למדנו על עבודת הקרבנות והתפילות. בסעיף פב התבוננו בעבודת הקרבנות והתפילות ונוכחנו לדעת כי היא שייכת לקומה התחתונה, היא קומת הארץ והנפש.

שבנו והתבוננו בכל ההבחנות הללו, וראינו כי הן עולות בקנה אחד – כולן מצטרפות להבחנה היסודית שערך הגר"א בין שתי הקומות באדם. נצריך עתה את כל ההבחנות הללו יחד, נחלק אותן לשתי הקומות ונתאר כל קומה במלוא פרטיה.

הקומה העליונה –

- א. הנשמה נמצאת למעלה בשמים, ואינה באה באדם. 'וג"ר של האדם אינן כלל בעולם הזה, והן בשמים' [נח]. 'היא בשמים... ולכן נשמה באדם נגד שמים בעולם' [סז].
- ב. הנשמה היא אלוקות. היא חלק אלוך ממעל, ואינה באה באדם. 'אבל הנשמה עצמה, שהיא ג"ר עצמן, אינן באים באדם כלל, והן אלקות, וז"ס איש האלקים' [סז]. 'מנשמה ולמעלה הוא אלקות כידוע, בכל עולמות בי"ע, אפילו בארץ הזו התחתונה, ואפילו באדם, הנשמה שלו למעלה, חלק אלוך ממעל' [סב]. 'אבל הנשמה עצמה, שהיא ג"ר עצמן, אינן באים באדם כלל, והן אלקות, וז"ס איש האלקים' [סג].
- ג. הנשמה מסייעת לאדם מלמעלה, והיא מתת אלוהים. 'הנשמה אינו מתלבש בגוף כלל, רק מסייע מלמעלה... וזהו הנשמה שמסייע אותו, שנותנין לו. והוא מזלא של האדם, ונקרא מזלא דנשמה, מבינה' [סח]. 'יודוע שהנשמה אינה באדם עיקרה, רק מאיר לו מבחוץ, והוא מזלו של אדם' [סט]. 'הנשמה... מתת אלהים היא' [עא]. 'הנשמה נעלמת מאד... והנשמה הוא השכל המלמד לאדם דעת, והוא מזלו של האדם ומלאכו כידוע, והיא בשמים, רק ניצוצות מתנוצצים ממנו על האדם להנהיגו ולהשכילו' [סז]. 'והנשמה אינה אלא מלמדת לאדם שכל להנהיגו' [ע]. 'היא בשמים... ולכן נשמה באדם נגד שמים בעולם' [סז].

- ד. כל רצון של אהבה ודבקות מגיע אל האדם מלמעלה.
 'כל רעותא ברחימותא ואתדבקותא שיבא לאדם בא מהיכל הזה, שאף שתלוי הכל באדם מ"מ צריך לקבל מלמעלה. ההכנה תלוי באדם, אבל הרעותא, וכן כ"ד, הכל בא מלמעלה... כפי שפעו שמקבל – כן עבודתו' |עד|.
- ה. בעת החטא, הנשמה מסתלקת ואינה נפגמת.
 'אבל הנשמה עצמה, שהיא ג"ר עצמן, אינן באים באדם כלל, והן אלקות, וז"ס איש האלקים. והן בחטאי האדם מסתלקין, בסוד המוחין' |עה|. 'רק שג"ר של הרוח עולין למעלה, ואינן פגם נוגע בהן, רק סילוקן מאדם, בסוד שיחת לו לא כו" |עה|.
- ו. אדם אינו מתקן את השמים כי הם שלמים ואינם זקוקים לתיקון.
 'נשמה בשמים... שמים א"צ לתיקון האדם, כי כבר מושלמת בחלקיה שהן נשמות דילה' |ס|. 'בשמים... שלכן אין תוספת מעשים שם, וג"כ אינן מתעוררין ע"י' |נא|. הגר"א אינו מזכיר את דברי המקובלים כי לאדם יש כוח לבנות או להרוס באצילות, כי כביכול הש"י צריך כח ועזר מן ישראל על ידי מעשיהם וכי ההתעוררות של העליונים תלויה בהתעוררות של האדם. משום כך אינו מזכיר את הפסוקים 'תנו עוז לאלהים' ו'צור ילודך תשי', ואת אשר למדו המקובלים מפסוקים אלה. סעיף סב.
- ז. הגר"א אינו מזכיר את דברי המקובלים כי האדם יכול למשוך את השפע, וכי נשמת האדם היא כמו חבל, שרשרת ושלשלת, הקושרים אותה עם האצילות. סעיף סג.
- ח. הגר"א אינו מזכיר את דברי המקובלים כי האדם ממשיך מוחין חדשים בכל תפילה ותפילה. סעיף צ.
- ט. הופעת המוחין בזעיר אנפין תלויה במעשי האדם, אבל האדם אינו ממשיך את המוחין בעצמו.
 'ג"ר של ז"א הן תולין במעשה התחתונים' |סג|. 'אבל מה שבאו אחר התיקון תלוי ע"י מעשה התחתונים' |קמט|.

הקומה התחתונה –

- א. הנפש נמצאת בארץ.
 הנפש נמצאת בארץ. כי הנפש בארץ' |סב|. 'כי נפש בארץ, לכן תשוב אל הארץ בקברי' |נח|.
- ב. הבחירה, השכר והעונש, הרגש וכל החושים הם ברוח.
 'ועיקר חיותו של האדם הוא הרוח, והוא האדם המקבל שכר ועונש כידוע, והוא המרגיש, והוא כל כחותיו וחושיו' |סז|. 'והתחלת אדם מרוח והוא עיקרו' |סז|. 'זכמו שהלב הוא עיקר האדם, וכן הרוח' |ע|. 'והרוח הוא בנפחת הנשמה לגוף מתיילד הרוח, אבל הנפש מתגדל מעט מעט כל ימי האדם' |ס|. 'זרוח ונפש באדם. נפש זוכה אליה כל ישראל, ורקנין מלאין מצות כרמון וזוכין אליה, ורוח ע"י תורה' |סא|.

- ג. רק הנפש יכולה לחטוא. כל החטאים וכל העונשים הם בנפש. יולכן כל החטאים בנפש, נפש כי תחטא, ונכרתה הנפש ההיא, וכל העונשים הכל בנפש' [סה]. 'שלכן כל החטאים והעונשים נזכרים בנפש, ונפש כי תחטא, והאבדתי את הנפש כו', וסוד האבדון לקליפה, וכן הכרת, כשכל הט' בחי' מסתלקים אז ונכרתה הנפש מלפני' [סו]. 'שלכן כל החטאים והעונשים נזכרים בנפש, ונפש כי תחטא, והאבדתי את הנפש כו', וסוד האבדון לקליפה, וכן הכרת, כשכל הט' בחי' מסתלקים אז ונכרתה הנפש מלפני' [עה]. 'אבל תשעה תחתונות של הנפש יורדין לקליפה' [עה].
- ד. הארץ אינה שלמה, והיא זקוקה לתיקון ולעבודת האדם. 'והארץ בתיקון הנפש, וז"ש לעבדה ולשמרה, בתיקון המעשים נתקנה הארץ' [ס]. 'יולכן כאן בארץ צריך בכל יום לתוספת מעשים כנ"ל, שצריך להרבות תמיד עצים חדשים על האש' [נא].
- ה. ספירת מלכות. למלך על כל המעשים. 'וראשית המחשבה הוא סוף המעשה, הוא למלך על כל המעשים, כמ"ש דאין מלך בלא עם, והוא מלכות' [פב]. 'לכן היא קשורה בתחתונים, שאין מלך בלא עם כנ"ל, שהוא שם ההצטרפות' [פב]. 'עיקר בריאת העולם בשביל מלכותו יתברך להגלות, ולכן היא קשורה בנו, ובוה העבודה צורך גבוה, ובוה תלוי המעשים שלנו' [פג]. 'כי כל העולמות לא נבראו אלא בשביל שיקבלו מלכותו, וכל הספירות נבראו להנהגת מלכותו' [פז].
- ו. ספירת מלכות מתפעלת ממעשי האדם. 'ומלכות היא המקבלת עבודת ב"א, והיא מתפעלת לפי מעשי ב"א' [קח]. 'כל מעשה השכינה והנהגתה תליא בהבל פיו של אדם, וכל הנהגת עוה"ז בה' [קט].
- ז. 'לעבדה ולשמרה' נאמר על ספירת מלכות. 'זכן מלכות, והארץ נתן לבני אדם, שהיא מנהגת את העולם, וכן מעשה בני אדם ופעולתם בה, כמ"ש לעבדה ולשמרה' [מח], 'וז"ש לעבדה ולשמרה, בתיקון המעשים נתקנה הארץ' [מט], 'הוא מל' דאצילות... וע"כ יד אדם מגעת, כמ"ש השמים שמי' לה' והארץ כו' [נ], 'וז"ש לעבדה ולשמרה, בתיקון המעשים נתקנה הארץ' [ס], 'זכן עושה מלכות בסוד ומלכותו בכל משלה... וזה סוד כל המצות והכוונות, וסוד מיין דכורין מיין נוקבין, וז"ס לעבדה ולשמרה' [קכג].
- ח. המצוות הן לבושי השכינה. 'הכל בסוד המצות... לבושא דשכינתא ולבושין דאדם, ושם שכר ועונש... וכל התורה ומע"ט הכל תלוי בלבושין אלוי' [קכד]. 'זכן בזכיות, מלביש אותה. ולכן בכל המצות עושין לו לבושי' [קכו].
- ט. ישראל הם ענפי השכינה. 'השכינה אין בנינה בעוה"ז אלא ע"י רוחיהון דצדיקיא... כל תיקון השכינה הוא נשמתין דצדיקיא בהאי עלמא' [קכט]. 'דושכנתי בתוכם, ר"ל בתוך בני ישראל, דעיקר בנין הוא רוחיהון דצדיקיא,

וקיימא בהמ"ק בזה' |קכט|. 'שהישראל הן ענפין דשכינתא, כפי שהישראל מאירין – כן השכינה' |קלא|. 'כי ישראל אחידן בכ"י, וכל קיומא דכ"י בעולם אינו אלא בישראל' |קלב|.

י. הקרבנות והתפילות הם מאכלין דשכינתא.

ז"ז"ס התפלה בכל יום, וקרבתות בזמן שבהמ"ק קיים, בסוד ותאכל האש את העולה, שהוא ההוא נהורא תכלא דשצי כלא, והיא צריכה דבר לשיצאה ולאכלא' |קלד|. זיתקנו נגדן תפלות שחרית ומנחה בין הערבים, והוא מאכלין דשכינתא בגלות' |קלה|. 'צריך בכל יום לתוספת מעשים כנ"ל, שצריך להרבות תמיד עצים חדשים על האש' |קלה|.

יא. בירור ניצוצי האש על ידי ספירת מלכות הוא סוד המצוות והכוונות.

'והגחלת הוא בחי' העולמות התחתונים שמלכות יורדת ומתקשרת בהן... והיא בוררת מן הגחלת ניצוצין של אש היסודי' |קכב|. 'זכן עושה מלכות בסוד ומלכותו בכל משלה, והיא מבררת ע"י מוחא עילאה... וזה סוד כל המצות והכוונות, וסוד מיין דכורין מיין נוקבין, וז"ס לעבדה ולשמרה' |קכג|.

[פו] שיטת הגר"א (יג): קומת השמים וקומת הארץ

בסעיף הקודם אספנו עיקרי דבריו של הגר"א על מהלך האצילות והעמדנו אותם אריח על גבי אריח, עד שנצטרפו לשתי קומות שלמות בבנינה של האצילות. את שתי הקומות ערכנו זו אל מול זו, הקומה העליונה אל מול הקומה התחתונה, ורשמנו בפרוטרוט את תכונותיה של קומה וקומה. עתה צריכים אנו לכלול את כל התכונות הללו יחד ולבקש את הבריה התיכון המבריה כל קומה לעצמה מן הקצה אל הקצה.

שבנו אל התכונות המפורטות של שתי הקומות, ונוכחנו לדעת כי –

תכונותיה של הקומה העליונה נכללות בשם 'קומת השמים', היא קומת שש הספירות באצילות וקומת הנשמה באדם.

תכונותיה של הקומה התחתונה נכללות בשם 'קומת הארץ', היא קומת ספירת מלכות באצילות וקומת הרוח והנפש באדם.

תיאור שתי הקומות, שרשמנו בסעיף הקודם, מיוסד על דברי הגר"א שהובאו בעשרים ושלושת הפרקים הקודמים. גם בנושאים נוספים במהלך האצילות הבחין הגר"א בין קומת השמים ובין קומת הארץ, והם יתבארו בפירוט בפרקים הבאים. כאן נציין מראי מקום לסעיפים שבהם תיארו את ההבחנה בין קומת השמים ובין קומת הארץ בכל הנושאים הללו, וכך יימצא שרטוט שלם של שתי הקומות במקום אחד.

קומת השמים –

מיתת המלכים בשש הספירות. סעיף קל, סעיף רי וסעיף ריח.

תיקון המלכים בשש הספירות, המלך השמיני. סעיף קל וסעיפים ריט-רכה.

מלכות דזעיר אנפין, עטרת היסוד. סעיף קלא.
תיקון המתקלא וההכרעה בספירת יסוד. סעיף קלז.
תיקון המתקלא ודיבור פנים בפנים. סעיף קלט.
גילוי המוחין. סעיף קסז.
גילוי שם ה' ומתן תורה לישראל. סעיף קעב.
גילוי האור שנברא ביום הראשון. סעיף רמב.
הסתלקות האור אל היסוד של עתיקא קדישא ביום שלישי של מעשה בראשית. סעיף רסו וסעיף רסח.
הגילוי של האור שנברא ביום הראשון והתיקון השלם של שש הספירות בסוף האלף השישי. סעיף שלב.

קומת הארץ -

התבטלות של ספירת מלכות. סעיף קל וסעיף ריח.
התבסמות של ספירת מלכות. סעיף קל וסעיף רלא.
ספירת מלכות העיקרית. סעיף קלא.
צמצום האור אל היסוד של עתיקא קדישא ביום שלישי של מעשה בראשית. סעיפים רסז-רסח.
תיקונה של ספירת מלכות באלף השביעי. סעיף שלט.

[פז] שיטת הגר"א (יד): שתי התגלויות לישראל

בשני הסעיפים הקודמים תיארנו את ההבחנה היסודית שערך הגר"א בין שתי הקומות במהלך האצילות – קומת השמים וקומת הארץ. מה משמעותה של כל אחת משתי הקומות הללו? האם יש מכנה משותף לשתי הקומות?
שבנו אל שתי הקומות והתבוננו היטב בכללותיהן ובפרטותיהן, ונוכחנו לדעת כי תכלית אחת לשתייהן – האצילות מגלה את הדברים האלוהיים לישראל. תכלית זו נתבארה לעיל סעיפים לא-לב.

תכלית זו מתפצלת לשתי דרכים – דרך אחת לכל אחת משתי הקומות.

הקומה העליונה מגלה את הדברים האלוהיים אל עם ישראל –

הקב"ה רם ונישא, מדבר אל עם ישראל, מגלה להם את שמו ונותן להם תורה ומצוות. שמו של הקב"ה נעלם, שם אהי"ה, ובמהלך ההאצלה הוא הולך ונגלה, עד הגיעו לשם נגלה, שם הוי"ה. מהלך האצילות הוא גילוי אחר גילוי – מהעלם אל הגילוי, מהאין אל היש, מהמחשבה אל הדיבור. שמו של הקב"ה הוא הוי"ה, שבו הוא מהווה את הכול. הקב"ה מגלה בעצמו את מלכותו, והוא עושה אותות ונסים. הקב"ה נותן לישראל תורה מן השמים, וגם הלכה למשה מסיני. נשמת האדם היא אלוקית, רמה ונישאה, נמצאת בשמים ואינה חוטאת. הנשמה היא מזלו של האדם, מסייעת לו מלמעלה וניתנת לו במתנה. כל רצון של אהבה ודבקות מגיע אל האדם מלמעלה. מעשי האדם אינם פועלים על ספירות האצילות, כי הן שלמות ואינן צריכות תיקון.

זעיר אנפין שלם ואין בו פגם, ועל כן אין הוא צריך לתיקונו של האדם. הקב"ה שופט את האדם על מעשיו ומשלם לו כגמולו, ועל כן הופעת המוחין תלויה במעשי האדם.

הקומה התחתונה מגלה את הדברים האלוהיים בתוך עם ישראל – עם ישראל ממליך את הקב"ה, שהרי אין מלך בלא עם. עם ישראל מודה במציאותו של הקב"ה ומקבל את מלכותו, וכך הוא מממש את תכלית הבריאה – למלוך על כל המעשים ולגלות את מלכותו יתברך. שמו של הקב"ה הוא אדני, שבו הוא מנהיג את עולמנו ובו הוא מצטרף אל הנבראים. עם ישראל נלחם מלחמתה של תורה ועמל בתורה שבעל פה. עם ישראל מקיים מצוות, מייחד את התורה עם השכינה, ובונה את לבושי השכינה. השכינה תלויה בישראל, וכפי מעשי ישראל כך נבנית השכינה.

הרוח והגנפ נמצאים באדם, הם יכולים לחטוא ועל כך הם מקבלים שכר ועונש. מעשי האדם מתקנים את הארץ, היא ספירת מלכות, הנצרכת לתיקון ולתוספת מצוות ומעשים. על ספירת מלכות ועל עבודת האדם נאמר 'לעבדה ולשמרה', ובה נכון הוא הביטוי עבודה צורך גבוה. ספירת מלכות מתפעלת ממעשי האדם, וכפי מעשי האדם יורד השפע אליה.

•

העמיד הגר"א שתי קומות באצילות ובאדם, והן חוזרות אל דבריו של ר' יהודה הלוי.¹

וכבר אמרנו שאין מתקרבים אל האלוהים כי אם במצוות האלוהים עצמם, בעבור שהוא יודע שיעורם ומשקלם וזמנם ומקומותם ומה שהוא תלוי באלה הקבלות, אשר בהשלמתם יהיה הרצון והדביקה בעניין האלוהי, כמו שהיה במעשה המשכן אשר אמר בכל מלאכה ממנו, ויעש בצלאל את הארון, ויעש כפרת, ויעש יריעות, ובכל אחת מהם כאשר צווה ה' את משה, רוצה לומר בלא תוספת ומגרעת, ואין בדבר מהמלאכות ההם מה שהוא מסכים לדעתנו ולסברתנו, וחתם בה באומרו, וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צווה ה' כן עשו ויברך אותם משה.

והיה סמוך להשלמתו חול השכינה, מפני שנשלמו שני העניינים אשר הם עמודי התורה, האחד מהם שתהיה התורה מאת האלוהים, והשני שתהיה מקובלת בלב נאמן מהקהל. והמשכן היה ממצוות האלוהים והיה מעשהו מכל הקהל, כמו שנאמר, מאת כל איש אשר ידבנו לבו, בתכלית החפץ והרצון, והתחייב השלמת התולדות שהיא חול השכינה, כאשר אמר, ושכנתי בתוכם (ספר הכוזרי, מאמר שלישי, סי' כג).

העמיד ר' יהודה הלוי שני העניינים אשר הם עמודי התורה, ועליהם נשענות שתי קומותיה של האצילות על פי שיטתו של הגר"א –

1 משפט ידוע ומפורסם שנאמר בשם הגר"א משבח את ספר הכוזרי, 'ספר הכוזרי הוא קדוש וטהור, עיקרי אמונת ישראל ותורה תלויין בו' (תוספות מעשה רב, סי' טו, פורסמו על ידי ר' ברוך ברוידא, בית יעקב, ירושלים תרמ"ד). הספר נדפס כמאה שנה לאחר פטירת הגר"א, ולא נתברר מקורו של המשפט, האם הגר"א עצמו אמרו או אחד מתלמידיו אמרו. משום כך לא נוכל להסתמך על משפט זה.

על העמוד הראשון של התורה, 'שתהיה התורה מאת האלוהים', נשענת הקומה העליונה – היא מגלה את הדברים האלוהיים אל עם ישראל.
על העמוד השני של התורה, 'שתהיה מקובלת בלב נאמן מהקהל', נשענת הקומה התחתונה – היא מגלה את הדברים האלוהיים בתוך עם ישראל.

•

על שתי הקומות המתוארות כאן בנה הגר"א קומה נוספת באצילות – הקומה שלמעלה מן ההנהגה. קומה זו תתואר להלן סעיף צב.

